

Regionální rozvoj

Jiří Ježek a kolektiv

2014

Tento studijní materiál vznikl v rámci řešení projektu Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost č. CZ.1.07/2.2.00/28.0290 „InRegion – Inovace výuky studijních oborů geografie a regionálního rozvoje s ohledem na potřeby trhu práce“.

Na zpracování modulu se podíleli:

doc. RNDr. Jiří Ježek, Ph.D. (celková koncepce a kapitoly 1-5, 7.1)

doc. PaedDr. Jaroslav Dokoupil, Ph.D. (kapitola 7.2)

Ing. Lukáš Kaňka (kapitola 6)

Doc. PaedDr. Alena Matušková, CSc. (kapitola 9)

Ing. Marta Šlehoferová (kapitola 8)

2

Recenze:

Ing. Jiří Dušek, Ph.D., Vysoká škola evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích

Vydala Západočeská univerzita v Plzni, 2014

ISBN 978-80-261-0462-9

PŘEDMLUVA

Region není něco, co člověk vymezí, nýbrž to něco, co musí uznat (P. Vidal de la Blache, 1912)

Tato studijní pomůcka (studijní modul) je určena studentům Západočeské univerzity v Plzni, kteří se zabývají problematikou regionálního rozvoje a regionální politiky.

Jedná se o studijní oporu, jejímž úkolem není seznámit studenty s veškerou problematikou regionálního rozvoje a regionální politiky, ale spíše o studijní návod (oporu), jak danou problematiku zvládnout s využitím řady dalších publikací, které byly k danému tématu v posledních letech napsány (viz povinná a doporučená literatura).

Předpokládáme tedy, že studenti využijí ke studiu regionálního rozvoje a regionální politiky také další publikace. K nejvýznamnějším z nich patří:

Povinná literatura:

- ⇒ Wokoun, R., Malinovský, J. a kolektiv: **Regionální rozvoj. Východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování.** Praha: Linde, 2008, 475 s.
- ⇒ Wokoun, R., Mates P. (eds.): **Management regionální politiky a reforma veřejné správy.** Praha, Linde, 2006, 351 s.

Doporučená literatura:

- ⇒ Kolektiv autorů: **Úvod do regionálních věd a veřejné správy.** Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2004, 447 s.
- ⇒ Buček, M. a kolektiv: **Regionálny rozvoj. Novšie teoretické koncepcie.** Bratislava: Ekonom, 2006, 270 s.
- ⇒ Blažek, J., Uhlíř, D.: **Teorie regionálního rozvoje. Nástin, kritika, klasifikace.** Praha: Karolinum, 2011, 211 s.
- ⇒ Maier, G., Tödtling, F.: **Regionálna a urbanistická ekonomika 2.** Bratislava, Elita, 320 s.
- ⇒ Potůček, M. a kol.: **Strategické vládnutí a Česká republika.** Praha: Grada, 2007, 360 s.
- ⇒ Skokan, K.: **Konkurenceschopnost. Inovace a klastry v regionálním rozvoji.** Ostrava: Repronis, 2004, 160 s.
- ⇒ Malinovský, J., Sucháček, J.: **Velký anglicko-český slovník regionálního rozvoje a regionální politiky Evropské unie.** Ostrava: VŠB- Technická univerzita v Ostravě, 2006, 956 s.

Nedílnou součástí tohoto studijního modulu jsou otázky k zamyšlení a kontrolní otázky, které ocení zvláště studenti distančního studia.

OBSAH

1. Úvod do regionálního rozvoje a regionální politiky	5
2. Ekonomický růst a rozvoj	16
3. Regionální politika	28
4. Management v místním a regionálním rozvoji	44
5. Manažeři a jejich role v místním a regionálním rozvoji	65
6. Regionální rozvoj Plzeňského kraje	73
7. Hranice a přeshraniční vztahy	88
8. Evaluace velkých kulturních projektů na příkladu Plzně - Evropského hlavního města kultury 2015	99
9. Instituce a zdroje dalších informací a dat	106
Použitá literatura a literatura vhodná k dalšímu studiu	110

1. ÚVOD DO REGIONÁLNÍHO ROZVOJE A REGIONÁLNÍ POLITIKY

Cílem této kapitoly je seznámit se s hlavními skupinami aktérů regionálního rozvoje a s jejich rolí a významem pro regionální rozvoj a se základními pojmy, které jsou nutné pro další výklad problematiky regionálního rozvoje a regionální politiky.

Kromě informací obsažených v této kapitole je z hlediska zvládnutí tohoto předmětu zapotřebí znát obsah následujících zdrojů informací:

Kapitoly „Prostorový rozvoj“ (s. 11-21), „Regionální politika“ (s. 21-39), „Strategické regionální plánování“ (s. 39-43), „Vztah regionálního rozvoje k vybraným vědním oborům“ (s. 44-88) a „Regiony – jejich typologie a význam“ (s. 282-287) v monografii Wokoun, R., Malinovský, J. a kol.: Regionální rozvoj. Praha, Linde, 1998, 475 s.

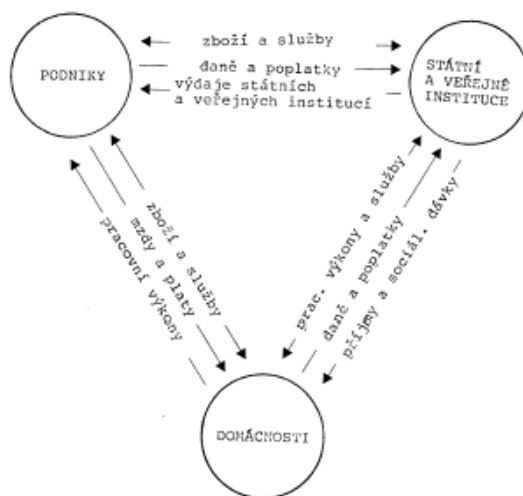
1.1 AKTÉŘI REGIONÁLNÍHO ROZVOJE

Regionální rozvoj je výsledkem rozhodnutí mnoha aktérů, které můžeme rozdělit do tří důležitých skupin: (1.) podniky, (2.) soukromé domácnosti (jednotlivci) a (3.) veřejný sektor (stát). Nejvýznamnější vztahy mezi těmito skupinami aktérů jsou znázorněny na obrázku I-1.

Podniky. K nejdůležitějším rozhodnutím z hlediska regionálního rozvoje, které podniky činí, patří rozhodování o lokalizaci. Vedení podniku rozhoduje o tom, kde (na jakém místě) bude realizovat své výrobní, obchodní, výzkumné, řídicí a další aktivity. Může všechny aktivity soustředit na jedno místo anebo jednotlivé aktivity (podnikové funkce) rozdělit na větší počet míst (stanovišť). Podniky skládající se z většího počtu organizačních jednotek (závodů, poboček) často řeší problém, jak v prostoru „optimálně“ rozložit své podnikové funkce (řídicí funkce a vědecko-výzkumná základna je např. lokalizována v Londýně a výrobní funkce v některém ze středoevropských měst). Bud' tedy každá pobočka získá specifické funkce anebo všechny pobočky vybaví všemi podnikovými funkcemi. K realizaci podnikových cílů pak dochází prostřednictvím spolupráce jednotlivých závodů, resp. pomocí jejich dodavatelských, informačních a kontrolních funkcí.

Prostorové (regionálně-ekonomické) souvislosti nemá pouze lokalizační rozhodování podniků. Podniky strukturují a utvářejí prostor také svými dalšími rozhodnutími. Mnohá rozhodnutí spoluvytvářejí rámcové podmínky, které ovlivňují další podniky anebo další aktéry regionálního rozvoje. Podniky také významně ovlivňují prostorovou strukturu regionu tím, že si vytvářejí nákupní a odbytové sítě a také svojí „skladovací politikou“ (umístění skladů meziproductů, dodavatelské systémy „just-in-time“ atd.). Mzdová politika podniků zpětně působí na regionální důchod a ovlivňuje trh práce. Výše regionálního důchodu zase ovlivňuje poptávku po ostatních produktech. Tato poptávka přitom může být uspokojována buď v regionu, anebo mimo daný region.

Obrázek 1-1: Aktéři prostorového (regionálního) rozvoje

Soukromé domácnosti (jednotlivci). Také soukromé domácnosti svým rozhodováním ovlivňují regionální struktury. Jednak jako finální spotřebitelé zboží a služeb, jednak jako zaměstnanci, podnikatelé anebo investoři.

Soukromé domácnosti, podobně jako podniky, rozhodují o svém stanovišti – o místě bydliště, o místě zaměstnání, trávení volného času atd. Podobně jako podniky, které vytvářejí se svými dodavateli a odběrateli (zákazníky) síť prostorových vztahů, vytvářejí podobné síť také soukromé domácnosti. Lidé dojíždějí do zaměstnání, nakupují různé zboží a služby, o víkendu anebo o dovolené navštěvují místa mimo své trvalé bydliště (jezdí na venkov či k moři), setkávají se s přáteli, příbuznými, navštěvují kulturní a zábavná zařízení aj. Dojížd'ka do zaměstnání se stala významným fenoménem doby. Proto také existuje úzká vazba (závislost) mezi rozhodováním jednotlivců o místě trvalého bydliště a místě zaměstnání (práce). Z důvodu vysoké mobility lidí mohou také velké podniky koncentrovat na jednom místě takový počet pracovních sil, který je potřebný pro zabezpečení jejich produkce.

Podobné se týká také odbytu velkých obchodních firem a nákupních center. Také oni mohou jen díky tomu, že soukromé domácnosti jsou připraveny překonávat relativně velké vzdálenosti, koncentrovat na jednom místě značnou poptávku. To následně umožňuje specializaci podniků a využití (interních a externích) aglomeračních výhod.

Nejdůležitějším z těchto prostorových vztahů je dojížd'ka do zaměstnání. Masový rozvoj dopravy způsobil, že ekonomicky aktivní lidé dnes často pracují mimo místo trvalého bydliště.

Veřejný sektor (stát v nejširším slova smyslu) činí také celou řadu prostorově relevantních rozhodnutí. Jednak určuje kvalitu různých míst (měst, regionů), jednak rozhoduje o lokalizaci řady veřejných zařízení (vědeckovýzkumných kapacit, vysokých škol atd.). Stát strukturuje politické a sociální rámcové podmínky pro soužití lidí a jejich ekonomické aktivity. Stejně tak stát vybírá daně (jejich výška se může mezi jednotlivými obcemi či regiony lišit). Stát také vytváří právní rámec, zřizuje řadu institucí (justice, policie) atd.

Jedním z důležitých úkolů veřejného sektoru je vybavit území infrastrukturou¹. Infrastrukturální vybavenost území má velký vliv na prostorový (regionální) vývoj. Územní vybavenost dálnicemi, silnicemi, železniční a komunikační sítí způsobuje, že některá místa jsou pro jednotlivé aktivity (např. pro podnikání) vybavena lépe, než jiná. Kvalita škol a univerzit má vliv na vzdělanostní úroveň pracovních sil, což vytváří konkurenční výhodu daného místa (regionu).

Při úvahách o roli a významu státu (veřejného sektoru) v regionálním rozvoji je zapotřebí si uvědomit, že stát není ani homogenní skupina institucí a organizací (zájmy národní vlády mohou být jiné, než zájmy měst a regionů, stejně tak jiné zájmy může mít státní správa anebo samospráva), ani nestojí mimo ekonomický systém (ekonomickou činnost). Různé úrovně státní správy a samosprávy (obec, okres, kraj, centrální vláda) anebo veřejných funkcí (různá ministerstva, oddělení, referáty atd.), jak jsme již naznačili, sledují často rozdílné cíle a spíše si navzájem z pohledu svých zdrojů a kompetencí konkurují. Prostřednictvím vlastní hospodářské činnosti, daňových příjmů, zastoupením v nejrůznějších polo-soukromých agenturách, ale také prostřednictvím politických tlaků je stát bezprostředně svázán s ekonomikou. Při umístování (lokalizaci) veřejných zařízení (např. škol, nemocnic atd.) je rozhodování státu konfrontováno s podobnými omezeními (resp. má podobné požadavky), jako soukromé podniky. Na stát bychom proto měli pohlížet jako na jednoho z mnoha aktérů, kteří činí prostorově (regionálně) relevantní rozhodování, přičemž jeho rozhodnutí jsou úzce svázána s rozhodnutími ostatních aktérů. Díky této vzájemné provázanosti existuje velmi malá pravděpodobnost, že by stát mohl splnit roli, která je mu často přisuzována: být jakousi vyšší nadřazenou anebo řídicí instancí, která bude napomáhat k vytváření obecného (veřejného) blaha.

Otázky k zamyšlení:

1. Kdo jsou nejvýznamnější aktéři regionálního rozvoje? Uveďte konkrétní aktéry regionálního rozvoje ve vybraném regionu (to znamená všechny subjekty, vnitřní i vnější, které nějakým způsobem ovlivňují rozvojový proces v regionu).
2. Jaký je význam těchto aktérů?
3. Jak může jednotlivec (obecně) ovlivnit regionální rozvoj?
4. Jaký je význam veřejné politiky v regionálním rozvoji? Diskutujte tuto otázku. Jaká je role veřejné politiky v regionálním rozvoji a v jeho podpoře?
5. Co je to veřejné blaho v souvislosti s regionálním rozvojem? Diskutujte tento pojem.

Kontrolní otázky:

1. Jaké rozeznáváme tři hlavní skupiny aktérů regionálního rozvoje.
2. Jak jednotlivé skupiny ovlivňují regionální rozvoj (prostřednictvím jakých mechanismů)? Uveďte konkrétní příklady.
3. Jaká je role veřejné politiky v regionálním rozvoji a v jeho podpoře (regionální politice)?

¹ **Infrastruktura** v obecném slova smyslu představuje souhrn základních veřejných zařízení nezbytných pro ekonomický život země. Jochimsen (1962) rozlišuje **infrastrukturu materiální** (zásobování energií, dopravní a telekomunikační sítě, stavby a zařízení státní správy a územní samosprávy, výzkumná, kulturní, zdravotnická a další zařízení), **institucionální infrastrukturu** (normy, zákony, právní systém, daně, bankovní systém atd.) a **osobní infrastrukturu** (počet obyvatel, kvalifikace, podnikatelská schopnost atd.).

1.2 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Regionální ekonomie je považována za obor ekonomické analýzy, která se zabývá prostorovým rozložením ekonomických aktivit a prostorovými rozdíly v ekonomické výkonnosti. Regionální ekonomii jako vědu někdy členíme na regionální makroekonomii a regionální mikroekonomii (MACMILLANUV SLOVNÍK MODERNÍ EKONOMIE 1995).

Regionální makroekonomie obvykle porovnává ekonomickou výkonnost vybraných regionů s národní ekonomikou, přičemž na jednotlivé regiony pohlíží jako na ekonomicky homogenní jednotky². To znamená, že nevěnuje pozornost vnitroregionálním rozdílům (například rozdílům mezi rostoucími regionálními centry a zaostávajícími periferiemi regionu). Dále se zabývá komparací ekonomického růstu regionů v rámci dané země (či seskupení zemí typu EU), meziregionálními rozdíly nezaměstnanosti a meziregionálním pohybem výrobních faktorů (práce a kapitálu).

Regionální mikroekonomie se naopak zabývá otázkou lokalizace a prostorové interakce jednotlivých ekonomických aktivit. Explicitně zvažuje vliv prostoru a vzdálenosti na ekonomické aktivity. Na regiony nahlíží jako na homogenní celky. Otázky regionální mikroekonomie obvykle spadají do předmětu teorie lokalizace.

Regionální ekonomie se někdy označuje také jako prostorová ekonomie, ačkoliv klade důraz na význam prostoru a vzdálenosti, což je charakteristické spíše pro regionální mikroekonomii, než regionální makroekonomii. Jsou-li problémy regionální ekonomie aplikovány na specifika měst hovoříme o **ekonomii měst** nebo o **urbánní (někdy též urbanistické) ekonomii**.

Prostorová ekonomie se podle von Beväntera zabývá vysvětlením rozložení ekonomických aktivit v geografickém prostoru a jejich interakcemi prostřednictvím směny, mobility výrobních faktorů, přenosu informací a prostřednictvím ekonomického růstu, stejně jako jejich vývojem v čase za spolupůsobení technologických, sociálních a politických faktorů (VON BEVÖNTER 1996).

Objektem studia prostorové ekonomie je **ekonomický prostorový systém**, který se skládá ze tří základních prvků:

- ⇒ Rozložení ekonomických aktivit (produkce, spotřeba) v rámci daného prostorového systému míst (stanovišť), resp. regionů = **STRUKTURA**. Rozložení ekonomických aktivit, jako nespojitých bodů (míst, stanovišť) v prostoru, nazýváme prostorovou strukturou (někdy též strukturou míst anebo stanovišť). Jejich rozložení (rozmístění) v rámci regionu analogicky regionální strukturou.
- ⇒ Pohyb výrobních faktorů (práce, kapitál, inovací, informací), zboží a služeb mezi stanovišti resp. regiony = **INTERAKCE**.
- ⇒ Dynamika prostorové anebo regionální struktury jako důsledek místně či regionálně interních růstových faktorů nebo působením prostorové interakce (externí faktory růstu) = **PROCES**.

Z pohledu snah prostorové ekonomie o vysvětlení ekonomického prostorového systému můžeme (poněkud zjednodušeně) vyčlenit tři komplexy teoretických přístupů:

- ⇒ **Lokalizační teorie** (někdy také teorie volby stanoviště pro podnikání či teorie umístění) bývají považovány za nejstarší součást prostorové ekonomie. Jejich cílem je nalezení faktorů, které ovlivňují lokalizaci ekonomických aktivit v

² Anebo např. porovnávání ekonomické výkonnosti regionů v rámci Evropské unie. Nejčastěji analyzovanými regiony jsou v této souvislosti tzv. regiony NUTS 2.

prostoru, a vysvětlení prostorové struktury. Podle D. Massey lze v rámci lokalizačních teorií rozlišit čtyři základní směry:

- snaha o vysvětlení lokalizačních rozhodnutí jednotlivých typů podniků (zemědělských, průmyslových a oblužných),
 - zkoumání vzájemné závislosti lokalizačních rozhodnutí různých podniků, resp. aktivit,
 - snaha o vyzdvižení tzv. „měkkých“ lokalizačních faktorů (tento směr vychází z behaviorálního paradigmatu),
 - úsilí o vysvětlení prostorového uspořádání ekonomiky jako celku (Thünen, Christaller, Lösch).
- ⇒ **Teorie prostorové mobility** se zabývají podmínkami a důsledky prostorové mobility jednotlivých výrobních faktorů (práce, kapitálu, znalostí), zboží a služeb.
- ⇒ **Regionální růstové a rozvojové teorie** se snaží vysvětlit nejenom socioekonomický vývoj jednotlivých regionů, ale také meziregionální rozdíly ekonomického rozvoje a dynamiku regionálních struktur.

Obrázek 1-2: Ekonomický prostorový systém (závislost mezi teorií, empirií a politikou)

teorie prostorové ekonomiky	empirický prostorový výzkum	prostorová ekonomická politika
lokalizační teorie	empirický výzkum lokalizace	lokalizační politika
teorie prostorové mobility	empirický výzkum prostorové mobility	politika prostorové mobility
teorie regionálního růstu a rozvoje	empirický regionální výzkum	politika regionálního růstu a rozvoje (regionální politika)

9

Pramen: Schätzler 1996, s. 23.

Regionální politiku můžeme definovat jako politiku zaměřenou na řešení problémů nerovnoměrného rozvoje regionů (THE DICTIONARY OF HUMAN GEOGRAPHY 1994) nebo jako „formu vládní hospodářské politiky, zaměřenou na změnu rozmístění ekonomických aktivit a změnu výkonnosti ekonomik regionů.

Za regionální politiku jsou někdy, v rozporu právě s touto definicí, označovány také aktivity regionálních a místních nositelů rozhodování (obcí, měst a regionů), zaměřené na podporu ekonomického a sociálního rozvoje v jejich území. V této souvislosti často hovoříme o místní anebo regionálním rozvoji (někdy též místní anebo regionální ekonomický rozvoj). J. Maier vedle regionální politiky (vládní politiky vůči regionům) hovoří také o tzv. regionální regionální politice, přičemž se jedná o regionální politiku realizovanou „v“ regionu a „ve prospěch“ regionu (MAIER & ATZKERN 1994).

Nejčastějšími **důvody pro existenci regionální politiky** sociální, politické a ekonomické důvody. K nejčastěji uváděným cílům regionální politiky patří:

- ⇒ snižování míry nezaměstnanosti, zejména v regionech s vysokou mírou dlouhodobé nezaměstnanosti,
- ⇒ snižování meziregionálních rozdílů (v důsledku toho podpora makroekonomické stability),
- ⇒ snižování pracovní (ekonomicky) motivované migrace,
- ⇒ dosahování vyššího tempa ekonomického růstu využitím potenciálu pracovních sil,

- ⇒ omezení růstu velkých aglomerací, kde dochází k přetěžování infrastruktury (zásobování vodou, dopravní problémy atd.),
- ⇒ snížení rozdílů v příjmech a v životní úrovni obecně,
- ⇒ větší rovnoměrnost v rozložení ekonomických aktivit v důvodu politických, národnostních, vojensko-strategických,
- ⇒ uvedení regionu na samostatnou růstovou (rozvojovou) dráhu.

Jako regionální politiku označujeme soubor státních intervencí, jejichž cílem (explicitně) je zlepšení prostorového rozmístění hospodářských aktivit (VANHOVE & KLAASSEN 1983). Tato definice ovšem musí být specifikována podle nositelů tohoto rozhodování. Regionální politika může být realizována na různých institucionálních úrovních (rovinách): EU, národní ekonomika, region, obec. V případě obcí a měst nejčastěji hovoříme o lokální nebo komunální politice.

Chápeme-li regionální politiku v jejím úzkém vymezení, můžeme ji definovat jako intervenci státu ve prospěch hospodářského rozvoje určitých regionů. Toto vymezení nabízí otázku o vztahu regionální politiky k ostatní prostorově relevantním politikám jako je politika prostorového uspořádání, územní (prostorové) plánování, politika životního prostředí a sociální politika.

Územní plánování soustavně a komplexně řeší funkční využití území, stanoví zásady jeho organizace a věcně a časově koordinuje výstavbu a jiné činnosti ovlivňující rozvoj území.

Cílem územního plánování je vytvářet předpoklady pro výstavbu a pro udržitelný rozvoj území, spočívající ve vyváženém vztahu podmínek pro příznivé životní prostředí, pro hospodářský rozvoj a pro soudržnost společenství obyvatel území a který uspokojuje potřeby současné generace, aniž by ohrožoval podmínky života generací budoucích. Územní plánování zajišťuje předpoklady pro udržitelný rozvoj území soustavným a komplexním řešením účelného využití a prostorového uspořádání území s cílem dosažení obecně prospěšného souladu veřejných a soukromých zájmů na rozvoji území. Za tím účelem sleduje společenský a hospodářský potenciál rozvoje.

Orgány územního plánování postupem podle tohoto zákona koordinují veřejné i soukromé záměry změn v území, výstavbu a jiné činnosti ovlivňující rozvoj území a konkretizují ochranu veřejných zájmů vyplývajících ze zvláštních právních předpisů.

Územní plánování ve veřejném zájmu chrání a rozvíjí přírodní, kulturní a civilizační hodnoty území, včetně urbanistického, architektonického a archeologického dědictví. Přitom chrání krajinu jako podstatnou složku prostředí života obyvatel a základ jejich totožnosti. S ohledem na to určuje podmínky pro hospodárné využívání zastavěného území a zajišťuje ochranu nezastavěného území a nezastavitelných pozemků. Zastavitelné plochy se vymezují s ohledem na potenciál rozvoje území a míru využití zastavěného území.

V nezastavěném území lze v souladu s jeho charakterem umisťovat stavby, zařízení, a jiná opatření pouze pro zemědělství, lesnictví, vodní hospodářství, těžbu nerostů, pro ochranu přírody a krajiny, pro veřejnou dopravní a technickou infrastrukturu, pro snižování nebezpečí ekologických a přírodních katastrof a pro odstraňování jejich důsledků, a dále taková technická opatření a stavby, které zlepšují podmínky jeho využití pro účely rekreace a cestovního ruchu, například cyklistické stezky, hygienická zařízení, ekologická a informační centra.

Na nezastavitelných pozemcích lze výjimečně umístit technickou infrastrukturu způsobem, který neznemožní jejich dosavadní užívání.

Úkolem územního plánování je zejména:

- ⇒ zjišťovat a posuzovat stav území, jeho přírodní, kulturní a civilizační hodnoty,
- ⇒ stanovovat koncepci rozvoje území, včetně urbanistické koncepce s ohledem na hodnoty a podmínky území,
- ⇒ prověřovat a posuzovat potřebu změn v území, veřejný zájem na jejich provedení, jejich přínosy, problémy, rizika s ohledem například na veřejné zdraví, životní prostředí, geologickou stavbu území, vliv na veřejnou infrastrukturu a na její hospodárné využívání,
- ⇒ stanovovat urbanistické, architektonické a estetické požadavky na využívání a prostorové uspořádání území a na jeho změny, zejména na umístění, uspořádání a řešení staveb,
- ⇒ stanovovat podmínky pro provedení změn v území, zejména pak pro umístění a uspořádání staveb s ohledem na stávající charakter a hodnoty území,
- ⇒ stanovovat pořadí provádění změn v území (etapizaci),
- ⇒ vytvářet v území podmínky pro snižování nebezpečí ekologických a přírodních katastrof a pro odstraňování jejich důsledků, a to přírodě blízkým způsobem,
- ⇒ vytvářet v území podmínky pro odstraňování důsledků náhlých hospodářských změn,
- ⇒ stanovovat podmínky pro obnovu a rozvoj sídelní struktury a pro kvalitní bydlení,
- ⇒ prověřovat a vytvářet v území podmínky pro hospodárné vynakládání prostředků z veřejných rozpočtů na změny v území,
- ⇒ vytvářet v území podmínky pro zajištění civilní ochrany,
- ⇒ určovat nutné asanační, rekonstrukční a rekultivační zásahy do území,
- ⇒ vytvářet podmínky pro ochranu území podle zvláštních právních předpisů, před negativními vlivy záměrů na území a navrhopat kompenzační opatření, pokud zvláštní právní předpis nestanoví jinak,
- ⇒ regulovat rozsah ploch pro využívání přírodních zdrojů,
- ⇒ uplatňovat poznatky zejména z oborů architektury, urbanismu, územního plánování a ekologie a památkové péče.

Úkolem územního plánování je také vyhodnocení vlivů politiky územního rozvoje, zásad územního rozvoje nebo územního plánu na vyvážený vztah územních podmínek pro příznivé životní prostředí, pro hospodářský rozvoj a pro soudržnost společenství obyvatel území (dále jen „vyhodnocení vlivů na udržitelný rozvoj území“); jeho součástí je posouzení vlivů na životní prostředí zpracované podle přílohy k tomuto zákonu a posouzení vlivu na evropsky významnou lokalitu nebo ptačí oblast, pokud orgán ochrany přírody svým stanoviskem takovýto vliv nevyloučil.

Otázky k zamyšlení:

1. Které vědy se zabývají regionálním rozvojem. V čem se liší jejich přístupy.
2. Existuje regionální věda anebo spíše různé vědecké přístupy k regionům? Diskutujte tuto otázku.

Kontrolní otázky:

1. Co je to regionální ekonomie a čím se zabývá?
2. Co je to prostorová ekonomie a čím se zabývá? Jaký je rozdíl mezi regionální a prostorovou ekonomikou?
3. Co je to ekonomický prostorový systém a z jakých částí se skládá?
4. Co je to lokalizační teorie?
5. Co je to regionální politika a jaké jsou její nejvýznamnější cíle?
6. Co je to územní plánování s jaké jsou jeho nejvýznamnější cíle?
7. V čem se odlišuje prostorový rozvoj od regionálního rozvoje?
8. V čem se odlišuje regionální politika od územního plánování?
9. Jaké otázky si kladou různé vědy ve vztahu k regionálnímu rozvoji (ekonomie, geografie, sociologie, politické vědy, demografie a územní plánování)?

1.3 REGION A REGIONALIZACE (VYMEZOVÁNÍ REGIONŮ)

Pojem region je používán jak v každodenní praxi, tak ve vědecké literatuře často velmi rozdílně. Z ekonomického pohledu můžeme v zásadě charakterizovat tři velmi rozdílné druhy prostorových útvarů. Ve všech případech představují regiony svébytná území, která se liší svým územním vymezením. Zatímco supranacionální a transnacionální regiony se často odlišují měnou, zákony, celní regulací, tak subnacionální regiony uvedené institucionální podmínky sdílejí s ostatními regiony dané země. Mezi regiony jedné země tak dochází k volné (bez významnějších bariér) výměně statků, lidí, kapitálu, znalostí. Bariérami jsou „pouze“ rozdílné ekonomické a sociální struktury, kulturní rozdíly a také vzdálenost.

Na regiony proto pohlížíme jako na otevřené ekonomické systémy, přičemž předpokládáme, že rozvojové impulsy mohou snadno „přeskočit“ z jednoho regionu do druhého, neboť mezi takto pojatými regiony neexistují žádné administrativní bariéry, omezující mobilitu výrobních faktorů (práce, kapitálu) a zboží. Uvedené meziregionální ekonomické vztahy však bohužel nejsou statisticky podchyceny. Neexistují statistická data a informace o dodávkách z jednoho regionu do ostatních (regionální exporty a importy), tak jako v případě zahraničního obchodu. Uvedený nedostatek informací, které jsou na národní a mezinárodní úrovni k dispozici, se projevuje tím, že při sestavování modelů (teorií) regionálního ekonomického rozvoje, většinou nelze využít národohospodářských (makroekonomických) modelů, resp. mezinárodně-ekonomických modelů.

V našem dalším výkladu budeme vycházet z prvního typu regionu. Pod pojmem region budeme tudíž myslet subnacionální celek (region), tedy takovou územní část národního hospodářství, která není od ostatních regionů oddělena formálními hranicemi ani s nimi souvisejícími ekonomickými bariérami. Regionem zároveň nerozumíme jednotlivé body v prostoru (jakými jsou např. obce a města), ale množinu bodů v prostoru. Za regiony dále nebudeme považovat administrativní územní jednotky, (např. obce, kraje atd.), ale územní jednotky, vymezené podle specifických kritérií. Region je tedy variabilní koncept, který se přizpůsobuje měnícím se potřebám a požadavkům, a musí být proto definován. Rozdělení nějaké země na regiony (regionalizace) je vždy účelovou záležitostí (viz např. vymezení problémových regionů

pro potřeby regionální politiky). Vymezení (definice) regionu by proto mělo vždy vycházet z účelů, kterému slouží (měla by odpovídat kontextu otázek a problémů, které se snažíme řešit).

Obrázek 1-3: Typy regionů z regionálně-ekonomického hlediska

typ regionu	příklady
Subnacionální	Brněnská aglomerace, Jihlavsko
Supranacionální	střední Evropa, Balkán, východní Asie
Transnacionální	Euroregiony jako např. Euregio Egrensis

Při vymezování (definování) regionu obvykle chceme k jednomu regionu přiřadit takové územní jednotky, které „k sobě patří“. Uvedené souvislosti územních jednotek vytvářejících region odpovídají dvěma kritériím vymezování regionů (regionalizace), a sice kritériu homogenity a kritériu funkčnosti.

Podle **kritéria homogenity** budeme k sobě přiřazovat takové územní jednotky, které si jsou, podle určitých charakteristik podobné. Příkladem takových indikátorů může být např. míra nezaměstnanosti, úroveň příjmů, podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva v určitém ekonomickém odvětví (zemědělství, cestovní ruch nebo průmyslu). Vymezené regiony pak budeme nazývat homogenními regiony.

Homogenní (stejnorodý) region je celek, který individualizován vnitřní strukturální podobností a odlišností vůči okolnímu prostředí. Vnitřní homogenita je obvykle stanovena na základě rovnoměrné intenzity výskytu reprezentativních jevů, na základě stejnosti vnějšího vzhledu apod.

Podle **kritéria funkčnosti** budeme k sobě přiřazovat takové územní jednotky, mezi nimiž existují zvláště silné prostorové vazby. V tomto případě je region vymezován na základě určitého vztahu (závislosti) mezi územními jednotkami, které region vytvářejí. Při vymezování funkčních regionů se často používá kritéria prostorové mobility. Tak např. k městu (jádro regionu; jádro = lat. nodus, proto často hovoříme o nodálních regionech) přiřadíme např. všechny obce, z nichž více jak řekněme 50% ekonomicky aktivních vyjíždějících obyvatel dojíždí za prací do uvedeného města (regionálního centra). Takto vzniklý region někdy nazýváme pracovním regionem, tzn. regionem vymezeným na základě dojížděky za prací (zaměstnáním). Pro vymezení funkčních regionů můžeme použít také řadu jiných indikátorů, např. dojížděku za nákupy a službami, nákupní a odbytové vztahy, telefonní hovory atd. Takto vymezené regiony označujeme jako regiony heterogenní.

Heterogenní (různorodý) region je celek, který vykazuje relativní autonomii své komplexní integrity. Jelikož kritériem vymezování těchto regionů je intenzita vazeb mezi územními jednotkami, především mezi jádrem a zázemím. Často je proto jedná o tzv. nodální regiony.

V české, především geografické literatuře nalezneme velké množství prací zabývajících se teoretickými i aplikačními problémy ekonomicko-geografické, resp. sociálně-geografické regionalizace. (viz např. HAMPL, M., JEŽEK, J., KÜHNEL, K., 1978, 1983; HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KÜHNEL, K., 1987) Uvedení autoři koncem 70. let vymezili v České republice čtyři řádovostní úrovně regionů, úrovně určené nejen rozdílnou velikostí příslušných celků, nýbrž i kvalitativním typem integračních procesů.

⇒ **Subregiony**, které můžeme charakterizovat jako relativně nekomplexní územní celky, tj. jako jednotky, v jejichž rámci nejsou uzavřeny nejdůležitější a nejčastější potřeby individuálních obyvatel. Z rozborů regionálních procesů vyplynulo, že nejvyšší intenzitu a v podstatě i nejvyšší kvalitativní význam mají vztahy mezi

bydlištěm, základními službami a pracovištěm obyvatelstva. V rámci subregionů jsou relativně uzavřeny pouze vztahy mezi bydlištěm a některými základními službami. Jiné elementární obslužné vztahy (např. nákup průmyslového zboží) jsou pak v rámci subregionů uzavřeny jen částečně. Podstatně výraznější neuzavřenost však zjišťujeme u vztahů pracovních, které jsou v rámci subregionů uzavřeny jen výjimečně. Orientačně lze subregiony přirovnat ke spádovým územím středisek osídlení místního významu.

- ⇒ **Mikroregiony** je možno charakterizovat jako územní celky, v jejichž rámci jsou relativně uzavřeny nejintenzivnější regionální procesy, tj. především dojíždka za prací a za základními druhy služeb. V tomto smyslu je oprávněné zdůrazňovat relativně nejvyšší integritu těchto celků v rámci regionální diferenciace ČR. Míra uzavřenosti hlavních procesů i rozsahy mikroregionů jsou ovšem značně diferencované. Vztahy mezi bydlištěm, pracovištěm a komplexem základních služeb jsou na mikroregionální úrovni zcela dominantní pro formování příslušných územních celků. Současně platí, že prostorová organizace těchto vztahů má až na vzácné výjimky nodální formu: vztahy typu středisko - zázemí.
- ⇒ **Mezoregionální celky** odpovídají územně rozsáhlým jednotkám, jejichž integrita je již jen částečně vázána na prostorové vztahy obyvatelstva. Z těchto vztahů má význam např. nedenní dojíždka za prací, kterou lze kvalifikovat jako přechodnou migraci, migrace obyvatelstva, dojíždka do vyšších školských zařízení (Vysoké školy a specializované střední školy) a dále dojíždka do hierarchicky vyšších druhů občanské vybavenosti. Velký význam na této úrovni diferenciace mají vztahy mezi podniky a institucemi, tj. vztahy k výrobním službám, k převážné části kvartérních činností, výrobní kooperace apod. Takto bylo vymezeno 11 mezoregionů, resp. odpovídajících 12 mezoregionálních středisek. Důležitým znakem mezoregionální diferenciace je ovšem to, že její prostorová forma je jen částečně nodálního typu - integritu řady mezoregionů zajišťuje spíše celý systém silných a vzájemně propojených středisek než jediné centrum chápané v úzkém vymezení.
- ⇒ Konečně celou ČR ztotožňujeme s **makroregionem**, přičemž výjimečná kvantitativní i kvalitativní pozice Prahy ve střediskové soustavě umožňuje jednoznačně specifikovat makroregionální centrum, a to i z hlediska nodální formy organizace.

Výběr kritérií regionalizace by nemělo být nahodilé, ale mělo by vyplývat z řešeného problému. Chceme-li se například zabývat budoucností Prahy v evropské konkurenci měst, neměli bychom ji chápat pouze v rámci úzce vymezených administrativních hranic, nýbrž jako funkční městský region – Pražskou-středočeskou aglomeraci. Budeme-li však zkoumat ekonomické a sociální dopady cestovního ruchu, tak k sobě budeme přiřazovat územní jednotky, které se vyznačují vysokým podílem tohoto odvětví např. na celkové zaměstnanosti (kritérium homogenity).

Obě výše uvedená kritéria se navzájem nevyklučují, nýbrž lze je rovněž vzájemně kombinovat. Chceme-li např. najít vhodné stanoviště pro nové nákupní středisko, tak budeme na jedné straně vymezovat městské regiony podle funkčního kritéria, abychom mohli stanovit potenciál, strukturu a budoucí vývoj poptávky. Chceme-li ale uvnitř městského regionu najít vhodné stanoviště, budeme vymezovat a zkoumat jednotlivé subregiony v rámci městského regionu podle kritéria homogenity - např. území s bezproblémovým či špatným zásobováním, území s převažující dojíždkou nebo s převažující vyjíždkou za prací anebo za službami atd.

Vymezováním regionů se snažíme zjednodušit komplexní obraz reality, která nás obklopuje. Jelikož při regionalizaci nutně dochází ke ztrátě informací, je nutné volit taková kritéria, která mají vysokou vypovídací schopnost a nevedou ke ztrátě informací, důležitých pro řešení daného problému. Regionalizaci, kterou jsme použili k řešení jednoho problému (např. vývoje pracovního trhu – pracovní regiony), nemusí být vhodná pro potřeby řešení jiného problému, např. technologického transferu. Velkým problémem regionalizace je, že často nejsme schopni rozsah ztráty informací při regionalizaci (prostorové agregaci územních jednotek) postihnout, neboť řadu dat a informací máme k dispozici pouze od určité prostorové roviny³ a nejsou známy anebo sledovány za menší územní (prostorové) jednotky. Mnohdy uvedené informace za nižší prostorové jednotky nejsou ani zjištělné. Dalším problémem je, že většinu potřebných dat a informací máme k dispozici za administrativní územní jednotky, což představuje významné omezení, které výrazně determinuje každou regionalizaci.

Otázky k zamyšlení:

1. Proč v posledních letech hovoříme o tom, že roste význam regionů? V jakém smyslu?
2. Co to znamená „Evropa regionů“. Jaký máte na uvedenou koncepci rozvoje Evropy názor?
3. Podle jakých kritérií byste vymezili následující regiony: Chebsko, Jihlavsko, Brněnská aglomerace?
4. Co je to region? Jaké významy pojmu „region“ znáte? Uveďte příklady různých typů regionů.
5. Podle jakých kritérií můžeme region vymezit?
6. Proč je důležité vymezovat regiony?
7. Podle jakých kritérií jsou vymezovány problémové regiony?

15

Kontrolní otázky:

1. Co je to region?
2. Jaké znáte typy regionů?
3. Podle jakých kritérií lze vymezit region?
4. Jaký je rozdíl mezi homogenním a heterogenním (nodálním) regionem? Uveďte příklady.

³ Za obce a města kupř. máme velmi málo dat a informací o jejich ekonomickém vývoji.

2. EKONOMICKÝ RŮST A ROZVOJ

Cílem této kapitoly je seznámit se s obsahem pojmů růst a rozvoj a identifikovat faktory (determinanty), které ovlivňují regionální rozvoj. Na význam jednotlivých faktorů ovlivňujících regionální rozvoj přitom existují různé názory, jak ukazuje velké množství teorií resp. teoretických koncepcí regionálního rozvoje.

Kromě informací obsažených v této kapitole je z hlediska zvládnutí tohoto předmětu zapotřebí znát obsah následujících zdrojů informací:

Kapitola „Teorie regionálního rozvoje“ (s. 220-281) od J. Blažka v monografii Wokoun, R., Malinovský, J. a kol.: Regionální rozvoj. Praha, Linde, 1998, 475 s.

Růst je nepřetržité, dlouhodobé zvyšování produkce nějaké země či regionu. Obvykle se za indikátor růstu považuje hrubý národní produkt v konstantních cenách. Rozlišujeme:

- ⇒ **Růst a expanzi.** Časový rámec růstu je dlouhodobý, u expanze je střednědobý či krátkodobý.
- ⇒ **Růst a rozvoj.** Někteří autoři považují růst za kvantitativní jev a rozvoj za jev kvalitativní. Nicméně je třeba poznamenat, že dlouhodobý růst produkce vede ke strukturálním, demografickým a technickým změnám a modifikacím sektorů. Velmi obecně lze za základní faktory růstu považovat: zvýšení počtu práce schopného obyvatelstva a kvalifikované pracovní síly, akumulace kapitálu, pokrok v dělbě a organizaci práce, technický pokrok a inovace.
- ⇒ **Rovnovážný versus nerovnovážný růst.** Rovnovážný růst odpovídá pravidelnému růstu při dodržování rovnováhy cen, zaměstnanosti, veřejných financí atd. Při nerovnovážném růstu mají zelenou investice do úzce omezených sektorů, jež mají „rozhybat“ celou ekonomiku.
- ⇒ **Extenzivní versus intenzivní růst.** Extenzivní růst je výsledkem pouhého kvantitativního zvyšování výrobních faktorů (např. produkuje se dvakrát více, protože je dvakrát více pracovníků). Intenzivní růst je charakterizovaný zvyšováním produktivity (např. lepší organizace práce umožní při stejném počtu pracovníků vyrábět dvakrát tolik). Za normálních okolností se extenzivní a intenzivní růst doplňují.

Při diskusi o pojmu „**rozvoj**“ narážíme na podobný problém, s nímž jsme se již stkali při vymezování pojmu region. „Rozvoj“ je stejně tak nejasným pojmem jako „region“. Jeho obsah proto musíme vždy vymezit (definovat) na základě hodnotících kritérií.

V teorii i v politice je vymezení pojmu „rozvoj“ velmi intenzivně diskutováno, zvláště v souvislosti s problematikou zemí tzv. třetího světa. Nohlen a Nuscheler shrnují výsledky této diskuse takto: „Rozvoj, který se používá v různých souvislostech, je přiměřeně mnohoznačný, definičně sotva exaktně uchopitelný a názorově a ideologicky sporný pojem“ (NOHLEN & NUSCHELER 1992, s. 56). Pro Sachse je „rozvoj“ jako věření (...) jeho kontury se ztrácejí (...) kdo jej vysloví, nepojmenuje vůbec nic, a přece na sebe přebírá všechny dobré úmysly tohoto světa. Nemá sice žádný obsah, avšak přeci funkci: každému zásahu propůjčuje posvěcení, ve jménu vyšších evolučních cílů (SACHS 1989). S „rozvojem“ souzní mnohé (...), může jím být vyjádřeno mnoho užitečného. Rozvoj je velmi nesourodý pojem, který se zmítá jako bílý žár (DISMOSER 1991).

Diskuse o vymezení (definování) „rozvoje“ nejsou ve vyspělých zemích tak emoční a vyhraněné, jako v případě rozvojových zemí. Přesto i ve vyspělých zemích existují často podobné otevřené (nezodpovězené) otázky. Základní otázky rozvoje zůstávají, ať již se jedná o vyspělou či rozvojovou zemi, v podstatě stejné.

Jak uvádí Nohlen a Nuscheler, radikální odmítnutí pojmu „rozvoj“ nemá smysl, neboť neexistuje žádná lepší alternativa. Nejsme totiž schopni překonat základní problémy případného alternativního pojmu, a sice:

- ⇒ že se jedná o proces směřující k určitému cíli, který je závislý na našich hodnotových představách a jehož projevy se liší s ohledem na čas a prostor, a
- ⇒ že se jedná o proces podléhající neustálým změnám, takže se „zákonitě“ také mění význam tohoto pojmu.

Mezi teoriemi rozvoje (napříč vědními obory a ideologickými tábory) existuje shoda v tom, že rozvoj musí začít odstraněním nejhorších nedostatků, především překonáním hladu a nemocí. Mimo tento společný jmenovatel se otevírá rozsáhlý prostor pro rozdílné definice a koncepce rozvoje.

Dlouhou dobu byl rozvoj ztotožňován s ekonomickým rozvojem a ten především s ekonomickým růstem. Ve vyspělých zemích se ekonomický růst sleduje a vyhodnocuje především na národohospodářské rovině, neboť na ní existují potřebná statistická data (viz národohospodářské účetnictví). Mimoto indikátory ekonomického růstu tvoří jakousi „kostru“ ekonomické teorie, které lze dosadit do ekonometrických modelů, a tudíž také prognózovat.

Použití indikátorů národohospodářského účetnictví je spojeno s řadou nedostatků, které jsou předmětem časté kritiky:

- ⇒ nejsou v nich započítány důležité pracovní výkony jako např. domácí práce, samozásobitelství a celý tzv. neformální sektor;
- ⇒ ceny statků jsou často deformované;
- ⇒ škody na lidském zdraví a drancování přírody, ačkoliv se jedná o negativní projevy, přispívají k vyšším hodnotám ukazatelů;
- ⇒ mnohé uvedené vlivy působí značně diferencovaně na jednotlivé země či regiony, což vede k systematické deformaci sledovaných hodnot a obtížnosti jejich srovnávání;
- ⇒ mimo to hrubý sociální produkt na obyvatele a příjmy na hlavu, resp. jejich procentuální změny v čase, vyjadřují pouze průměrné hodnoty za celou zkoumanou oblast. Za těmito ukazateli se mohou skrývat zcela rozdílná rozdělení výnosů.

Přes uvedené kritické výhrady by jistě nebylo správné, abychom „vylili dítě z vaničky“ a rozhodli se nepoužívat takové indikátory jako je HDP na hlavu, tempo ekonomického růstu a další veličiny národohospodářského účetnictví. Ačkoliv není možné ekonomický růst ztotožňovat s rozvojem, lze si jen s obtížemi představit rozvoj bez ekonomického růstu.

Přestože, jak jsme uvedli, není možné „ekonomický růst“ ztotožňovat (zaměňovat) s „rozvojem“, představuje jeho velmi důležitou složku. V této souvislosti se nabízí otázka, jaké jsou další složky rozvoje (vedle ekonomického růstu)? Jak jsme již výše uvedli, neexistuje na tuto otázku jednoznačná odpověď, neboť je závislá na našich základních hodnotových představách. Věda se proto často zaměřuje (omezuje) na popis složek, které vytvářejí rozvojový proces. Přestože je pojetí rozvoje závislé na hodnotových kritériích, existují takové charakteristiky, na nichž se autoři jednotlivých koncepcí většinou shodují. Todaro například shrnul tři základní cíle, které podle jeho názoru vystihují pojem „rozvoj“ (TODATO 1989):

- ⇒ uspokojování základních lidských potřeb,
- ⇒ vzájemná sebeúcta a respekt,
- ⇒ svoboda určování cílů.

Seers hovoří v souvislosti s cíli rozvoje především o „výživě“, „práci“ a „sociální spravedlnosti“. Rozvojovou politiku tak chápe jako boj s hladem, nezaměstnaností a nerovností (SEERS 1979).

Velmi často se v této souvislosti hovoří o **magickém pětiúhelníku rozvoje**, s nimž přišli Nohler a Nuschler (NOHLEN & NUSCHELER 1992):

- ⇒ **Udržitelný rozvoj** („sustainable development“). Pod tímto pojmem rozumíme rozvoj „který vyhovuje potřebám současných generací, aniž by byly omezovány potřeby generací příštích“. O udržitelném rozvoji lze hovořit pouze tehdy, pokud je možné jej dlouhodobě zajistit a neničí-li zdroje.
- ⇒ **Práce** (v produkčním významu) – jako možnost získat zaměstnání a dostatečně zaplacenou práci – má v souvislosti s rozvojovým procesem klíčový význam. Jejím prostřednictvím jsou nejenom využívány nevyužívané zdroje (z pohledu efektivity se jedná o žádoucí věc); dostatečný příjem dále umožňuje překonávat individuální chudobu ve smyslu pomoc ke svépomocí a vytváří celospolečenskou poptávku. Práce vedle uspokojování materiálních potřeb přispívá také k seberealizaci lidí.
- ⇒ **Princip rovnosti a spravedlnosti** je dalším důležitým kritériem rozvoje. Je jakýmsi „nezbytným kvalitativním korektivem růstu“ (NOHLEN & NUSCHELER 1992, s. 70). Smyslem tohoto kritéria je zabezpečit spravedlivé rozložení příjmů a blahobytu, přičemž názory na to, jak má toto „spravedlivé“ rozložení vypadat, se značně liší. Věda zde nemůže poskytnout žádné jednoznačné stanovisko. Kritérium rovnosti a spravedlnosti se netýká pouze rozdělení příjmů (ač je jistě nejdůležitější), ale také např. přístupu ke vzdělání, zdravotnické péči, k sociální a ostatní infrastruktuře atd.
- ⇒ **Participace** souvisí s tím, že k rozvoji nemůže dojít „pro“, ale pouze „prostřednictvím“ postižení. Pouze v případě, kdy jsou potřeby a představy jednotlivců odpovídajícím způsobem obsaženy v politickém a sociálním rozhodovacím procesu, lze (podle těchto představ) hovořit o rozvoji. Participace v sobě zahrnuje také princip demokracie a respektování lidských práv. Demokracie je jak cílem rozvoje, tak také rozhodujícím prostředkem pro jeho urychlování.
- ⇒ **Princip nezávislosti a svébytnosti** je namířen proti politickému ovlivňování a k ekonomickému poručnictví „silných“ nad „slabými“. Na mezinárodní rovině je nezávislost a svébytnost ohrožována poskytováním rozvojové pomoci (úvěrů). Také ve vyspělých zemích může poskytování pomoci např. hospodářsky slabým regionům vést k tomu, že si obyvatelé těchto regionů na takovou pomoc zvyknou anebo budou pasivně čekat na tuto pomoc zvenčí. Tato situace představuje východisko pro formulování endogenního rozvoje jako významné strategie regionálního rozvoje a regionální politiky („rozvoj zdola“).

I když bychom se shodli a definovali rozvoj pomocí výše uvedených pěti kritérií, nezískali bychom žádné operativní kritérium vhodné pro měření úrovně rozvoje a její srovnání (komparaci) s dalšími regiony. Jednotlivá kritéria většinou nejsou vzájemně nezávislá. Existuje mezi nimi jak komplementární (vzájemně se doplňující), tak konfliktní vztahy. Závisí na tom, z kterých kritérií vycházíme a jaký pro nás mají význam. Výběr kritérií vyjadřujeme naše hodnotové představy o „rozvoji“. Při každé výběru rozvojových kritérií zároveň implicitně vyjadřujeme, která kritéria považujeme za nevýznamná (např. když charakteristiku rozvoje omezíme pouze na růst, resp. „pouze“

na ekonomický růst). Výběrem pouze několika málo kritérií zároveň umožňujeme snadnější vyjádření našeho hodnocení. Rozvoj je hodnotově zabarvený pojem (existují různé představy rozvoje), jehož exaktní obsah si musí každý sám definovat.

Otázky k zamyšlení:

1. Co si lze představit pod pojmem regionální rozvoj? Jak tento pojem chápe široká veřejnost a jak věda?
2. Co pod pojmem „regionální rozvoj“ rozumí ekonom, geograf a sociolog? V čem se jejich pohledy většinou liší?
3. Jakými otázkami se výše uvedené vědy ve vztahu k regionálnímu rozvoji zabývají?
4. Jaké indikátory se používají k charakteristice regionálního rozvoje?
5. Jaký význam má mezi těmito ukazateli hrubý domácí produkt na 1 obyvatele? Je tento indikátor nejvhodnějším ukazatelem regionálního rozvoje? Diskutujte tento problém?
6. Lze regionální rozvoj měřit? Jaká jsou s tím spojena rizika resp. problémy.
7. Co myslíte, je lepší srovnávat jednotlivé regiony podle určitých (vybraných) indikátorů anebo vycházet spíše z toho, jak lidé regionální rozvoj v jednotlivých regionech subjektivně hodnotí? Diskutujte tento problém.

Kontrolní otázky:

1. Co je to regionální rozvoj?
2. Jaký je vzájemný vztah mezi regionálním rozvojem a regionálním růstem?
3. Proč existují problémy s jednoznačným vymezením (definováním) regionálního rozvoje?
4. Jaké indikátory se používají pro charakteristiku regionálního rozvoje?
5. Co je to tzv. magický pětiúhelník (regionálního) rozvoje?

2.1 ČINITELÉ (DETERMINANTY) REGIONÁLNÍHO ROZVOJE

Poté, co jsme vysvětlili pojmy region, růst a rozvoj, zaměříme naši pozornost na některé obecné ekonomické souvislosti, které ovlivňují každý regionální rozvojový proces. Tím vytvoříme jakýsi obecný rámec pro teorie regionálního rozvoje, kterými se budeme zabývat později, a jež většinou zdůrazňují „pouze“ vybrané aspekty rozvojového procesu.

Jak jsme již uvedli výše, regionem rozumíme subnacionální územní celek, mezi nímž a jeho okolím (ostatními regiony) dochází k výměně výrobních faktorů, zboží, informací atd. (region je tedy otevřenou prostorovou jednotkou), která obvykle nepodléhá administrativní kontrole ani není omezována nějakými ekonomickými bariérami. Neexistují tedy žádná cla, měnová rizika, zákony upravující pohyb a pobyt lidí (např. pracovní povolení), které by zabraňovaly meziregionálním výměnným vztahům.

Mezi regiony tedy dochází k volnému pohybu zboží a služeb, pracovních sil, kapitálu a informací, přičemž k transferu informací dochází částečně samostatně, částečně je tento transfer implicitně obsažen v ostatních výměnných vztazích.

Výše uvedené ovšem neznamená, že neexistují žádné překážky (bariéry) meziregionální výměny. Při přepravě zboží a osob z jednoho regionu do druhého vznikají přepravní náklady. Mnohé zdroje, jako např. pozemky a půda jsou nepřemístitelné. Osobní služby vyžadují přítomnost jak nabízejících, tak poptávajících na jednom místě. Atd. Uvedené faktory působí na jednotlivé druhy statků diferencovaně, což vede k vytváření trhů s rozdílnou prostorovou strukturou a rozdílným prostorovým rozložením. Výsledkem je prostorově diferencované rozložení aktivit.

Jednotlivé regiony mají proto rozdílné lokalizační předpoklady pro ekonomické aktivity. Předpoklady jednotlivých míst (lokalizační faktory) a prostorová struktura vytvářejí předpoklady regionálního rozvoje. Regiony s příznivými lokalizačními předpoklady a prostorovou strukturou mají lepší předpoklady k rozvoji. Prostorová struktura se může jevit za určitých rámcových podmínek jako příznivá, při změně těchto podmínkách jako nevýhodná. Příkladem mohou být staré průmyslové regiony, které z důvodu orientace na těžký průmysl po desetiletí prosperovaly. Jejich specializace (ekonomická struktura) však dnes značně stěžuje adaptaci na změněné rámcové podmínky. Prostorová struktura nejenže vytváří rozvojové předpoklady a ovlivňuje rozvoj, ale platí také opačný vztah: rozvojový proces mění prostorovou strukturu. Takže existuje vzájemná závislost mezi prostorovou strukturou a regionálním rozvojem.

V kapitolách věnovaných vybraným teoriím regionálního vývoje vědomě abstrahujeme od vnitřní struktury regionu. Abychom totiž porozuměli elementárním procesům ekonomického rozvoje, musíme naše uvažování co nejvíce zjednodušit. Proto tedy budeme ignorovat vnitřní strukturu regionu a region budeme chápat jako vnitřně homogenní jednotku. Tohoto zjednodušení bychom si však měli být vždy vědomi.

Na obrázku 2-1 jsme se pokusili zachytit nejdůležitější regionálně ekonomické vztahy. Zobrazeny jsou pouze reálné toky, proti nimž „tečou“ platby za zboží a služby, resp. za práci a kapitál.

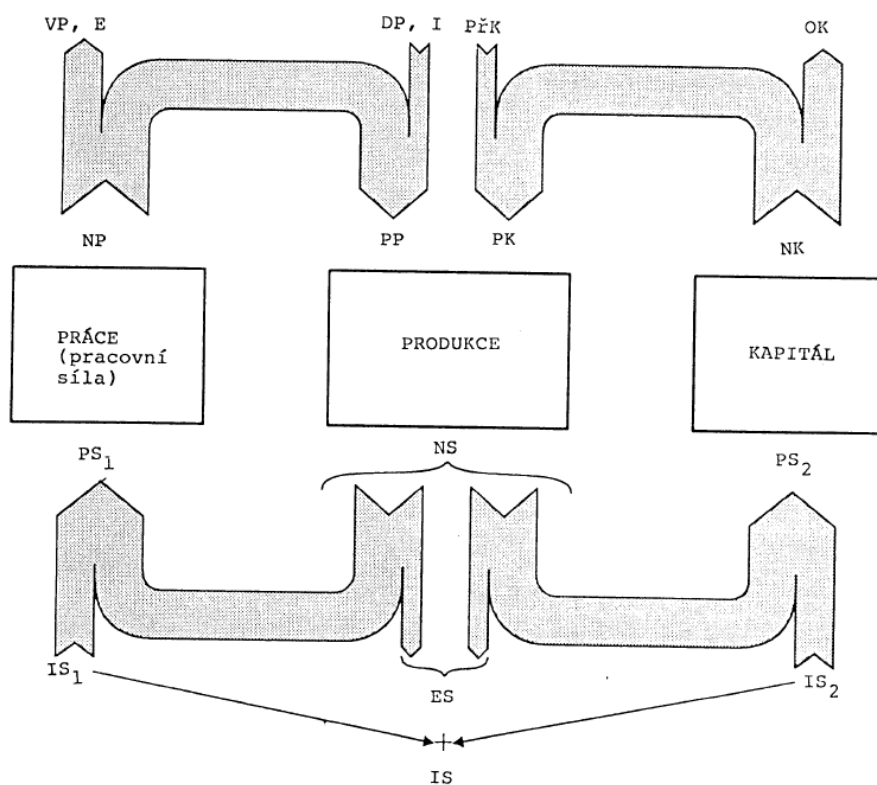
Hlavním prvkem celého systému je produkce. Zahrnuje všechny ekonomické organizace v regionu, které produkují zboží a služby. Výrobní faktory, které se v regionu k produkci používají „práce“ a „kapitál“ (inputy – vstupy) jsou znázorněny šipkami, jak vstupují do „produkce“. Výstupem produkce (výsledek, output) je nabídka zboží a služeb, která je znázorněna šipkami vycházejícími z „produkce“. Souvislosti mezi vstupy a výstupy můžeme popsat pomocí produkční funkce:

$$Y = A \cdot e^{rt} \cdot L^{\alpha} \cdot K^{\beta} \quad \text{za předpokladu, že } \alpha + \beta = 1$$

Produkční funkce určuje poměr použitého množství kapitálu (**K**) a práce (**L**) a maximální množství zboží a služeb, které lze vyprodukovat (**Y**). **A** je tzv. úrovněová konstanta, která je reziduálním činitelem, e^{rt} je technický pokrok vyjádřený jako exponenciální funkce času, α a β jsou koeficienty substituce výrobního faktoru (jde vlastně o koeficienty mezní produktivity výrobního faktoru, které vyjadřují vztah mezi jednotkovou změnou výrobního faktoru a jí provázející změnou produkce).

Produkční funkce představuje technické možnosti produkce (vytváří technickou mez, která je určená technologickým stupněm znalostí); je závislá na stavu technického vědění. Větší množství, než popisuje produkční funkce, nemůže být při daném stavu (zásobě) práce a kapitálu vyprodukováno. Menší množství je sice technicky možné, ale ekonomicky neefektivní, neboť v takovém případě nejsou plně využity dané výrobní faktory. Ekonomická teorie zná různé typy produkčních funkcí, které se vyznačují různými vlastnostmi.

Obrázek 2-1: Důležité regionálně-ekonomické souvislosti (základní model)

VYSVĚTLIVKY:

- NS = nabídka statků
- ES = export statků
- IS = import statků
- PS = poptávka po statcích
- NP = nabídka práce
- NK = nabídka kapitálu
- PP = poptávka po práci (pracovní síle)
- PK = poptávka po kapitálu
- VP = vyjížďka za prací z regionu
- DP = dojížďka za prací do regionu
- I = imigrace do regionu
- E = emigrace z regionu
- OK = odliv kapitálu
- PĚK = příliv kapitálu

Technický pokrok (tzn. zvýšení stupně technických znalostí) způsobuje, že se produkční funkce posunuje směrem nahoru, takže při použití stejného množství výrobních faktorů je možné vyprodukovat větší množství zboží a služeb, a tak dosáhnout vyšších výkonů. Použité výrobní faktory budou v takovém případě produktivněji využity. Důvody, které vedou k regionální diferenciaci technického vědění, se budeme zabývat v kapitole věnované neoklasické teorii regionálního růstu.

Vztah $Y=F(K, L)$, pomocí něhož jsme si charakterizovali produkční funkci regionu je produkční funkce regionu je velmi agregovanou charakteristikou regionální ekonomiky. Region běžně neprodukuje pouze jeden, ale celou řadu statků Y (za Y se tedy skrývá celý spotřební koš zboží a služeb). Složení tohoto spotřebního koše zboží a služeb určuje také efektivnost produkce v regionu. Jelikož se ekonomická struktura daného regionu přizpůsobuje (adaptuje) na změněné rámcové podmínky s určitým zpožděním, je většinou v regionu produkováno také zboží a služby, které se v jiných regionech či zemích mohou vyrábět efektivnějším způsobem, anebo se používají zastaralé produkční postupy. V této produkci anebo v takových produkčních sektorech jsou vázány zdroje,

kteře by bylo možné efektivněji využít v jiných sektorech (odvětvích). Redukce (rušení) určitého odvětví a budováním (rozvojem) jiných efektivnějších odvětví přibližuje regionální produkci (regionální ekonomiku) blíže k produkční funkci. Znamenají tedy růst outputu při stejném použití zdrojů).

Předpokladem efektivní regionální produkce jsou také určité rámcové organizační podmínky, které se mohou v jednotlivých regionech výrazně odlišovat. Jedná se o různé modely chování, normy, hodnoty, formy kooperace, instituce podporující produkci, infrastrukturu a veřejné instituce. Tyto instituce často umožňují produkci, protože vytvářejí bázi pro prostorovou směnu statků a ovlivňují vývoj trhů, snižují nejistoty (např. právní instituce) a stabilizují ekonomické vztahy. Pokud nejsou tyto instituce k dispozici v dostatečném množství a potřebné formě, není produkce efektivní a množství regionální produkce je nižší, než uvádí hodnota produkční funkce. Instituce, které se nepřizpůsobují změněným podmínkám, mohou být také překážkou efektivní produkce. V takovém případě rigidita institucí brání změnám regionální ekonomiky.

Existují různé možnosti, které mohou vést ke zvýšení množství produkce:

- ⇒ větší množství nasazené (použitě) práce,
- ⇒ větší množství nasazeného kapitálu,
- ⇒ technický pokrok a
- ⇒ odstranění stávající neefektivnosti pomocí organizačních anebo institucionálních změn, tzn. tím, že se skutečná produkce přiblíží teoretické hodnotě produkce, kterou při dané kombinaci výrobních faktorů udává produkční funkce.

Výstup produkce představuje nabídku statků (zboží a služeb) regionu (v obrázku č. 5 označeno NS). Nabízené množství je k dispozici finální poptávce. Dodávky zboží a služeb mezi jednotlivými odvětvími regionální ekonomiky (input-output vztahy) jsou považovány za součást produkčního procesu. Vyprodukované statky a výkony lze spotřebovat anebo použít na investice. Na obrázku je to znázorněno šipkami produkce → práce a produkce → kapitál. Mimo to mají obě šipky „odtok“, který představuje propojení s ostatními regiony a zeměmi. Představují regionální export statků (ES) a regionální import statků (IS). Poněvadž hodnota exportu se většinou nerovná hodnotě importu, rozlišujeme regionální nabídku statků (výstup produkce, NS), která v regionu vytváří poptávku po statcích (PS). To se netýká pouze celkové hodnoty exportu a importu, ale také jejich struktury. Některé statky jsou z větší části importovány, jiné exportovány. Některé statky, po nichž je v regionu poptávka, jsou v regionu také produkovány a jiné dováženy z ostatních regionů nebo ze zahraničí. To závisí na mnoha faktorech, jakými jsou produkční podmínky v regionu, míra standardizace produktů, přepravní možnosti, přepravní náklady, možnost využití výnosů z rozsahu, pozitivních a negativních lokalizačních a aglomeračních efektů. Možnosti regionálního vývozu a dovozu způsobují, že produkce není prostorově vázána na místní poptávku, a umožňují prostorovou specializaci produkce, která se projevuje vyšší národohospodářskou efektivitou.

Regionální poptávka (spotřeba a investice) je závislá na řadě faktorů. Regionální spotřeba (soukromých domácností, v obrázku znázorněna jako práce) je především určována disponibilními příjmy obyvatelstva, ale také očekáváním budoucího vývoje (což má vliv na sklon k úsporám) náročností spotřebitelů, společenskými normami, tradicemi atd. Poptávka po investicích regionálních podniků (v obrázku znázorněna jako kapitál) je určována likviditou a očekáváním budoucího vývoje. Na poptávku po investicích působí také konkurenční a inovační změny v daném odvětví. Na regionální

poptávku (jak domácností, tak podniků) samozřejmě působí také cenový vývoj a míra informovanosti.

Jak vyplývá z obrázku, zvýšení regionální poptávky nemusí bezpodmínečně stimulovat regionální produkci. Zvýšená poptávka může být uspokojena zvýšeným importem, přičemž se zvýšená poptávka projevuje v ostatních regionech. V opačné situaci může být regionální produkce ovlivněna růstem exportu. Prostřednictvím vnitroregionálního propojení ekonomiky může dojít k stimulaci regionální produkce.

Podobné meziregionální výměnné procesy existují také v případě výrobních faktorů. Také práce a kapitál mohou plynout do nebo z jiných regionů či zemí. Máme tedy odpovídající přílivy a odlivy a musíme na jedné straně rozlišovat nabídku práce (NP) a nabídku kapitálu (NK) a na druhé straně poptávku po práci (PP) a poptávku po kapitálu (PK). U obou těchto výrobních faktorů mimo to existuje interní regionální proces, který v čase jejich stav mění.

Předtím, než se budeme věnovat různým souvislostem a regionálním procesům, musíme upozornit na to, že také agregáty „práce“ a „kapitál“ vystupují v různých (rozdílných) formách. Různým způsobem se používají v produkčním procesu, a na rozdíl od předpokladů ekonomické teorie, jsou pouze omezeně substituovatelné.

Pracovní síly můžeme charakterizovat podle pohlaví, věku, vzdělání, získaných zkušeností atd. Podle těchto a jiných charakteristik jsou pracovní síly na pracovním trhu posuzovány selektivně. Ženy se stejnou kvalifikací jako muži většinou vydělávají v mnohých zaměstnáních méně, než muži. Starší lidé dnes mají mnohem menší šanci vrátit se po období nezaměstnanosti zpět do pracovního procesu. Nezaměstnanost pracovních sil s vysokoškolským vzděláním a různé rekvalifikační programy ukázaly, jak specifické jsou požadavky trhu práce, a s jakými problémy jsou rekvalifikace spojeny.

V ekonomice nejde pouze o počet pracovních sil nebo počet odpracovaných hodin, ale o pracovní výkony úzce vymezeného segmentu pracovních sil se zcela specifickou kvalifikací. Tyto požadavky se liší podle oborů, velikosti podniku, typu podniku, pozice v produkčním cyklu atd. Jelikož existuje regionální diferenciací ekonomické struktury, projevuje se regionálně ekonomická specializace také v rozdílných požadavcích na pracovní sílu (to je ještě zdůrazněno skutečností, že vzdělání a pracovní dovednosti patří k nejdůležitějším požadavkům na pracovní sílu). Tím, že se zkušenosti získávají přímo na pracovišti, a že rozhodnutí o vzdělání vychází z požadavků regionální ekonomiky, se ještě více prohlubuje regionální diferenciací trhu práce.

Podobné argumenty můžeme uvést také v případě kapitálu. Také dokonalá mobilita kapitálu, s níž pracuje ekonomická teorie, je často vzdálena realitě. Jen v omezené míře lze např. stroje, které jsou určeny k výrobě určitého druhu výrobku, použít pro výrobu výrobků jiných. Teprve v poslední době, s rozvojem mikroelektroniky vznikly výkonnější typy strojů, tzv. flexibilní výrobní systémy. Ale i v jejich případě existují určité meze mobility. Ani budovy není možné libovolně adaptovat na jiné účely, stejně tak jako skladovací prostory určitého druhu nemohou být využity k jiným účelům.

K nejvýznamnějším charakteristikám regionální ekonomiky patří struktura kapitálové zásoby⁴. Často se používá při popisu regionu zejména, když se jedná o

⁴ Kapitálová zásoba - agregát kapitálových statků v ekonomice. Hovoříme-li o kapitálové zásobě, pak připouštíme, že může být měřena jediným číslem, což znamená přijetí heroického předpokladu, že různorodé prvky této zásoby (továrny, silnice, stroje atd.) mohou být redukovány na společnou jednotku a shrnuty do jednoznačné míry fyzické kapitálové zásoby ve společnosti (PEARCE 1995).

„textilní“, „ocelářský“ nebo „hutnický“ region. Ačkoliv existují příklady radikální změny - např. Pittsburg, Pensylvánie v USA - vykazuje struktura kapitálové zásoby regionu velkou stabilitu. Tato stabilita se upevňuje (posiluje) lokalizačními efekty (externími efekty) a výše uvedeným zpětným působením na strukturu pracovní síly.

Již jsme několikrát uvedli, že i výrobní faktory práce a kapitál jsou mezi regiony mobilní. Proto se regionální nabídka práce a kapitálu může lišit od regionální poptávky, a jak z hlediska velikosti, tak i struktury. Vzhledem k rostoucímu významu meziregionálního propojení (regionálních vazeb) jsou tyto rozdíly v malých regionech za běžných podmínek více viditelné, než ve velkých regionech.

Meziregionální pohyb kapitálu může probíhat různými způsoby. Např. založením odštěpného závodu v jiném regionu, rozdělením, převzetím podniku či společným podnikáním (joint-venture) za hranicemi regionu. Otázkou kde, na jakém stanovišti, bude podnik investovat, se zabývá teorie lokalizace.

V souvislosti s regionálním rozvojem je zapotřebí se také zmínit o tom, že přeshraniční investice na jedné straně představují „cesty“, prostřednictvím nichž jsou rozvojové impulsy přenášeny do regionu, na druhé straně se ovšem region dostává pod externí kontrolu. Důležitá podnikatelská rozhodnutí jsou činěna mimo region nebo prostřednictvím externích aktérů, jejichž cílem nemusí být rozvoj regionu.

Pohyb pracovních sil mezi regiony probíhá díky dvěma mechanismům: dojížděcí do zaměstnání a migraci. To je v obrázku 2-1 označeno jako VP (vyjížděka za prací z regionu), DP (dojížděka za prací do regionu), E (emigrace z regionu) a I (imigrace do regionu). Rozdíl mezi dojížděkou do zaměstnání a migrací spočívá v tom, že při dojížděce do zaměstnání zřídka lidé mění místo trvalého bydliště, chtějí-li pracovat v jiném místě nebo v jiném regionu; v případě migrace se jedná o změnu bydliště mimo daný region. Meziregionální migrace je označovaná jako interní migrace, na rozdíl od mezinárodní migrace, která se uskutečňuje přes hranice států.

Zatímco je migrace spojena se změnou místa trvalého bydliště, dojížděka do zaměstnání předpokládá pravidelné pendlování mezi místem bydliště a místem pracoviště. Oba uvedené socioekonomické fenomény mohou být jak v komplementárním, tak i substitučním vztahu. Vyjděme ze situace, kdy aktér bydlí a pracuje v jednom regionu. Najde-li si práci v jiném regionu, může si zachovat své bydliště a vyjíždět za prací, nebo může změnit jak místo bydliště, tak i pracoviště (substituční vztah). Na druhé straně si aktér může zachovat své pracovní místo a hledat v jiném regionu nové bydliště. V tomto případě migruje a zároveň vyjíždí za prací (komplementární vztah).

Čím větší vymežíme region, tím větší bude intenzita migrace uvnitř regionu, a tím menší význam bude mít pro regionální trh práce dojížděka do zaměstnání z ostatních regionů.

Jelikož dojížděka do zaměstnání je dána rozdílným prostorovým rozložením pracovních sil a pracovních míst, je relativně významně ovlivněna ekonomickými faktory. K těmto faktorům patří především dostatek pracovních míst ve zdrojových a cílových regionech, mzdová úroveň, možnosti růstu, ale i vzdálenost mezi oběma regiony. Dojíždějící za prací se každý den vrací domů, takže se tento pohyb uskutečňuje na malou vzdálenost. Města jsou obklopena zdrojovou oblastí dojíždějících, z které jsou pracovní síly přitahovány pracovními místy, která se koncentrují ve městech.

Vnitroregionální migraci ovlivňuje komplex činitelů. Také v tomto případě hraje významnou roli vzdálenost, ale ne takovou, jako při dojížděce do zaměstnání. Migrace je kromě ekonomických faktorů ovlivněna také sociálními, bytovými, životními a

informačními faktory. Vzhledem k tomu, že za rozhodnutím o migraci stojí komplexní procesy týkající se trhu práce (přeložení, šance postupu), sociální a rodinné vztahy, je při výzkumu faktorů ovlivňujících interní migraci velmi těžké jasně a jednoznačně tyto faktory určit. Tyto výzkumy často nemohou dokázat vliv příjmů na migrační intenzitu proto, neboť průměrný příjem regionu představuje velmi špatný indikátor příjmových možností migranta.

Jak ochota přestěhovat se, tak i faktory ovlivňující migraci, jsou významně diferencovány podle věku a stupně dosaženého vzdělání. Statistiky a četné výzkumy ukazují, že ochota přestěhovat se je daleko nejvyšší mezi 20-30 rokem života. Také lidé s vyšším vzděláním jsou podstatně mobilnější, než lidé s nižším vzděláním. Migrace se koncentruje především na mladé lidi - nezahrnuje tedy všechny skupiny obyvatelstva stejně (je výrazně selektivní). To má zpětný vliv na strukturu obyvatelstva, protože regiony, z kterých se lidé odstěhovávají, ztrácí relativně mladou a kvalifikovanou pracovní sílu, čímž se zhoršuje věková a vzdělanostní struktura obyvatelstva.

Meziregionální výměna prostřednictvím transferu kapitálu a migrace, resp. dojížděky do zaměstnání není jediný proces, kterým se mění stav kapitálu a práce daného regionu. Vedle meziregionálního propojení existuje také interní (vnitroregionální) růstový proces. V případě kapitálu to jsou vnitroregionální investice do regionální ekonomiky a odpisy, resp. míra, jakou se kapitál opotřebovává. V případě práce je vnitroregionální růstový proces dán přirozeným pohybem obyvatelstva, který vychází z diferencované regionální míry porodnosti a úmrtnosti.

Všechny tyto procesy souvisejí s regionální strukturou a jsou jí proto ovlivňovány. To, že ochota podniků investovat je ovlivněna budoucími očekáváními, jsou investice v regionu se stagnujícím nebo negativním hospodářským vývojem většinou nižší, než v regionech s expanzivním hospodářstvím. Výše odpisů je mimo jiné ovlivňována kvalitou a stářím (strukturou) kapitálových zásob. Podobně souvisí přirozený pohyb obyvatelstva s podílem obyvatelstva ve věku plodnosti, resp. starších věkových skupin. Selektivní působení migrace vede k emigračním regionech k odchodu mladého obyvatelstva a tím k negativnímu vlivu na přirozený přírůstek obyvatel.

Souvislosti mezi produkcí zboží a služeb v regionu, exportem a importem, regionální nabídkou práce a kapitálu, vnitroregionálním růstovým procesem a propojením s ostatními regiony, jak jsme načrtli v této kapitole, jsou příliš komplexní, než abychom mohli provést podrobnou analýzu. To platí zvláště tehdy, když vezmeme v úvahu interní strukturu všech těchto faktorů. V první řadě nám šlo především o to, abychom vymezili rámec, do něhož budeme moci včlenit argumenty následujících teorií regionálního vývoje. Tyto teorie vybírají jednotlivé aspekty těchto souvislostí a objasňují je. Většinou, z důvodu zjednodušení, zanedbávají řadu dalších činitelů a souvislostí. V tomto smyslu představuje každá z následujících teorií základní prvky, které mohou vést k integrovanému pochopení regionálního rozvojového procesu.

Otázky k zamyšlení:

1. V regionální ekonomii většinou považujeme region jako otevřený systém. Jaké problémy jsou s touto koncepcí spojeny?
2. Jaké faktory ovlivňují regionální rozvoj? Projděte vybrané publikace a na základě nich diskutujte faktory regionálního rozvoje podle jednotlivých autorů (viz teorie regionálního rozvoje)
3. Které teorie regionálního rozvoje máme?

Kontrolní otázky:

1. které faktory (determinanty) v obecné rovině ovlivňují regionální rozvoj?
2. V čem se liší jednotlivé regiony s ohledem na jejich lokalizační atraktivitu? Které regiony jsou v současné době atraktivní pro investování v ČR a proč?
3. Jaký je vztah mezi prostorovou strukturou a regionálním rozvojem?
4. Co jsou to vstupy a výstupy regionální produkce (regionální ekonomiky)?
5. Jaké faktory ovlivňují úroveň regionální ekonomiky?
6. Jaké existují teoretické možnosti zvýšení množství produkce v regionální ekonomice?
7. Co je to technický pokrok a jaký má význam pro růst regionální ekonomiky?
8. Které faktory ovlivňují regionální nabídku a regionální poptávku?
9. Charakterizujte mobilitu práce a kapitálu. Které faktory ovlivňují meziregionální a mezinárodní (globální) mobilitu práce a kapitálu?

2.2 TEORIE REGIONÁLNÍHO ROZVOJE

Jak jsme uvedli již na počátku kapitoly, s problematikou teorií regionálního rozvoje se mohou studenti seznámit prostřednictvím moderně pojaté kapitoly „**Teorie regionálního rozvoje**“ (s. 220-281) od J. Blažka a kapitolu „**Role klastrů v regionálním rozvoji**“ od K. Skokana, které jsou součástí monografie Wokoun, R., Malinovský, J. a kol.: **Regionální rozvoj**. Praha, Linde, 1998, 475 s.

Zájemci mohou využít i dalších zdrojů. K nejvýznamnějším (dostupným) pracem, zabývajícím se teoriemi regionálního rozvoje v současné době patří:

- ⇒ **Blažek, J., Uhlíř, D.: Teorie regionálního rozvoje. Nástin, kritika, klasifikace.** Praha: Karolinum, 2002, 211 s. (jedná se o teoretickou a náročnou monografii, která komplexně seznamuje s různými teoriemi resp. teoretickými koncepcemi regionálního rozvoje a jejich implikacemi pro regionální politiku. Jedná se o publikaci, která je kritická a snaží se vytvořit jednotící rámec pro uvedené teorie resp. teoretické koncepty.
- ⇒ **Maier, G., Tödtling, F.: Regionálna a urbanistická ekonomika 2.** Bratislava, Elita, 320 s. (jedná se o celosvětově známou učebnici regionální ekonomie, která obsahuje celou řadu vědeckých poznatků z oblasti teorie regionálního ekonomického rozvoje).
- ⇒ **Skokan, K.: Konkurenceschopnost, Inovace a klastry v regionálním rozvoji.** Ostrava: Repronis, 2004, 160 s. (jedná se o publikaci, která věnuje pozornost především otázce znalostí a inovací v regionálním rozvoji, což je jedna z nejdynamičtějších součástí teorie regionálního rozvoje).
- ⇒ **Malinovský, J., Sucháček, J.: Velký anglicko-český slovník regionálního rozvoje a regionální politiky Evropské unie.** Ostrava: VŠB- Technická univerzita v Ostravě, 2006, 956 s.

Otázky k zamyšlení:

1. Proč je důležité, abychom se zabývali teoriemi regionálního rozvoje?
2. Jaké teoretické otázky si v souvislosti s regionálním rozvojem nejčastěji klademe?
3. Proč neexistuje žádná univerzální anebo zastřešující teorie regionálního rozvoje?
4. V jakých aspektech se teorie regionálního rozvoje nejvíce odlišují?
5. Jaká jsou nejvýznamnější dilemata teorií regionálního rozvoje? Diskutujte tento problém.

Kontrolní otázky:

1. Charakterizujte následující teorie resp. teoretické koncepty regionálního rozvoje:
2. Neoklasická teorie
3. Marxistické teorie
4. Teorie ziskových cyklů
5. Teorie skupiny jádro – periferie
6. Teorie růstových pólů
7. Kriticko-realistické teorie
8. Nemarkxistické teorie
9. Neoliberální teorie
10. Teorie inspirované institucionálnímu přístupu
11. Síť kontaktů a regionální „zakořenění“
12. Jaké jsou silné a slabé stránky jednotlivých výše uvedených teorií (teoretických koncepcí) regionálního rozvoje?
13. V čem se výše uvedené teorie odlišují z hlediska klíčových faktorů, aktérů a rozvojových mechanismů?

3. REGIONÁLNÍ POLITIKA

Cílem této kapitoly je seznámit se s regionální politikou, s jejími klíčovými aktéry, strategiemi a nástroji a to jak v rovině teoretické, tak i praktické (to znamená se současnou regionální politikou a politikou hospodářské a sociální soudržnosti EU v České republice.

Kromě informací obsažených v této kapitole je z hlediska zvládnutí tohoto předmětu zapotřebí znát obsah následujících zdrojů informací:

Kapitola „Regionální politika v Evropské unii a v České republice“ (s. 329-428) od R. Wokouna, obsažená v monografii Wokoun, R., Malinovský, J. a kol.: Regionální rozvoj. Praha, Linde, 1998, 475 s.

Kapitola „Nástroje regionální politiky“ (s. 104 – 258) v monografii Wokoun, R., Mates P. (eds.): Management regionální politiky a reforma veřejné správy. Praha, Linde, 2006, 351 s.

Kromě toho lze doporučit, aby se studenti seznámili s internetovými stránkami Ministerstva pro místní rozvoj ČR (www.mmr.cz), kde se nachází celá řada dalších praktických informací o regionální politice resp. politice hospodářské a sociální soudržnosti EU v České republice.

3.1 REGIONÁLNÍ POLITIKA A JEJÍ VYMEZENÍ

Pod pojmem regionální politika obvykle rozumíme ovlivňování ekonomických procesů v dílčích prostorových jednotkách státu prostřednictvím veřejné správy (státní správa a samospráva). Tato definice regionální politiky je shodná s regionální hospodářskou politikou. V dalším textu budeme oba pojmy používat jako synonyma. Dílčími prostory rozumíme velká území nebo regiony, které jsou vymezeny podle určitých kritérií. Buď podle kritéria homogenity (míra nezaměstnanosti, HDP na hlavu atd.) nebo podle funkční příslušnosti (vztah centra a zázemí). V prvním případě hovoříme o homogenních, v druhém případě o funkčních (nodálních) regionech.

Jelikož se regionální politika většinou snaží ovlivňovat ekonomický rozvoj dané země, jsou jejími tradičně nejdůležitějšími aktéry národní stát a jeho příslušná ministerstva (v ČR ministerstvo pro místní rozvoj). Ve federalistických zemích, jakými jsou např. Německo či Rakousko, přebírají tuto roli také jednotlivé spolkové země.

Ve vyspělých evropských zemích se v posledních desetiletích výrazně zvýšil počet aktérů regionální politiky, kteří dnes vytvářejí celý komplex různých institucí a organizací:

- ⇒ Evropská unie jako nadnárodní instituce převzala řadu úkolů regionální politiky (vyvíjí vlastní činnost, má vlastní regionálně politické cíle, programy a opatření). Mimoto také kontroluje a sladuje regionální politiky jednotlivých členských zemí EU. V posledních letech se regionální politika EU transformovala do podoby politiky hospodářské a sociální soudržnosti.
- ⇒ Řada regionů a měst se rozhodla, že budou realizovat sami aktivní hospodářskou politiku na bázi městského a regionálního marketingu. Snaží se oslovit potenciální externí investory nebo se snaží posilovat či mobilizovat vlastní endogenní potenciál.

- ⇒ Ve vyspělých zemích postupně mizí dosud striktní odlišování mezi státem resp. veřejným a soukromým sektorem. Úlohu státu do určité míry přebírají polostátní nebo privátní aktéři. K těmto aktérům patří různé rozvojové fondy a agentury na podporu regionálního rozvoje, poradenská a technologická centra atp. Velký počet aktérů obecně zvyšuje požadavky na koordinaci a vede k rostoucí konkurenci mezi jednotlivými aktéry.

Kontrolní otázky:

1. Vyjmenujte nejvýznamnější aktéry regionální politiky v ČR.
2. Jaká je role vlády, ministerstva pro místní rozvoj, krajských úřadů a obcí a měst v regionální politice?
3. Co je to politika hospodářské a sociální soudržnosti EU? Jak funguje? Jaké jsou její cíle, strategie, podpůrné programy.
4. Které tzv. strukturální fondy EU znáte? Z kterých mohou čerpat subjekty v České republice?
5. Jaký význam mají strukturální fondy na regionální rozvoj v České republice?
6. Jaké jsou silné a slabé stránky využívání strukturálních fondů v České republice?
7. Jaký je význam regionálních rozvojových agentur v regionálním rozvoji. Jaké jsou jejich cíle, úkoly, strategie? Jak je jejich činnost financována?
8. Jaká významná ustanovení upravuje Zákon o podpoře regionálního rozvoje?

3.2 DŮVODY PRO REGIONÁLNĚ POLITICKÉ INTERVENCE

Proč je v tržní ekonomice racionální a potřebné uskutečňovat regionální politiku? Jaké existují důvody a argumenty ve prospěch regionálně politických intervencí? V literatuře se můžeme setkat se třemi základními skupinami argumentů (FÜRST ET AL. 1976, RICHARDSON 1978, SCHÄTZL 1986, VANHOVE & KLAASSEN 1987, ARMSTRONG & TAYLOR 1993, MAIER & TÖDTLING 1996):

29

Ekonomické důvody

Podle představ neoklasické ekonomie⁵ tržní mechanismus zajišťuje optimální prostorovou alokaci zdrojů a růstu a regionální politika tudíž není zapotřebí. Této

⁵ Argumenty těch, kteří se staví proti regionální politice je možné shrnout do dvou následujících okruhů:

1. V reálném ekonomickém vývoji musí být zajištěna jak odvětvová, tak i regionální soutěživost. Regionální politika tím, že zvýhodňuje určité regionu, přispívá k pokřivení meziregionální konkurence, což v konečném důsledku vede ke snížení ekonomické efektivnosti prostorové alokace zdrojů.
2. efektivní a dobře koordinovaná makroekonomická politika na národní úrovni nebo národní sektorové (odvětvové) politiky mohou zabezpečit řešení regionálních problémů účinným způsobem a není tudíž potřebné uskutečňovat speciální regionální politiku. Proti tomuto tvrzení namítají Albrechts a Swyngedow, že v politice na úrovni státu převažují národní kritéria a lokální a regionální potřeby jsou proto zanedbávány. Stöhr k tomu podotýká, že centrální politika může být jen těžko úspěšná při podpoře lokální iniciativy, protože to vyžaduje změnit sociální, politické a behaviorální struktury v příslušných regionech, čehož nelze dosáhnout jen za pomoci nástrojů centra (ALBRECHTS & SWYNGEDOW 1989, STÖHR 1989).

optimální alokaci prostřednictvím tržního mechanismu ovšem brání především existence externích efektů a nedokonalá mobilita zdrojů. Důsledkem toho jsou:

- ⇒ aglomerace, v nichž společenské náklady převyšují společenské výnosy (aglomerační nevýhody);
- ⇒ inflační tlaky tím, že poptávka po výrobních faktorech v určitých regionech trvale převyšuje nabídku;
- ⇒ nedokonalá mobilita pracovních sil a kapitálu způsobuje, že existují oblasti, v nichž zůstávají výrobní faktory (především pracovní síla) zčásti nevyužité;
- ⇒ privátní investoři, aby dosáhli přiměřených výnosů, vyžadují vybavenost území veřejnou infrastrukturou (dopravní a telekomunikační sítě, vzdělání, věda, technologický transfer, správa), takže existuje úzká souvislost mezi veřejnými a soukromými investicemi. Řada oborů infrastruktury má charakter veřejných statků a nejsou tudíž v dostatečné míře nabízeny privátním sektorem.

Úkolem regionální politiky snažící se zajistit optimální růst je usměrňovat veřejné investice do těch regionů, v nichž jsou očekávány nejvyšší výnosy (mezní produkty). Které to konkrétně jsou je možné v praxi, z důvodu chybějících informací o regionální produkční funkci, pouze těžko odhadnout. Mimoto sehrávají významný vliv také celohospodářské (národohospodářské) aspekty. Ve fázích slabého ekonomického růstu (recese), existují nevyužité výrobní faktory také v aglomeracích, kde veřejné investice z důvodu převažujících aglomeračních výhod dosahují nejvyšších výnosů. Tyto úvahy se staly základem četných koncepcí pólů růstu, a to jak ve vyspělých, tak i rozvojových zemích. Také pro regionální politiku, která se zaměřuje na cíle strukturální a technologické politiky, představují aglomerace lepší prostředí pro technologicky náročné projekty a investice.

V obdobích dlouhodobého a nadprůměrného ekonomického růstu se často setkáváme s přetěžováním aglomerací, zatímco v periferních oblastech často existují nevyužité zdroje pracovních sil (nezaměstnanost, nízké mzdy) a dostatečně nevyužitá infrastruktura. V tomto případě je z růstových důvodů racionální směřovat veřejné a soukromé investice do periferních regionů, protože tím dochází k omezení inflačního tlaku v aglomeracích a na druhé straně, v periferních regionech, jsou mobilizovány nevyužité výrobní faktory.

Sociální důvody

Hlavní motivy regionální politiky nejsou v tržní ekonomice důvody ekonomické, ale sociální. Hlavním argumentem je, že tržní mechanismus není sto zabezpečit vyrovnaný regionální rozvoj se stejnými příjmovými šancemi a rovnocennými životními podmínkami ve všech regionech. Důvodem je rozdílná vybavenost regionů zdroji, existence výnosů z rozsahu, aglomerační výhody a cirkulárně-kumulativní proces regionálního vývoje.

Společnosti, v nichž hraje významnou roli sociální spravedlnost, se proto pokoušejí pomocí regionální politiky vyrovnávat meziregionální možnosti výdělků a příjmů a rozdíly v životních podmínkách.

Velký význam pro regionální politiku mnoha evropských zemí, zvláště pro Evropskou unii má cíl koheze (vzájemného sladění, vyrovnávání). Tento cíl přitom nesleduje pouze humanitární cíle, nýbrž je spojen s pragmatickými a funkčními úvahami. Snahou Evropské unie je zajistit co možná největší míře meziregionální hospodářské a sociální solidarity, aby se tak zabránilo možné desintegraci celého společenství.

Výběr podporovaných oblastí a regionálně politických nástrojů není v prvé řadě určován kritérii čistě ekonomické efektivity, ale kritérii účelovosti. Cílové oblasti regionální politiky jsou vymezovány na základě takových ukazatelů, jako je nízký důchod na osobu, vysoká míra nezaměstnanosti atp.

Jelikož tržní mechanismus často nezaručuje žádné snižování meziregionálních disparit, je regionální politika většinou silně intervenční a málo tržně orientovaná. V posledních letech ovšem došlo k určitému vystřízlivění názoru na to, do jaké míry je regionální politika schopna zabránit vzniku meziregionálních rozdílů (disparit) nebo je alespoň výrazným způsobem snížit. Stabilizace regionálních disparit je v regionálně politické praxi často považována za úspěch.

Problém vzniku nerovností a jejich význam pro vývoj společnosti je principiální otázkou (a to nejen v souvislosti s koncipováním regionální politiky), která však dosud nebyla uspokojivě vysvětlena a její objasnění je jedním z významných úkolů vědy. Zde se proto dotkneme jen dvou základních příčin. První příčinou vzniku nerovností je interakce mezi společnostmi (tvořenou jedinci s relativně podobnými vlastnostmi a schopnostmi) na jedné straně a velice heterogenním prostředím (sociální, ekonomické, přírodní) na straně druhé. Druhým základním faktorem, který umožňuje prohlubování velikosti rozdílů, je možnost akumulace majetku jednotlivci a zvláště možnost jeho předávání, především mezi generacemi. I když jsou uvedené příčiny vzniku rozdílů významné, neumožňují odpovědět na otázku, proč se za posledních 200 až 250 let, což je z hlediska historie lidstva velice krátké období, tak pronikavě zvýšily rozdíly v životní úrovni mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi. Do té doby byly totiž rozdíly v kulturním a ekonomickém vývoji mnohem menší, než dnes. Spouštěcí mechanismus tohoto vývoje nevysvětlují dostatečně ani teorie ekonomického růstu (KALDOR 1970).

Nejčastějším sociálním cílem regionální politiky je široce pojímaná kvalita života obyvatel trvale žijících v daném regionu. Jde přitom o zaručení přiměřené kvality života ve všech částech země. Kvalitu života ovšem nemůžeme měřit pomocí jediného agregátního ukazatele. Regionální politika se proto snaží zajistit jistou minimální vybavenost území (v oblasti pracovních příležitostí, bydlení, vzdělání, zásobování, dopravy, rekreace atd.). Při snaze o zajištění kvality života je zapotřebí varovat před příliš náročným technokratickým řešením tohoto úkolu; a to z následujících důvodů:

- ⇒ teoretická a metodická východiska řešení tak komplexního úkolu, jakým je zajištění kvality života, jsou ještě málo rozvinutá a v řadě případů se v praxi nepoužívají vědecká řešení;
- ⇒ socioekonomické systémy jako např. regiony z důvodu komplexity jejich souvislostí (podmíněností) se ukazují jako omezeně ovlivnitelné.

Proto právě při obsáhlých a ambiciózních regionálně politických konceptech se musí počítat s tím, že příliš smělé cíle často nejsou vůbec dosažitelné, nebo dosažitelné pouze omezeně.

Ekologické důvody

V posledních letech získaly v hospodářské a regionální politice významné postavení cíle zaměřené na životní prostředí. Důvodem je rostoucí zatížení měst a regionů dopravou, problémy s odpady atd. V okolí měst a v krajinářsky atraktivních územích představuje osídlení významný problém (zachování přírodního základu společenského života a

zachování přírodní a kulturní krajiny většinou představuje hlavní cíl politiky prostorového uspořádání).

Udržitelnost rozvoje se neočekává od působení tržního mechanismu. Ačkoliv existují statky (z důvodu dispozičního práva) jako suroviny, půda atp., jejichž hodnota je určována cenovým mechanismem, většina přírodních zdrojů (voda a vzduch) je volně k dispozici (jako ubikvity). Nestojí nic, má pouze malou tržní hodnotu. Nevstupují odpovídajícím způsobem do kalkulací podniků a domácností, v důsledku čehož se jimi plýtvá. Zvláště v aglomeracích se využívají výhody z koncentrace, aniž by docházelo k odpovídajícímu započítávání sociálních a ekologických nákladů, které jsou s touto koncentrací spojeny. Ve vyspělých zemích je proto ekologickým cílům regionální politiky a politiky prostorového uspořádání věnována velká a rostoucí pozornost.

Životní prostředí souvisí s regionální politikou dvojím způsobem:

- ⇒ životní prostředí představuje rámcové podmínky pro regionální rozvoj. Regionální politika by se proto měla snažit směřovat hospodářský růst ze silně zatížených regionů do regionů málo zatížených.
- ⇒ Investiční projekty, vycházející z regionálně politické strategie, mají přímé a nepřímé důsledky na životní prostředí. Důležitou roli přitom hraje např. celkový rozvoj dopravní infrastruktury, způsob řešení dopravy (auto nebo veřejná doprava), energetická náročnost investičních projektů, spotřeba přírodních zdrojů a krajiny a ostatní negativní dopady velkých investičních projektů na přírodní prostředí. Hlavní otázkou z pohledu trvale udržitelného rozvoje je, do jaké míry je regionální rozvoj sto zachovávat přírodní základy života, popř. v jaké míře jsou tyto základy během rozvojového procesu ničeny. Regionálně politické programy, které se zaměřují na trvalý rozvoj, by proto měly uведенá hlediska již „ex ante“ brát zřetel a rozvíjet kritéria, která dovolují lépe brát zřetel na hlediska životního prostředí a integrovat je.

Otázky k zamyšlení:

1. Všeobecně se uvádí, že v USA existují daleko větší regionální rozdíly než v zemích EU, a přesto zde nehraje regionální politika významnější roli? Co je toho příčinou?
2. Proč je vyrovnávání meziregionálních rozdílů významným cílem politiky hospodářské a sociální soudržnosti EU?

Kontrolní otázky:

1. Jaké jsou hlavní důvody pro existenci regionální politiky? Které z těchto důvodů patří k nejvýznamnějším?
2. Jaké jsou cíle regionální politiky v České republice?
3. Jaké jsou cíle politiky hospodářské a sociální soudržnosti v České republice.
4. Jak se tyto cíle vyvíjejí resp. jak se v uplynulých desetiletích změnili názory na tuto politiku resp. její cíle?

3.3 NÁSTROJE REGIONÁLNÍ POLITIKY

Existuje široké spektrum, a tudíž i řada způsobů, jak členit regionálně politické nástroje, snažící se pozitivně ovlivňovat ekonomický rozvoj regionů nebo rychlost regionální adaptace na vnější změny.

Které nástroje může regionální politika v tržním hospodářství využívat pro ovlivňování chování podniků, domácností (obyvatel) a ostatních aktérů regionálního rozvoje? V posledních desetiletích se vytvořilo obsáhlé instrumentarium (komplex nástrojů regionální politiky). Jednotlivé regionálně politické nástroje se odlišují podle druhu, síly vlivu, podle adresátů, jimž jsou určeny a také svým obsahovým zaměřením (orientací).

Z hlediska druhu a síly působení regionálně politických nástrojů rozlišuje Fürst et al. (FÜRST ET AL. 1976) :

- ⇒ informace a poradenství,
- ⇒ finanční podněty,
- ⇒ infrastrukturální opatření a
- ⇒ regulační opatření.

Informace a poradenství mají nejmenší intervenční intenzitu. Jejich vliv je závislý na znalostech a hodnotových postojích jednotlivých aktérů. Na nich, na aktérech závisí, zda a jak je využijí, či nikoliv. Informace a poradenství patří k nástrojům tzv. měkkého ovlivňování chování aktérů. Z důvodu rostoucího významu informací v posledním desetiletí, nabývají uvedené nástroje ve většině zemí na významu. Jelikož tyto nástroje nejenže nenarušují působení tržního mechanismu (působí tržně-konformně), ale snaží se jej naopak posilovat, jsou z pohledu neoklasické ekonomie považovány za efektivní nástroje.

V praxi se často setkáváme s nejrůznějšími informačními a propagačními materiály jednotlivých míst (vhodných pro investování), prostřednictvím nichž jsou podniky informovány o přednostech (silných stránkách) jednotlivých regionů a o kvalitě jednotlivých stanovišť. V rámci technologického poradenství jsou podniky v regionu informovány o výhodách a nevýhodách nových technologií a o programech, které jim mohou pomoci při jejich zavádění. Nově zakládaným podnikům je nabízeno speciální poradenství k řešení specifických problémů mladých podnikatelů. Pro podniky, které hledají partnery pro kooperaci, existují různé burzy, zprostředkovatelny kontaktů nebo poradenská činnost „jak kooperovat“.

Také pro obyvatele a pracovní síly jsou v regionu nebo mimo něj zřizována nejrůznější poradenská zařízení (vzdělání, zaměstnání, kariéra atd.). Cílem těchto opatření je zvyšovat jak mezisektorovou, tak i meziregionální mobilitu pracovních sil.

Obrázek 3-1: Přehled nástrojů regionální politiky

příjemci (adresáti)	druh opatření			
	informace a poradenství	finanční podněty	infrastruktura	administrativní opatření
PODNIKY				
mobilita	informace o jednotlivých místech, regionální marketing	pomoc při přemísťování (např. výroby)	výstavba infrastruktury důležité pro rozvoj ekonomiky (elektrina, voda, odpady, telekomunikace, vzdělání, výzkum, výzkumné parky, technologická a zakladatelská centra)	administrativní omezení (zákazy, příkazy) investiční činnosti – kde lze a kde nelze investovat
investice	----	investiční pobídky		regulace investic
nová pracovní místa	----	prémie za vytvořené pracovní místo		----
technologie, inovace	technologické a inovační poradenství	pobídky k novým technologiím, výzkumu a vývoji, k inovacím		regulace nových technologií
zakládání nových podniků (především malých)	poradenská činnost při zakládání podniku	rizikový kapitál, pomoc při startu podnikatelské činnosti		----
kooperace	poradenství o možnostech kooperace	podpora kooperací (kooperační motivace)		----
OBYVATELSTVO				
vzdělání	informace o vzdělávacích možnostech	příspěvky na vzdělání	výstavba občanské infrastruktury (byty, vzdělávací, sociální, kulturní, sportovní a další volnočasová zařízení)	----
mobilita	informace o nabídce pracovních míst	příspěvky na přestěhování se		----
existenční podmínky (bydlení a zásobování)	informace o nabídce bydlení a kvalitě životních podmínek	subvence na dojížděku za občanskou vybaveností		----
OBCE A INSTITUCE				
	poradenství pro obce a regionální instituce	příspěvky na komunální a regionální rozvojové projekty	pomoc při budování infrastruktury v obcích	koordinace činnosti obcí a regionálních institucí

Cílovými skupinami informačních opatření mohou být také obce a ostatní regionální instituce (rozvojové společnosti, technologická centra atd.). V rámci Evropské unie existují speciální programy na podporu přeshraniční a transregionální výměny zkušeností.

Finanční podněty existují ve formě příspěvků, daňových zvýhodnění nebo levných úvěrů. Přesahují informační opatření v tom, že odměňují určité jednání podniků

nebo domácností, a tím ovlivňují rozhodování jednotlivých aktérů prostřednictvím individuální kalkulace nákladů a užitků.

Finanční podněty při usídlování působí na podniky ležící mimo daný region a jejím cílem je podpořit mobilitu těchto podniků do určitých regionů. Existuje řada forem: od přímých příspěvků na investice, přes poskytnutí úvěrů s nízkými úroky až po poskytnutí pozemků a jejich „zainvestování“. Tyto nástroje patřily v uplynulých desetiletích k nejvýznamnějším nástrojům regionální politiky a používali se a používají ve všech vyspělých zemích. V 80. letech 20. století se však objevily kritické hlasy. Kritizována byla příliš silná konkurence mezi velkým počtem míst (měst, regionů), které se snažili investici získat a malým počtem investorů (podniků), což v praxi vedlo k přeplácení (při stanovování výše podpor). Mimoto byly zjištěny i tzv. „doprovodné efekty“ (tyto efekty vznikají tehdy, když by k usídlení podniku v regionu bývalo došlo i bez finanční pomoci) a nepříznivé strukturální efekty v cílových regionech. Kritika se týká také okolnosti, že ve velké míře byly podporovány pobočné závody s malou autonomií rozhodování a spíše podniky se standardizovanou technologií na konci životního cyklu. Od konce 80. let 20. století proto význam těchto podnětů při usídlování podniků poněkud ustupuje do pozadí (i když v ČR se v posledním období jednalo o jeden z nejvýznamnějších nástrojů průmyslové politiky). Doplnkově k pomoci při umísťování podniků hrály významnou roli také pobídky k rozšiřování investic formou prémie pro nově vytvářená pracovní místa. Měly podnítit expanzi a podpořit zaměstnanost a důchody v cílových regionech. Také u těchto opatření byly kritizovány vedlejší efekty. V posledních letech jsou v různých zemích rovněž stále více odbourávány.

Rostoucí význam naproti tomu zaznamenávají inovační podněty při zakládání nových podniků a mezipodnikových kooperací. Přitom se finančně podporují podniky v určitých regionech při zavádění nových technologií nebo při inovačních a kooperačních projektech nebo se nabízí pomoc při zakládání podniků. Snahou přitom je posílit inovační a podnikatelskou schopnost ve určitých regionech.

Příjemci finančních podnětů mohou také být obyvatelé nebo pracovní síly (příspěvky na vzdělání, podpora dojíždějícím, jednorázová finanční pomoc při stěhování, finanční příspěvek při obstarávání bytu, vyšší mzdy v cílovém regionu atd.).

Také obce a ostatní regionální instituce mohou být adresáty těchto finančních podnětů, např. při podpoře rozvojových projektů, na nichž se podílí větší počet regionálních aktérů.

Opatření zaměřená na výstavbu infrastruktury mají zčásti podobný účinek jako finanční podněty, např. když díky projektům na podporu infrastruktury lze na jednotlivých stanovištích dosáhnout oproti jiným místům nižších nákladů, čímž se tato stanoviště stávají atraktivnější. Investice do infrastruktury mimoto také přímo ovlivňují předpoklady pro podnikání (zakládání a usídlování podniků). Jedná se o určitou minimální vybavenost území občanskou vybaveností, energetickými, dopravními a telekomunikační sítěmi atd.

Infrastrukturální opatření zpravidla nejsou zaměřena na specifické cílové skupiny a aktivity, jako jsou např. finanční podněty, neboť se ve velké míře vyznačují externími efekty (nerivalita a nevylučitelnost), takže nejen podniky, ale i domácnosti mohou mít z těchto opatření užitek.

Klasickými nástroji regionální infrastrukturalní politiky je výstavba základních sítí (energie, voda, odpady), dopravní (silnice, železnice, lodní a letecká doprava) a telekomunikační infrastruktury (telefon, počítačové sítě). V koncentrované a vázané formě dochází k výstavbě infrastruktury ve zvláštních hospodářských zónách (např. v průmyslových parcích).

V poslední době se do popředí regionální infrastrukturální politiky, díky silné orientaci na endogenní potenciál, dostává podpora infrastrukturální zařízení, která podporují inovace, zakládání nových podniků a organizačních sítí, to znamená podpora vzdělávacích a školicích zařízení, výzkumu, technologického transferu a poradenství. Ve vázané formě výzkumné parky, technologická a zakladatelská centra.

Ve vztahu k obyvatelstvu to znamená podpora bytové výstavby, škol a univerzit a dalších vzdělávacích institucí, sociálních a kulturních zařízení.

Na rozdíl od finančních podnětů, které můžeme relativně přesně rozdělit podle jednotlivých cílových skupin, působí infrastrukturální opatření spíše formou všeobecného zlepšení kvality stanoviště. Přitom většinou působí spolehlivěji a mají trvalejší účinek než finanční podněty, poněvadž jsou základem (předpokladem) pro dlouhodobé využívání a tak mohou dlouhodobě zlepšovat atraktivitu stanoviště nebo regionu.

Regulační a administrativní opatření představují v porovnání s informačními opatřeními a finančními podněty tvrdší zásahy, které dovolují určité jednání a způsoby chování a ostatní mohou zakazovat. Za pomoci těchto nástrojů může být např. regulována či zakázána bytová výstavba a zakládání podniků (kontrola investic) v ekologicky hodnotných nebo ekologicky nestabilních oblastech či v oblastech nadměrně zatížených lidskými činnostmi. Taková kontrola investic se např. v 60. a 70. letech 20. století používala v oblasti Pařížské pánve nebo Velkého Londýna při výstavbě nových průmyslových objektů a kancelářských budov.

Administrativní regulace hraje také významnou roli (brzdící) při zakládání nových podniků a výstavbě průmyslových hal v souvislosti s používanou výrobní technologií (viz stavební zákon a zákony o životním prostředí). Administrativní opatření se většinou zaměřují na to, aby zamezovaly společensky nežádoucímu vývoji nebo alespoň tento vývoj regulovaly. Pomocí těchto nástrojů ale nelze pozitivním způsobem stimulovat hospodářský rozvoj v ekonomicky slabých oblastech.

V mezinárodním konkurenčním boji o investice hraje míra regulace, jak ukazují zkušenosti zemí střední a východní Evropy a zemí třetího světa velkou roli. Především v průmyslu velkých negativním vlivem na životní prostředí (např. v těžebním průmyslu nebo v biotechnologii) způsobuje malá regulace nebo nízký standard životního prostředí často větší atraktivitu takových regionů, než například finanční podněty. Takový dumping životního prostředí s sebou ovšem přináší riziko ohrožení střednědobých a dlouhodobých předpokladů pro hospodářský a společenský rozvoj.

Otázky na zamyšlení:

1. Jaké existují přístupy k dělení nástrojů regionální politiky. Proveďte jejich srovnání.
2. Které nástroje regionální politiky se v současné době nejvíce používají v české regionální politice resp. v politice hospodářské a sociální soudržnosti EU v ČR?
3. Jaká je úspěšnost (efektivita) použití uvedených nástrojů. Uveďte příklady a diskutujte uvedený problém?
4. Jaký vliv mají investiční pobídky na regionální rozvoj České republiky. Diskutujte tento problém.

Kontrolní otázky:

1. Jaký má význam a jaké cíle politika hospodářské a sociální soudržnosti EU?
2. Jak se tento význam a cíle mění v čase?
3. S jakými územními jednotkami (regiony) pracuje politika hospodářské a sociální soudržnosti EU?
4. Jaké je legislativní zajištění regionální politiky a politiky hospodářské a sociální soudržnosti EU v ČR?
5. Co je to strukturální fondy?
6. Jaké existují programové dokumenty politiky hospodářské a sociální soudržnosti EU pro období 2007-2013?

3.4 STRATEGIE REGIONÁLNÍ POLITIKY

Již jsme zdůvodnili opodstatnění, základní motivy a cíle regionální politiky. Dále jsme představili hlavní nástroje regionální politiky, používané v podmínkách tržní ekonomiky. Pro efektivní a účinnou regionální politiku je ovšem důležité, aby nástroje byly konzistentní - aby byly spojovány bezrozporně a zaměřeny na specifické cíle, resp. cílové skupiny. „Strategie“ jsou takové kombinace nástrojů, které jsou zaměřené na určité cíle, vycházejí z teoretických představ regionálního vývoje a jsou konzistentní. V dalším pojednání se chceme na tyto základní strategie zaměřit. Především na strategie, které měly a dodnes neztratily svůj význam. Podobně jako Capellin a Molle budeme následně rozlišovat mezi strategiemi, které se opírají především o externí rozvojové impulsy (mobilitně orientované strategie) a strategie, které zdůrazňují mobilizaci (aktivizaci) a rozvoj endogenních faktorů CAPELLIN & MOLLE 1988).

V posledních letech došlo v České republice k decentralizaci veřejné správy. Vznikly kraje, které dnes nesou odpovědnost za harmonický sociální a ekonomický rozvoj regionu a za vytváření příznivých životních podmínek pro své obyvatele. Řešení regionálních problémů se tak přeneslo na rovinu, kde tyto problémy vznikají - na regiony. Regiony (kraje) tímto dostávají šanci prosadit se ve stále ostřejší meziregionální konkurenci.

Jedním z velmi důležitých nástrojů, jak v tomto konkurenčním boji obstát je používání marketingového přístupu. Zkušenosti ze zahraničí ukazují, že transfer marketingového myšlení z podnikové oblasti do oblasti regionálního a lokálního rozvoje je nejenom možný, ale také smysluplný. Od marketingového přístupu se očekává, že usnadní průlom ztuhlých struktur, podpoří působení „skokových“ rozvojových impulsů a uvolní existující rozvojový potenciál.

Obrázek 3-2: Srovnání dvou významných strategií regionálního rozvoje

samostatný (endogenní) regionální rozvoj	mobilitně orientované strategie
modernizace stávajících podniků	podpora usídlování nových podniků, exportní aktivity
rozvoj regionálních zdrojů (podnikavost, znalosti, kvalifikace)	přitahování mimoregionálních zdrojů (kapitál, technologie)
strategie zaměřené na diverzifikovanou hospodářskou strukturu	zaměření na průmysl
zahrnutí projektů zaměřených na energetiku a životní prostředí	---
vnitroregionální dopravní propojení	meziregionální dopravní propojení
konkurenceschopnost prostřednictvím kvality produkce a inovací	konkurenceschopnost prostřednictvím kapitálově intenzivních a moderních produkčních postupů, nízká nezaměstnanost
široká účast regionálních aktérů a zájmových skupin	důraz na podnikovou sféru

Od městského plánování k městskému managementu a marketingu

Přestože máme v České republice zatím velmi málo praktických zkušeností s aplikací marketingového přístupu na regionální a lokální rozvoj, vkládá řada obcí, měst i regionů do tohoto přístupu velké naděje. Občas se ale můžeme také setkat s kritickým názorem, že marketingová strategie rozvoje města nebo regionu je módní záležitostí (módní pojem), jehož smyslem je pouze nahradit starý, v ČR navíc v předlistopadovém období zprofanovaný, pojem - městské a regionální plánování. Abychom dostatečně pochopili inovující význam koncepce městského a regionálního marketingu, připomeňme si v krátkosti příčiny, které vedly k rozvoji městského a regionálního plánování.

Příčinou značného rozšíření plánování na všech úrovních veřejné správy v 50. a 60. letech 20. století byly problémy ekonomického růstu. Hlavním úkolem plánování bylo stanovit rámec pro soukromé investice a další aktivity. Do plánování byly vkládány velké naděje. Plánování bylo považováno za efektivní nástroj řízení regionálního a lokálního rozvoje, za pomoci něhož se vyřeší řada problémů. Po fázi plánovací euforie došli západoevropští plánovači koncem 70. let 20. století k poznání, že většina problémů rozvoje měst a regionů nebyla vyřešena, že očekávání jak jejich, tak i politiků a obyvatel nebyly naplněny a že při plánování byla často podceňována komplexnost plánovacího objektu (tzn. města či regionu).

Plánování městského (regionálního) rozvoje bylo součástí komplexního územního plánování. Vzniklo velké množství nejrůznějších plánovacích dokumentů. Plány jak oborové, tak komplexní byly čím dál tím náročnější a lokální a regionální politici je začali pouze „brát na vědomí“. Vytýkali jim, že jsou velmi abstraktní a že mají malou prosazovací sílu v důsledku čehož také malé šance na jejich realizaci.

Cestou, jak uvedené problémy řešit se ukázalo marketingové myšlení a jednání. Marketingový přístup je komplexní proces vytváření a prosazování vůle, který začíná situační analýzou a pokračuje přes formulování cílů, vhodných strategií a opatření k dosažení těchto cílů, až k realizaci a kontrole. Městský (regionální) marketing

představuje tržní orientaci, tj. konkrétní interakci zájmů cílových skupin ve městě či regionu a jejich prosazování. Ne tedy pouze programový dokument (plán) založený na deduktivní analýze (co by mělo být).

Koncepce městského marketingu obsahuje ve srovnání s tradičním městským plánováním následující inovační aspekty:

- ⇒ přeměna jednou provždy naplánovaných a komplexních urbanistických řešení v postupně vznikající rozvojové tendence (procesní versus cílová orientace),
- ⇒ konkrétnější a výraznější orientace na poptávkové, resp. cílové skupiny,
- ⇒ důraz na koordinaci a spoluúčast (participaci) lokálních a regionálních aktérů,
- ⇒ hledání, nacházení a využívání rozvojového potenciálu města (regionu) namísto realizace „ideálních“ urbanistických koncepcí,
- ⇒ propojenost mezi plánováním a realizací (managementem)
- ⇒ koncepční integrace parciálních aktivit (spojování rozdílných zájmů),
- ⇒ rozvoj projektů ve veřejném zájmu,
- ⇒ komunální inovace - například přesun manažerských funkcí z orgánů veřejné správy na regionální nebo městské rozvojové agentury,
- ⇒ produkce myšlenek (kreativita) namísto byrokratických pracovních struktur.

Regionální rozvojové strategie

Základem úspěšné realizace marketingově orientované rozvojové strategie je strategického plánu rozvoje (programu rozvoje kraje, programu sociálního a ekonomického rozvoje obce/ města atd.). Takový strategický plán by měl obsahovat analýzu rozvojového potenciálu města nebo regionu, vizi budoucího vývoje (nejlépe formou tzv. scénářů), dále rozvojové cíle, strategie a konkrétní opatření a projekty. U jednotlivých projektů by mělo být uvedeno komu je projekt určen, jaký je jeho cíl, kdo je jeho nositelem (koordinátorem), v jakém období bude řešen a jak bude financován. Mnohdy důležitější, než zpracování samotného plánu je diskuse regionálních aktérů, která jeho zpracování předchází, a ztotožnění se aktérů s regionálními problémy.

Regionální strategické plány nemůže být pojímány normativně. To znamená, že nelze „vědecky“ stanovit a (na)řídít cílový optimální či zákonitý stav, neboť reálný ekonomický a sociální rozvojový proces je diskontinuální; vyznačuje se neustálými změnami, růstem neurčitosti, chaosem a rizikem nesprávných rozhodnutí. P. Drucker v této souvislosti hovoří o turbulentní době.

Regionální strategický plán by měl především vyjadřovat celkovou a etapově členěnou, pružně reagující strategii, zaměřenou na podporu a stimulování žádoucích vývojových (rozvojových) trendů. Při zpracování těchto plánů se dnes nejčastěji používá marketingový přístup, založený na analýze slabých a silných stránek, hrozeb a příležitostí (tzv. SWOT analýza).

Analýza silných a slabých stránek, hrozeb a příležitostí s sebou přináší určité nebezpečí „pseudovědeckého“ použití této metody, neboť je snadno ovlivnitelná subjektivními názory a představami. Odstup od standardizovaných postupů a kvantitativních přístupů stěžuje intersubjektivní srovnatelnost některých výsledků. Poznatky velmi silně závisí na stavu poznání a hodnocení dané situace jednotlivými odborníky. Přesto je však, při vědomí těchto nedostatků, SWOT analýza považována za významný nástroj hodnocení rozvojového potenciálu, neboť díky svému pragmatismu poskytuje, adekvátně potřebám a možnostem, velmi cenné informace pro praxi. Strategické regionální plánování může:

- ⇒ vnést do regionální či komunální politiky konzistentnost a uvažování v dlouhodobé časové perspektivě,
- ⇒ zamezit ad hoc rozhodování bez zohlednění širších souvislostí a dopadů, a tím omezit krátkodobé politické vlivy,
- ⇒ být platformou pro obnovování důvěry občanů a podnikatelů v orgány státní správy a územní samosprávy,
- ⇒ být východiskem přirozené výchovy ke spolupráci v rámci komunity a regionu.

Základní strategie regionálního rozvoje: exogenní a endogenní strategie

Programy sociálního a ekonomického rozvoje jako strategické rozvojové dokumenty by měly vycházet z existujících strategií regionálního a lokálního rozvoje. Na základě teorií regionálního růstu a rozvoje se nejčastěji uvádějí dvě základní rozvojové strategie:

- ⇒ Exogenní strategie: strategie zaměřená na externí rozvojové impulsy (staví na mobilitě výrobních faktorů: práce, kapitálu a inovací)
- ⇒ Endogenní strategie: vychází z aktivizace (mobilizace) a rozvoje regionálního potenciálu

Exogenní strategie je dnes již klasickým přístupem k lokálnímu a regionálnímu rozvoji. Rostoucí prostorová polarizace a zostřující se konkurence mezi regiony a městy vede k „boji“ o vysoce kvalifikované pracovní síly, o umístování podniků s inovačním potenciálem, o přilákání turistů atd. Exogenní strategie je většinou zaměřena buď na podporu usídlování nových podniků (filiálek velkých nadnárodních korporací) nebo na podporu exportní schopnosti regionálních podniků. Jde většinou o získávání vnějších mimoregionálních zdrojů (vysoce kvalifikované pracovní síly, kapitálu a inovací). Tato strategie se především orientuje na průmyslové podniky, jejichž konkurenceschopnost je založena na kapitálově intenzivních a moderních výrobních technologiích (elektronika - výroba čipů, informační a komunikační technologie, biotechnologie, genové technologie atd.). Jedním z nejvýznamnějších předpokladů realizace této strategie je dobré meziregionální a mezinárodní dopravní a komunikační propojení.

Endogenní strategie. Autoři řady studií publikovaných v 70. a 80. letech 20. století poukazují na nedostatečnou účinnost a rizika používání exogenní strategie, zvláště pak v periferních (venkovských) oblastech. Často kritizována byla např. externí kontrola podniků (řízení podniku mimo region), dále vytváření pracovních míst většinou s nízkými kvalifikačními požadavky (týká se především periferních regionů, kam velké podniky sídlící převážně ve velkých aglomeracích přemísťují pouze výrobu), malá životaschopnost usídlených podniků (v době hospodářských problémů jsou tyto pobočné závody v periferních regionech často uzavírány nebo dochází k propouštění zaměstnanců). Dále byla kritizována malá vnitřní propojenost regionální ekonomiky a malý multiplikační efekt.

Exogenní strategie regionálního rozvoje se v Evropě objevila na konci 70. a počátku 80. let 20. století a byla použita především v okrajových venkovských a horských regionech. Průkopnickou roli přitom sehrálo Švýcarsko a Rakousko.

Tato strategie si především všímá využití disponibilních výrobních zdrojů a konkurenceschopnosti regionálních podniků (jaké zboží a služby jsou produkovány, jakým výrobním postupem, s jakou organizací výroby, a jaká je kvalita regionálního okolí, tzn. nákupní a prodejní vztahy, mezipodniková spolupráce a kooperace atp.).

Rozvoj města či regionu není chápán pouze jako ekonomický růst, nýbrž jako zlepšování široce chápaných životních podmínek. Stále častěji se hovoří o trvale udržitelném rozvoji. Velký význam v této souvislosti je přisuzován projektům zaměřeným na využívání netradičních zdrojů energie a na životní prostředí. Má-li být rozvoj (trvale) udržitelný, je zapotřebí kromě ekonomické dimenze respektovat také ekologickou a sociokulturní rozvojovou dimenzi. J. Krippendorf (1987) v této souvislosti uvádí: „prostor, který není životním a hospodářským prostorem je sterilní. Hospodářský prostor, který není zároveň životním prostorem je nebezpečný pro životní prostředí“. Bude-li tedy rozvoj města nebo regionu založen na realizaci společných zájmů obyvatel, podniků a dalších rozvojových aktérů, tak nebude docházet k nespokojenosti, která by byla důvodem zvýšené emigrace obyvatelstva, bankrotů či přemísťování regionálních podniků, což by mohlo narušit stabilitu regionálního vývoje.

Endogenní strategie také vychází z poznání, že regionální aktéři jsou sami nejlépe schopni stanovit strategické cíle a kontrolovat rozvojový proces. Místní a regionální aktéři (obyvatelé, podnikatelé, politici) jsou považováni za hnací sílu regionálního rozvoje. Důležitá je přitom inovační schopnost v nejširším smyslu a procesy kolektivního učení (viz koncept tzv. učícího se regionu).

Tato strategie vychází z regionálního potenciálu. Cílem endogenní rozvojové politiky je využívat a dále rozvíjet regionální potenciál. Pod pojmem regionální potenciál rozumíme přírodní zdroje, kapitál, infrastrukturu, pracovní síly (jejich kvalifikaci, znalosti, podnikatelskou aktivitu), kulturní potenciál atd.

Ekonomický rozvoj je orientován na modernizaci regionálních podniků (na jejich restrukturalizaci, konkurenceschopnost a inovační aktivitu). Cílem této rozvojové strategie je diverzifikovaná hospodářská struktura.

Velký význam je přisuzován rozvoji malého a středního podnikání. Podporuje se konkurenceschopnost a inovační aktivita těchto podniků mimo jiné vytvářením nejrůznějších informačních a kooperačních sítí.

Předpokladem endogenní strategie je, že se na region primárně nepohlíží jako na územně-administrativní celek, ale jako na celek, jehož integritu vytvářejí vedle ekonomických a sociálních vazeb také společná kultura a historie, regionální identita a společné zájmy všech aktérů regionálního rozvoje.

Za důležitou se pokládá široká účast místních a regionálních zájmových skupin a přesun úkolů a rozhodovacích pravomocí na regionální úroveň.

- ⇒ regionální politika má přitom vycházet z potenciálu regionu. Ten má být využíván a dále rozvíjen. Tyto potenciální faktory obsahují přírodní zdroje (životní prostředí, suroviny, energie), půdu, kapitál, infrastrukturu, pracovní síly, kvalifikaci a znalosti, podnikatelskou aktivitu, rozhodovací funkce, sociokulturní faktory a tržní potenciál;
- ⇒ tyto faktory a zdroje mají být přitom využity „trvale“, to znamená, že měly by být respektovány ekologické aspekty;
- ⇒ využití a rozvoj regionálního potenciálu má překračovat hranice sektorů, tzn. že pozornost má být věnována také často opomíjeným oborům, jako je např. zemědělství, energetika, drobné podnikání (řemesla a živnosti) a služby. Záměrem tohoto postupu je vytvoření komplementárního a synergického efektu;
- ⇒ velký význam má rozvoj malých a středních podniků. Má být posílena inovační a konkurenční schopnost těchto podniků, mimo jiné vytvářením regionálních kooperací a sítí. Inspirativní je zvláště model „industrial districts“;
- ⇒ místní a regionální aktéři jsou považováni za hnací sílu regionálního rozvoje. Vedle podniků to jsou pracovní síly, politici apod.

Jednotlivé prvky a varianty endogenní strategie regionálního rozvoje byly zavedeny v 80. letech 20. století ve více zemích. Jistou průkopnickou roli přitom zpočátku hrál samostatný regionální rozvoj v Rakousku, který byl roku 1979 zaveden v okrajových horských oblastech. Následovaly další země a regiony. Po obsahové stránce byl aplikován model „industrial districts“.

Ještě není možné provést všeobecné zhodnocení strategie endogenního rozvoje regionu, protože dosud nejsou k dispozici obsáhlejší analýzy. Zevšeobecnění je velmi složité, protože podle definice jak předpoklady, tak i konkrétní projevy strategie jsou velmi rozdílné. Dosavadní zkušenosti získané z různých příkladů však ukazují, že endogenní strategie a projekty ve srovnání s tradičními strategiemi berou lépe zohledňují požadavky a podmínky jednotlivých regionů. Hospodářské, podnikatelské a sociální cílové skupiny jsou zpravidla lépe identifikovatelné (mj. pro vyšší lokální angažovanost). Endogenní strategie také většinou vykazují lepší kvalitativní účinky (kvalita pracovních míst, inovační schopnosti podniků), než mobilně orientované strategií.

Na druhé straně není možné přehlédnout jisté problémy. Především musíme uvést slabé teoretické základy. Hlavní principy byly rozvinuty jako negativní obraz usidlovací strategie, resp. induktivně vyvozeny z příkladů „industrial districts“. Formulaci schází teoretická uzavřenost a konzistentnost.

Ukazují se také praktické problémy v regionálně politickém použití, zvláště v periferních regionech. V protikladu k „průmyslové oblasti“ třetí Itálie, která posloužila jako model endogenního vývoje, je v mnoha periferních regionech endogenní potenciál podniků a institucí příliš omezený, než aby vyvolal hospodářský rozvoj v pravém slova smyslu. Kvantitativní výsledky (růst produkce, zaměstnanosti a příjmů) zůstávají tedy v těchto regionech většinou relativně omezené, silnější snížení regionální nerovnoměrnosti úrovně příjmů a nezaměstnanosti proto není možné očekávat. Ve starých průmyslových oblastech nejsou na druhé straně v tomto konceptu adekvátním způsobem podchyceny problémy starých odvětví průmyslu a velkých, často externě řízených podniků. U posledních jmenovaných je výzvou ve velké míře organizační a technologická renovace podniků, úloha, která ve vysoké míře bere zřetel především na inovační přístup.

Otázky k zamyšlení:

1. Jakou strategii byste použil-a pro rozvoj těžbou postiženého regionu (například Mostecko)?
2. Jakou strategii byste použil-a pro rozvoj vybraného venkovského regionu, trpícím vystěhovalectvím?
3. Jak se liší teoretické a praktické přístupy k strategickému rozvoji regionů?
4. Jak podporovat inovace, znalosti a kreativitu v regionálním rozvoji?

Kontrolní otázky:

1. Jaké znáte základní strategie regionálního rozvoje?
2. Jaké jsou rozdíly mezi exogenní a endogenní strategií regionálního rozvoje?
3. Charakterizujte jednotlivé (teoretické) strategie regionálního rozvoje a jejich silné a slabé stránky: (endogenní strategie, exogenní strategie, inovační-znalostně zaměřená strategie, regionální a městský marketing atd.).

4. Kdo v České republice realizuje regionální politiku? Uved'te nejdůležitější výkonné orgány.
5. Popište nejdůležitější etapy (fáze) vývoje regionální politiky v České republice.
6. Popište nejdůležitější etapy (fáze) vývoje regionální politiky (politiky hospodářské a sociální soudržnosti) Evropské unie.
7. Vyjmenujte několik typických problémových regionů v České republice a v dalších zemích EU.
8. Uved'te nejdůležitější instituce a nástroje regionální politiky Evropské unie.
9. Které explicitní cíle sleduje EU svojí regionální politikou resp. politikou hospodářské a sociální soudržnosti.
10. Popište vztah regionální a konkurenční politiky EU (resp. vztah mezi cíli soudržnosti a konkurenceschopnosti v „evropských politikách“).
11. Jak je možné zařadit regionální politiku EU do teoretických představ regionálního rozvoje?
12. Popište vztah národní regionální politiky a politiky hospodářské a sociální soudržnosti EU v České republice.

4. MANAGEMENT V MÍSTNÍM A REGIONÁLNÍM ROZVOJI

Cílem této kapitoly je seznámit se s relativně novým přístupem k regionálnímu rozvoji – s uplatněním manažerských přístupů. Půjde především o to, aby se studenti seznámili s tím, jak „dělat“ regionální rozvoj ze zdola, z úrovně obcí, měst a regionů.

Kromě informací obsažených v této kapitole je z hlediska zvládnutí tohoto předmětu zapotřebí znát obsah následujících zdrojů informací:

Kapitola „Strategie a programování regionálního rozvoje“ (s. 429 – 472) v monografii Wokoun, R., Malinovský, J. a kol.: Regionální rozvoj. Praha, Linde, 1998, 475 s.

Kapitola „Management regionálního rozvoje“ (s. 9-103) v monografii Wokoun, R., Mates P. (eds.): Management regionální politiky a reforma veřejné správy. Praha, Linde, 2006, 351 s.

4.1 ÚVOD

Rostoucí možnosti uplatnění managementu v místním a regionálním rozvoji jsou podle našeho názoru dány změnami rámcových podmínek, které můžeme shrnout do následujících třech bodů:

- ⇒ globalizace a regionalizace ekonomiky, zостřující se konkurence obcí, měst a regionů a rostoucí význam místních a regionálních aktérů v usměrňování rozvojového procesu,
- ⇒ změny v oblasti regionální politiky,
- ⇒ změny v oblasti veřejné správy (uplatňování new public managementu).

Globalizace a regionalizace ekonomiky, zостřující se konkurence obcí, měst a regionů a rostoucí význam místních a regionálních aktérů

Potřeba a nové možnosti uplatňování managementu v místním a regionálním rozvoji souvisí se změnami prostředí, v němž se místní a regionální rozvoj odehrává. Jedná se o rámcové změny, které souvisejí s globalizací a regionalizací ekonomiky a s přechodem ekonomiky a společnosti z tzv. fordistické do postfordistické fáze.

Zostřující se konkurenční boj, který je vyvolán procesy globalizace, integrace a liberalizace ekonomiky, nutí obce, města a regiony, aby v daleko větší míře než doposud podporovaly podnikání (zvláště malé a střední podnikání), chtějí-li zůstat konkurenceschopné. V souvislosti s podporou podnikání a vytvářením podnikatelského prostředí se stále více hovoří o potřebě zefektivnění této podpory přizpůsobením místním a regionálním podmínkám, a také o potřebě posílení její adresnosti. Hledají se rovněž nové formy podpory podnikání, jako jsou např. podpory inovačních sítí či klastrových iniciativ.

Rostoucí konkurence mezi obcemi, městy a regiony „nutí“ jak neúspěšné, tak i úspěšné obce, města a regiony hledat nové přístupy, jak zvyšovat svoji konkurenceschopnost. Je nutné, aby obce, města a regiony projevily aktivitu a co nejlépe využívaly svůj vlastní vnitřní (endogenní) potenciál. Aktivizace místních a regionálních aktérů, zdrojů a kapacit je jedním z nejdůležitějších úkolů managementu v místním a regionálním rozvoji. Za účelem maximalizace využívání místních anebo regionálních zdrojů se vytvářejí také flexibilnější manažerské nástroje a hledají se nové a efektivnější formy organizace.

Procesy jako deindustrializace a terciarizace ekonomiky (rozšiřování sektoru služeb a změny v průmyslové výrobě směrem k technologicky náročnější produkci) způsobují postupné změny významu lokalizačních faktorů. Tvrdé lokalizační faktory jako dálniční spojení, průmyslové zóny se stávají stále více obecně dostupnými. Rozhodujícími faktory pro přilákání investorů a kvalitních lidských zdrojů se stávají měkké lokalizační faktory jako je sociální a životní prostředí, chování a přístup veřejné správy k investorům, specifická místní či regionální podnikatelské prostředí, image území a řada dalších. Takové prostředí lze vytvářet pouze prostřednictvím spolupráce významných aktérů místního a regionálního rozvoje.

V důsledku zvyšujících se nároků obyvatelstva dochází k prohlubování deficitů veřejných rozpočtů. Obce, města a regiony jsou nuceny hledat nové formy financování anebo efektivněji využívat stávající zdroje. Jedním z řešení této situace je zapojování soukromého sektoru do realizace úkolů veřejné správy a vytváření partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem.

Růst vzdělanosti obyvatel vede k růstu nároků na široce chápané životní prostředí a kvalitu života. Kvalita životního prostředí, bezpečnost, možnosti trávení volného času jsou stále více žádané. Zvyšováním kvality prostředí lze dosáhnout pouze koordinací ekonomické, ekologické a sociální politiky, což vyžaduje nový přístup k usměrňování místního a regionálního rozvoje, jehož cílem je udržitelný rozvoj.

Zvyšováním vzdělanosti se občané stali také náročnějšími a kritičtějšími a rostou jejich angažovanost v politické oblasti. Je nutné umožnit občanům větší participaci na usměrňování či vytváření předpokladů pro rozvoj místního či regionálního společenství. Z tohoto důvodu se hledají nové přístupy, jak integrovat různé zájmové skupiny do rozhodovacích procesů (občanská participace), čím se zvyšuje míra akceptace politických rozhodnutí.

Změny v oblasti regionální politiky

Snahy státu resp. státní regionální politiky, snažící se podporovat rozvojový proces na místní a regionální úrovni, nemají vždy pozitivní účinky. K nejčastěji uváděným důvodům kritiky patří resortismus a s ním spojený fragmentovaný přístup, který nebere v úvahu dynamicky se měnící podmínky místního a regionálního rozvoje. Centrální (vládní) politika je mnohdy vzdálená místním a regionálním problémům a často se realizuje způsobem, který nebere a ani nemůže brát v úvahu místní anebo regionální podmínky. Často uváděným problémem je většinou makroekonomický, resp. obecně makropřístup vládní politiky, která ve snaze dosáhnout agregátní rovnováhy se zaměřuje spíše na velké územní celky (kraje či tzv. regiony soudržnosti v rámci regionální politiky EU) a přehlíží tudíž takové záležitosti, jako jsou malé a střední podniky anebo endogenní potenciál.

Obrázek 4-1: Měnící se podmínky regionální politiky

kriterium	klasická regionální politika	současná regionální politika
konceptní model		
Filozofie	stát blahobytu, rozsáhlý systém státem garantovaného sociálního zabezpečení (welfare state), keynesiánství a státní intervencionismus - reglementace, regulace trhu	neoliberalismus – privatizace sociálních systémů a kolektivních potřeb (post-welfare state), důraz na podporu fungování volného trhu (laissez-faire, dereglementace, deregulace)
charakteristika politiky		
dlouhodobé cíle	spravedlnost (rovnost) a až potom efektivnost	rovnost a také efektivnost
konkrétní cíle	vytváření pracovních míst, růst investic	zvyšování konkurenční schopnosti (podpora prostřednictvím vytvářením podmínek pro podnikání, inovace, znalosti a dovednosti)
oblasti zásahů (intervencí)	úzké (průmysl)	široké (multisektorové)
způsob realizace	reaktivní, plánovitý, založený na konkrétních projektech	proaktivní, strategický, založený na rozvojových programech, ne jednotlivých projektech
struktura politiky		
prostorové zaměření	Problémové regiony	všechny regiony (vyspělé i zaostávající)
analytická základna	indikátory regionálních rozdílů	komplexní SWOT analýza regionů
hlavní nástroje	programy podpory	rozvojové programy
orientace pomoci	podpora podnikům, tvrdá infrastruktura	podnikatelské prostředí, měkká infrastruktura
Organizace		
vytváření politiky	centralizovaná regionální politika (přístup shora-dolů), ve vztahu k obcím, městům a regionům exogenní	decentralizovaná regionální politika, důraz na zdola (bottom-up) usměřovaný regionální rozvoj, pomoc ke svépomoci, nový styl řízení veřejného sektoru (new public management)
vedoucí organizace (leader)	centrální vláda	místní a regionální organizace
role veřejného a soukromého sektoru	málo kooperativní fungování veřejného a privátního sektoru, veřejný sektor reguluje a kontroluje soukromý sektor	partnerství veřejného a soukromého sektoru, kooperativní chování veřejného sektoru, který stimuluje aktivity privátního sektoru
Partneři	bez partnerů	místní a regionální aktéři
Administrativa	Jednoduchá, racionální	složitá
výběr projektů	interní (rozhodování)	participativní (široká účast)
časová orientace	roční rozpočty	víceleté plánovací období
Hodnocení		
Etapy	ex post hodnocení	ex ante, interim a ex post hodnocení
Výstupy	Měřitelné	obtížně měřitelné

Zdroj: J. BACHTLER – D. YUILL: Policies and strategies for regional development: A shift in paradigm? In: Regional and Industrial Policy Research Paper, No. 46. Glasgow: EPRC, University of Strathclyde, 2001 (upraveno).

V posledních přibližně dvaceti letech jsme tedy svědky výrazného nárůstu vlivu místních a regionálních samospráv na tvorbě regionální politiky. Platí to, jak uvádí H. Armstrong aj. Taylor (2000) pro téměř všechny členské země EU. Významný vliv na tento stav měla podle týchž autorů reforma evropské regionální politiky a zvláště přijetí principu subsidiarity a také koncept „Evropa regionů“. To znamená, že proces tvorby regionální

politiky se významným způsobem přiblížil participativnímu modelu, kdy se tvorby regionální politiky účastní různé stupně veřejné správy (volení představitelé, úředníci, představitelé neziskového sektoru a také soukromé subjekty).

Jak také uvádějí H. Armstrong a Taylor (2000), tak názory na to, proč došlo k tak výraznému přechodu od hierarchického k participativnímu systému tvorby regionální politiky, se mezi autory liší. Existuje podle nich několik možných vysvětlení, která shrnují v následujících bodech:

1. radikální reforma řízení všech oblastí veřejné správy včetně regionální politiky. Tato reforma byla a je vedena snahou o uplatnění nových poznatků z řízení soukromých společností ve veřejném sektoru. Jedná se o klíčovou záležitost, o níž se hovoří jako o „hollowing out of the state“ (R.A.W. Rhodes 1996, s. 652). Součástí této reformy je výrazná privatizace vládních funkcí a omezování státních zásahů a agend. Významnou roli v tomto procesu sehraje také pokračující deregulace ekonomiky. Ve Velké Británii se uvedené změny projeví např. tím, že britská vláda se rozhodla usměrňovat místní a regionální rozvoj prostřednictvím zakládání polo-autonomních rozvojových agentur. Ve snaze omezit moc státu a zapojit místní a regionální samosprávy a také podnikatelský sektor do regionálně-politických rozhodnutí tak došlo k tomu, že některé kompetence (zvláště realizace konkrétních rozvojových opatření a projektů) byly přesunuty z příslušných ministerstev na již zmíněné agentury (I. Bache a M. Flinders, 2005).

2. Změny v regionální politice Evropské unie. Od r. 1989 došlo k výraznému nárůstu kompetencí místních a regionálních úrovní veřejné správy v oblasti regionální politiky EU na úkor národních vlád. Motivem bylo přijetí již zmíněných zásad regionální politiky, zvláště principu subsidiarity, a také snahy o podporu spolupráce v rámci Evropy regionů (I. Bache 2005).

3. Změny v samotných základech regionální politiky. Především snahy o podporu endogenního rozvoje, uplatňované od 70. let 20. století, vedly podle J. Bachtlera a D. Yuilla (2001) k růstu participace místních a regionálních samospráv na tvorbě regionální politiky, neboť politika usilující o podporu endogenního místního a regionálního rozvoje (např. prostřednictvím podpory malého a středního podnikání, nových technologií anebo nejrůznějších místních a regionálních iniciativ), nemůže být řízena z centra. Aktivita a participace místních a regionálních aktérů se proto stala nezbytným předpokladem úspěšnosti regionální politiky a jejího zefektivnění. Podle již zmíněných autorů dochází v poslední době k výraznějším změnám v samotných základech regionální politiky (viz tabulka 8-1).

4. Politické motivy ovlivněné především snahou o prosazování prvků přímé demokracie a také zdůrazněním otázky demokratické odpovědnosti. V důsledku toho došlo v řadě zemí k přiblížení vlády lidem resp. k posílení regionální a místní samosprávy.

Výše uvedené důvody v posledních letech vedly a vedou k tomu, že dochází k decentralizaci řady významných kompetencí z centrální úrovně na místní a regionální samosprávy. Současně se mezi jednotlivými úrovněmi veřejné správy vytvářejí rovnocennější a méně hierarchické vztahy. Viz např. diskuse o regional governance, multi-level governance atd. (např. J. Kooiman 1994, I. Bache a M. Flinders 2005 aj.).

Změny v oblasti veřejné správy

V posledních letech dochází také k postupné změně dosavadního spíše administrativního (byrokratického) pojetí veřejné správy na cílově orientované řízení veřejných úkolů (K. Schedler a I. Proeller 2003). Zavádění new public managementu (nového řízení ve veřejné správě resp. veřejného sektoru) je doprovázeno uvolňováním dosud rigidního právního a administrativního rámce a snahami uplatňovat poznatky s podnikovým řízením v podmínkách veřejného sektoru a jeho institucí a organizací (M. Potůček 2005).

New public management je nový manažerský přístup k veřejnému sektoru. Jak uvádí D. Argyriades, tak z manažerské techniky se brzy stala vlivná ideologie. New public management především klade důraz na ekonomičnost, účinnost a efektivitu veřejných organizací, nástrojů a programů a na vyšší kvalitu poskytovaných služeb. Menší pozornost je přitom věnována dodržování formálně předepsaných procesů, pravidel a postupů.

Schránka 4-2: Charakteristika new public managementu

Management má svůj původ v podnikové resp. soukromé sféře. Proto se také tento způsob řízení, resp. jeho používání v oblasti veřejné správy (včetně nových metod a technik), nemusí vždy slučovat s tradičními představami o veřejné správě a její právní reglementaci. (...) Implementace managementu do oblasti veřejné správy je spojováno s reformou a modernizací veřejné správy, zejména za účelem zvyšování efektivnosti, hospodárnosti a odbyrokratizování veřejné správy. Management jako cílově orientované řízení (řízení podle cílů) by měl významnou měrou přispívat zejména k zabezpečování a dosahování žádoucího stavu v poskytování veřejných služeb. (...) Nejde o to nahradit pojem veřejná správa pojmem management, ale dosáhnout toho, aby orgány státní správy i územní samosprávy měly lepší nástroje a volnější ruce k efektivnímu plnění úkolů při plném zachování odpovědnosti za jejich plnění. (D. Hendrych)

Se zaváděním new public managementu do oblasti veřejné správy úzce souvisí otázka role státu a veřejného sektoru v neoliberalním pojetí (post-welfare state). Fordistické období vývoje ekonomiky a společnosti, které se vyznačovalo silným centralistickým státem, který výrazným způsobem zasahoval do ekonomiky a společnosti i do aktivit jednotlivců, je postupně nahrazeno postfordistickým chápáním státu jako „štíhlého státního usměrňování“ s malým rozsahem centrálních kompetencí, decentralizací a delegováním kompetencí na nižší úrovně správy, fiskálního federalismu, a tím posílení flexibility řízení, podobné řízení podnikovému. Zastánci new public managementu se snaží především o nové pojetí státu resp. veřejné správy a o odstraňování centralistických netransparentních politických řídicích struktur decentralizovanými strukturami, a o posilování míry propojenosti státu a ekonomiky v rámci tzv. partnerství soukromého a veřejného sektoru. Důležitá je snaha o zapojení co možná největšího počtu zainteresovaných aktérů a posilování občanské participace. Tradiční byrokratický model veřejné správy je podrobován kritice a vystavován snahám o jeho reformu. (P. Rumpel 2001).

Hlavním východiskem reformy je tedy tvrzení, že veřejný sektor je příliš rozsáhlý, neefektivní, neflexibilní, nadměrně zasahuje do života jedinců i společnosti a nestimuluje aktivitu jedinců. Jako řešení se nabízí rozšiřování tržních a konkurenčních vztahů do oblastí, které byly doposud v kompetenci veřejného sektoru. Zdůrazňováno je

v této souvislosti zvyšování efektivity, flexibility a aktivity a „podnikatelského chování“ také obcí, měst, regionů a států. V důsledku toho dochází k privatizaci veřejných služeb nebo zadávání výkonu veřejných služeb formou zakázek soukromým firmám a k institucionálním změnám ve veřejném sektoru vytvářením nejrůznějších polosoukromých agentur a partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem.

Pramen: D. Hendrych: Správní věda. Teorie veřejné správy. Praha: ASPI, 2003, s. 18 a P. RUMPEL: Teritoriální marketing jako koncept územního rozvoje. Ostrava: Ostravská univerzita, 2001, s. 27.

Hlavní snahou new public managementu je uvolnit kontrolu a přenést větší odpovědnost na „provozní manažery“, aby tak dostali větší flexibilitu nebo autonomii, dát manažerům ve veřejném sektoru možnost řídit, více se zaměřovat na řízení rizik a na měření výkonů. Vládní funkce se s větší pravděpodobností podrobuje trhu a zadávají se formou zakázek a výběrových řízení (C. Poplity a G. Bouckaert 2000).

Schránka 4-3: Charakteristiky moderní veřejné správy v pojetí new public managementu

1. katalytická (urychlující) správa: kontrola spíše než přímé poskytování služeb
2. správa orientovaná na občany a na komunitu: samostatní a sebevědomí občané se stávají partnery politiků a spolurozhodují o budoucím rozvoji
3. soutěživá správa: uplatňování konkurence v poskytování služeb (konkurence zvyšuje kvalitu poskytovaných služeb)
4. správa vedená posláním: proměna organizací vedených jejich posláním a nikoliv pravidly
5. správa orientovaná na výsledek – financování výstupů (měřitelných výstupů), nikoliv vstupů (vláda již nepředepisuje, jak lze čeho dosáhnout, ale vytváří spíše perspektivu)
6. správa vedená zákazníky – uspokojování potřeb zákazníků (uplatňování marketingového přístupu)
7. podnikavá správa – získávání prostředků spíše než utrácení
8. předvídací správa – předcházení problémům spíše než jejich následným řešením
9. decentralizovaná správa – od hierarchie k partnerské spolupráci
10. tržně orientovaná správa – podpora změn využíváním tržních stimulů namísto příkazů a zákazů

Zdroj: D. OSBORNE – T. GAEBLER: Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit Is Transforming the Public Sector. Reading: Addison-Wesley, 1992.

Z pohledu new public managementu tedy skutečnost, že např. obec či kraj zodpovídají na rozvoj svého území ještě neznamena, že úkoly s tím spojené musí místní či regionální samospráva zajišťovat sama byrokratickými prostředky. Proto jsou snahy o zavádění new public managementu často doprovázeny privatizací úkolů. Mnohými veřejnými úkoly jsou pověřovány jak poloautonomní, tak čistě soukromé subjekty.

New public management není reformou tradiční veřejné správy, ale jak uvádí D. Osborne a T. Gaebler (1992) především transformací veřejného sektoru a jeho vztahu k vládě a ke společnosti. Titíž autoři také (již v r. 1992!) předložili desatero moderní veřejné správy, která vychází z myšlenek new public managementu. Viz schránka 4-3.

New public management je také spojen s novými úkoly, stylem myšlení a jednání, novými strategiemi a postupy a formami organizace, které jsou shrnuty v následující schránce 8-4.

Schránka 4-4: Nové úkoly, styl myšlení a jednání, strategie, postupy a organizační formy managementu ve veřejné správě

- ⇒ **nové úkoly** - integrace úkolů (a snaha o jejich průřezovost), nepřetržité stanovování strategických cílů, plánování zdrojů (finančních, lidských atd.), vytváření produktů, analýza potřeb, využívání experimentů a modelových možností, důraz na implementaci (prosazení, realizace), evaluace a kontrola, zlepšování a inovace (inovační kultura), (kultura napravování chyb), informace a znalosti
- ⇒ **struktura myšlení a jednání** - využití kreativního a inovativního prostředí (orientace na zákazníky, hledání tržních výklenků), myšlení v duchu propojování a kooperace, myšlení v duchu „mysli strategicky, jednej operativně“, myšlení v duchu „veřejná správa jako služba“, anticipativní myšlení (na rozdíl od reaktivního myšlení, tzn. dělat dobré věci na rozdíl od tradičního dělat dobře věci“.
- ⇒ **strategie a postupy** - vytváření vizí, dialog vedoucí k dohodě (konsensu), projektový management, srovnávání výkonů (benchmarking), zvyšování kvality, kooperace, moderace a mediace, marketing, bilancování nákladů a přínosů, management vztahů, time management, informační management.
- ⇒ **změny v oblasti organizace** - usměrňování a participace místo řízení, týmová práce a kooperace, samořízení, zodpovědnost za výsledek (princip konečné zodpovědnosti), decentralizace rozhodovacích kompetencí, dělba práce, vysoká flexibilita a procesní orientace, koordinace prostřednictvím procesních pravidel a postupů, motivace pracovníků, decentralizace institucionálních struktur (blíže k občanům), flexibilita pracovního času, transparentnost atd.

50

Myšlenky new public managementu našly významné uplatnění také při usměrňování místního a regionálního rozvoje, zvláště pak zdůrazňování primární úlohy tržních vztahů. Veřejný sektor, resp. veřejná správa je kritizována, že příliš zasahuje do vývoje ekonomiky a společnosti. New public management přichází s myšlenkou, že úkolem veřejného sektoru je především vytvářet vhodné podmínky, vedoucí k aktivizaci soukromých aktivit, jak podnikatelských (ziskových), tak i občanských (neziskových).

Myšlenky new public managementu se v místním a regionálním rozvoji začaly uplatňovat v 80. letech 20. století především ve Spojených státech amerických a ve Velké Británii, přičemž v obou zemích byly zcela odlišné podmínky jejich uplatňování, jak ukazují následující dvě případové studie (schránka 4-5 a 4-6).

Schránka 4-5: Případová studie z USA

Hledání nových forem podpory místního a regionálního rozvoje nastává v USA po r. 1974, kdy v důsledku hluboké ekonomické krize, vyvolané ropnými šoky, došlo k drastickému krácení státních subvencí určených na rozvoj měst a regionů. Města tak byla přinucena převzít zodpovědnost za svůj rozvoj a hledat nové finanční zdroje. Pozornost se proto začala koncentrovat na úspory ve výdajích a na tvorbu vlastního kapitálu. Místní samosprávy se tudíž musely pod vlivem zmíněných vnějších tlaků začít chovat ekonomicky, tak jako soukromé firmy. V té době se také objevil termín

„podnikající město/ region“ (entrepreneurial city/ region). Ekonomický rozvoj měst a regionů se stal naprostou prioritou a odsunul roli tradičního územní plánování na druhou kolej. Zvláště za prezidenta R. Reagana začal být kladen velký důraz na aktivizaci místních zdrojů a aktérů a začalo se experimentovat s nejrůznějšími formami, jak podporovat a financovat rozvoje měst a regionů. V 90. letech 20. století se ve Spojených státech amerických můžeme setkat s významnými institucionálními změnami v oblasti místního a regionálního rozvoje. V hojně míře totiž začaly být zakládána nejrůznější rozvojová sdružení a místní a regionální rozvojové agentury, a to na bázi partnerství veřejného a soukromého sektoru. Společně (za účasti městských plánovačů, soukromých investorů, veřejnosti a dalších dotčených subjektů se začala realizovat výstavba hotelů, silnic, průmyslových parků, podnikatelských inkubátorů, administrativních center atd. Podnikatelské riziko se přitom dělí mezi veřejný a soukromý sektor.

Americký přístup k podpoře místního a regionálního rozvoje je možné shrnout do následujících bodů:

- ⇒ důraz na tržní přístup a filozofii podnikajícího města
- ⇒ důraz na endogenní místní a regionální rozvoj
- ⇒ vytváření partnerství veřejného a soukromého sektoru (společné plánování a realizace projektů)
- ⇒ nové institucionální formy – rozvojová sdružení a rozvojové agentury

Zdroj: I. Helbrecht: Stadtmarketing – Konturen einer kommunikativen Stadtentwicklungspolitik. Stadtforschung aktuell 44. Basel, 1994, 249 s. a P. RUMPEL: Teritoriální marketing jako koncept územního rozvoje. Ostrava: Ostravská univerzita, 2001, s. 36.

Schránka 4-6: Případová studie z Velké Británie

Za vlády M. Thatcherové dochází k tvrdé kritice konceptu sociálního státu, která brzdila restrukturalizaci a ekonomický a sociální rozvoj Velké Británie na všech úrovních. M. Thatcherová zdůrazňovala primární roli trhu v rozvoji společnosti. Novými přístupy se staly podpora fungování tržního mechanismu, a to prostřednictvím privatizace, podpory soukromých iniciativ, deregulace a debyrokratizace rozhodovacích procesů, které v konečném důsledku dynamizovaly ekonomický rozvoj a posílily konkurenční schopnost britské ekonomiky. Také v oblasti usměrňování místního a regionálního rozvoje došlo k posílení role trhu a strany poptávky při realizaci rozvojových opatření. Městské správy se měly pod tlakem vnějšího prostředí přestat zabývat udržováním neefektivních hospodářských struktur, nezaměstnanosti a sociálními rozvoji. Vláda v té době stimulovala iniciativu a následný ekonomický rozvoj na místní a regionální úrovni snížením veřejných výdajů, omezením místní autonomie a podporou podnikání. Bylo to především omezení zásahů státu, resp. veřejného sektoru do aktivit jednotlivce, snížení celkového objemu závazných právních norem a tím zprůhlednění podnikatelského prostředí. Deregulace rozhodovacích procesů a schvalovacích řízení bylo paradoxně dosaženo rozbitím systému silné místní autonomie měst.

Zdroj: I. Helbrecht: Stadtmarketing – Konturen einer kommunikativen Stadtentwicklungspolitik. Stadtforschung aktuell 44. Basel, 1994, 249 s. a P. RUMPEL: Teritoriální marketing jako koncept územního rozvoje. Ostrava: Ostravská univerzita, 2001, s. 36an.

4.2 VYMEZENÍ MANAGEMENTU V MÍSTNÍM A REGIONÁLNÍM ROZVOJI

Místní a regionální rozvoj se odehrává v dynamickém prostředí, které se neustále mění; jedná se o proces závislý na různých ekonomických, sociálních a politických podmínkách, které působí nejenom na místní a regionální úrovni, ale také na národní a nadnárodní (mezinárodní, globální). Místní a regionální rozvoj není přitom závislý pouze na prostředí, v němž se odehrává (resp. obecně na strukturách), ale také na aktivitě jeho aktérů.

Výše uvedený charakter rozvojového procesu přímo a nepřímo ovlivňuje způsoby a postupy jeho ovlivňování. Jelikož se jedná o složitý a komplexní proces, možnosti jeho ovlivňování jsou velmi omezené. To je také důvod, proč nepovažujeme za vhodné hovořit o řízení (managementu) místního a regionálního, ale spíše uplatnění managementu v místním a regionálním rozvoji, čímž chceme zdůraznit, že ani stát, ani místní a regionální samosprávy, ani nikdo jiný nemá a ani z povahy věci nemůže mít kontrolu nad celým rozvojovým procesem. V podmínkách tržní ekonomiky a svobodného rozhodování ekonomických subjektů např. o lokalizaci jejich činnosti je možnost jejich usměrňování velmi omezená. Místní samospráva může vytvářet vhodné podnikatelské prostředí (ať již sama či v rámci partnerství s dalšími subjekty), může se snažit motivovat investory např. investičními pobídkami atd. Rozhodnutí o lokalizaci je však vždy svobodným rozhodnutím podnikatelského subjektu.

Charakter rozvojového procesu a možnosti jeho ovlivňování na místní a regionální úrovni výstižně charakterizoval např. P. Cooke 1986 a jiné).

Schránka 4-7: Charakter místního a regionálního rozvoje a možnosti jeho ovlivňování místními a regionálními aktéry

Hledání faktorů, které ovlivňují místní a regionální rozvoj, resp. hledání možností jeho ovlivnění patří mezi základní otázky, které si kladla již klasická ekonomie před několika staletími. (...) Základní otázka, kterou si klademe v souvislosti s místním a regionálním rozvojem zní „do jaké míry mají aktéři místního a regionálního rozvoje a orgány místní anebo regionální samosprávy vliv na rozvoj své oblasti a nakolik je vývoj dán vnějšími okolnostmi resp. globálními trendy? (...). Možnosti místních a regionálních aktérů ovlivňovat rozvojový proces na místní a regionální rovině je prostorem pro mobilizaci místních aktivit a potenciálů, který je však zároveň omezován strukturálními vlivy, což do značné míry předurčuje možnosti aktérů. Rozdíly, které můžeme mezi jednotlivými obcemi, městy a regiony s podobnými strukturálními podmínkami, lze připisovat aktivitě aktérů, jejich schopnostem využít možností a zapojit se do procesů, které probíhají mimo a nezávisle na místním či regionálním společenství (restrukturalizace, modernizace, globalizace aj.).

Cooke dochází k závěru, který je svým způsobem překvapivý a provokující. Totiž, že místní anebo regionální společenství mají možnost převzít kontrolu nad svým osudem bez ohledu na globalizující se svět a že tudíž větší aktivita a angažovanost místních a regionálních aktérů může být cestou k hospodářské prosperitě a prostředkem, jak čelit negativním důsledkům globalizace a globální restrukturalizace. Podle Cooka mohou právě místní a regionální iniciativy představovat alternativu vůči národnímu státu.

Podle mnohých autorů hypotéza o možnosti místních aktérů významněji ovlivňovat či spíše spoluovlivňovat osud svých lokalit zůstává i nadále sporným bodem regionálního výzkumu.

Zdroj: P. COOKE: The Changing urban and regional system in the United Kingdom. *Regional Studies*, 20, 1986, s. 243-251.

Výše uvedené skutečnosti nás vedou k poznání, že nelze mechanicky implementovat představu podnikového managementu resp. managementu organizací v podmínkách místního a regionálního rozvoje. Management v místním a regionálním rozvoji má zcela odlišný kontext, než řízení podniku. Nelze manažovat (řídít) obce, města či regionu v jejich komplexnosti (celistvosti), ale pouze jejich dílčí subsystémy: lidi, organizace, aktivity atd.

Možnosti ovlivňování rozvojového procesu na místní a regionální úrovni

Možnosti ovlivnění rozvojového procesu na místní úrovni jsou velmi rozdílné a to především díky velkým rozdílům, co se týká velikosti obcí a měst a zásadním rozdílům v jejich ekonomickém potenciálu. Jeden extrém představují malé obce, které často nedisponují základní infrastrukturou, druhým extrémem jsou velká a bohatá města s relativně velkými rozpočtovými možnostmi⁶. Velká města mohou využívat, a řada z nich tak činí, všech dostupných způsobů ovlivňování rozvoje svého území. Mají profesionální manažery, zakládají městské rozvojové agentury, které sdružují a integrují činnost významných aktérů rozvoje od podnikatelů až po představitele školství a kultury atd.

Rozvojové možnosti malých obcí jsou podvázány nejen často nedostatečným vybavením infrastrukturou, ale i právě svoji velikostí, která nedosahuje prahu ekonomické rentability ani v případě mnoha drobných provozoven. Objem rozpočtu většiny malých obcí navíc v současné době ani neumožňuje běžnou údržbu, natož pak investice do budoucnosti. Problémem se pro tyto obce stává i zabezpečení nejzákladnějších potřeb obyvatel, jako je veřejná doprava, placení příspěvků na školné za místní děti, které navštěvují školu v jiné obci apod. Řešení lze hledat v meziobecní spolupráci, především ve sdružování prostředků. Je však téměř jisté, že malé obce jsou a patrně i budou do budoucna závislé na státních dotacích více, než větší obce anebo města. Situaci malých obcí může výrazněji zlepšit jen změna rozpočtových pravidel pro financování místní správy.

Na místní úrovni se jedná především o usměrňování rozvojového procesu prostřednictvím zabezpečování veřejných služeb. Proto významným aktérem v usměrňování místního rozvoje je místní samospráva.

Na regionální úrovni se ukazují možnosti ovlivňovat rozvojový proces jako výraznější, zvláště co se týká vytváření podnikatelského prostředí, neboť na této úrovni již existuje celá síť institucí, firem a organizací, které „mají co nabídnout“ (např. banky, sdružení podnikatelů, kulturní zařízení, univerzity atd.). Na této úrovni také již často funguje i poradenství ať již na komerční či neziskové bázi.

Regiony, díky větší rozloze a většímu počtu obyvatel mají také větší počet aktérů rozvojového procesu. Z toho vyplývá, že mají větší schopnost koncentrovat rozvojové

⁶ Pro představu: město Plzeň disponuje částkou, která převyšuje rozpočet Plzeňského kraje.

zdroje a kapacity a tudíž způsobit regionálně-ekonomickou změnu, jak uvádí např. G. Bentley aj. Gibney (2000).

Vymezení managementu v místním a regionálním rozvoji

Management v místním a regionálním rozvoji není teoreticky definován, a proto jeho vymezení, resp. jeho obsah a specifické rysy lze vymezit pouze rámcově (S. Čapková 2004). Management v místním a regionálním rozvoji neznamena řízení obce, města či regionu a jeho aktérů v hierarchickém smyslu top-managementu. Naopak. Management se v místním a regionálním rozvoji uplatňuje v procesech koordinace a spolupráce místních a regionálních aktérů, pomáhá při prosazování společných rozvojových strategií, generování nových myšlenek (znalostí, inovací) a projektů a vytváření úspěšné pozice podnikajícího města či regionu a jeho produktů v meziregionální konkurenci.

Management v místním a regionálním rozvoji tvoří soubor názorů, přístupů, praktických zkušeností a návodů, napomáhající efektivnímu usměrňování místního a regionálního rozvoje (J. Búšik 2006). Jedná se přitom o nástroj integrační, flexibilní, inovační, akčně a projektově orientovaný.

Podle D. Fürsta (2001) se jedná o nástroj, který vede k posílení akčního a projektového charakteru opatření na podporu místního a regionálního rozvoje, podle S. Goetha (2006) se jedná o nástroj, který pomáhá při iniciování rozvojových impulsů a při sladování společných zájmů aktérů místního a regionálního rozvoje v rámci jejich společenství.

Management v místním a regionálním rozvoji sehrává především významnou integrační roli. Velký význam má přitom koordinace činnosti nezávislých aktérů. Důraz je kladen na kreativitu a inovativnost, vzájemnou komunikaci, angažovanost, schopnost řešit problémy, flexibilitu, přesvědčovací schopnosti a uplatňování přirozené (neformální) autority.

Diskuse o využití managementu v místním a regionálním rozvoji jasně ukazují, že se v souvislosti s vytvářením vhodného podnikatelského prostředí nelze spoléhat na tradiční byrokratické přístupy veřejné správy jakým je např. systém plánování. V některých zemích, zvláště německy hovořících, kde má plánování silnou tradici, je snaha o využívání poznatků z managementu při usměrňování místního a regionálního rozvoje vedena heslem „od tradičního plánování k managementu“, přičemž se jedná především o zdůraznění posunu od plánování k flexibilnějšímu, akčnějšímu a projektovému přístupu k usměrňování místního a regionálního rozvoje⁷.

Managementu resp. poznatků, nástrojů a postupů managementu lze podle našeho názoru v místním a regionálním rozvoji uplatnit především v následujících oblastech (J. Ježek 1998):

- ⇒ zpracování vizí, scénářů a strategií místního a regionálního rozvoje,
- ⇒ iniciování a usměrňování rozvojových impulsů a procesů na místní a regionální úrovni,
- ⇒ urovnávání konfliktů a vytváření konsensu mezi aktéry místního a regionálního rozvoje vedoucí k posílení konkurenceschopnosti místního anebo regionálního společenství,

⁷ Viz např. habilitační práce G. TROEGER-WEISS: Regionalmanagement. Ein neues Instrument der Landes- und Regionalplanung. Augsburg: Universität Augsburg, 1998, 297 s.

- ⇒ spojování a koordinace místních a regionálních zdrojů a kapacit z věcného, personálního a organizačního pohledu s cílem vytváření synergických efektů,
- ⇒ aktivizace sociálního kapitálu a vytváření kreativního podnikatelského prostředí
- ⇒ mobilizace inovačního potenciálu,
- ⇒ napomáhání přenosu informací a znalostí o místním a regionálním rozvoji (jejich dostupnost pro místní a regionální aktéry),
- ⇒ poradenská (technická) pomoc při rozhodování,
- ⇒ realizace konkrétních plánů, programů, opatření a projektů,
- ⇒ kontrola a evaluace jako prostředek učení se a sebeřízení.

Poznatky managementu v místním a regionálním rozvoji přitom neposkytují vyčerpávající ani jednoznačné návody, jak usměrňovat rozvojový proces. Představují spíše soubor poznatků, které mohou sloužit jako východiska pro práci manažerů působících v místním a regionálním rozvoji. Jsou to především klíčoví aktéři – političtí lídři (starostové) a profesionální manažeři, kdo je musí umět v konkrétních místních anebo regionálních podmínkách vhodně aplikovat, kombinovat, popřípadě tvůrčím způsobem rozvíjet, neboť praktické poznatky se neustále mění, jsou modifikovány, překonávány a nahrazovány novými.

Názory na to, jak lze management v místním a regionálním rozvoji definovat a co tvoří obsah manažerské činnosti, také procházejí vývojem. O managementu v místním a regionálním rozvoji navíc více píše geografové, politologové, územní plánovači a představitelé dalších oborů, než ekonomové, což často vede k velmi volnému používání pojmu management, takže místo toho, aby docházelo ke sblížení názorů, jsme svědky spíše jejich rostoucí diferenciaci.

4.3 SPECIFIKA MANAGEMENTU V MÍSTNÍM A REGIONÁLNÍM ROZVOJI

Management v místním a regionálním rozvoji má podle našeho názoru celou řadu specifik, které jej odlišují zvláště od managementu podnikového. Některé práce, zabývající se uplatňováním managementu v místním anebo regionálním rozvoji se vyznačuje snahou mechanicky implementovat (metodou analogie) poznatky z podnikového managementu v podmínkách místního a regionálního rozvoje. Viz např. práce G. Troegger-Weiss (1998), která hovoří o komplexním managementu regionů a jiní.

Tím nejvýznamnějším specifikem managementu v místním a regionálním rozvoji je podle našeho názoru poznání, že nelze uplatnit výše uvedenou analogii a dávat rovnítko či ztotožňovat managementu podniku s managementem místního a regionálního, resp. s managementem v místním a regionálním rozvoji. V případě managementu v místním a regionálním rozvoji se totiž nejedná a ani nemůže jednat o komplexní či celostní řízení rozvojového procesu. Ani teoretické, ani praktické poznatky nedospěli do situace, abychom mohli formulovat management místního a regionálního rozvoje.

V případě managementu v místním a regionálním rozvoji se tedy jedná „pouze“ o uplatňování některých prvků managementu (poznatků, nástrojů, postupů atd.), odpozorovaných z podnikové praxe, a to pouze v případě některých aktivit, souvisejících s místním anebo regionálním rozvojem.

Management v místním a regionálním rozvoji má značný koordinační a kooperativní charakter, který vychází z principů dobrovolnosti a spolupráce místních a regionálních aktérů, které spojují jejich společné zájmy o rozvoj místního anebo regionálního společenství. Různorodost aktérů a jejich zájmů na jedné straně vyžaduje často velmi komplikovanou koordinaci jejich aktivit, na druhé straně vytváří možnosti kombinovat a sdružovat jejich zdroje a kapacity.

Nástroje a opatření managementu v místním a regionálním rozvoji se orientují spíše na stimulaci, podporu a participaci aktérů působících v místním a regionálním rozvoji, než aby měly regulační, hierarchický a autoritativní charakter.

Možnosti uplatnění formálních mocenských přístupů (zákazů, příkazů) při usměrňování místního a regionálního rozvoje jsou stále omezenější. Místní a regionální samosprávy, političtí lídři anebo profesionální manažeři mají pouze omezený vliv na rozhodování autonomních aktérů. Nemohou k jejich motivaci používat příkazů anebo zákazů, tak jako je běžné v podnikové praxi. Mohou na ně působit prostřednictvím vizí, vhodných forem komunikace, motivace atd. Úspěšnost takového ovlivňování je velmi závislá na vzájemné důvěře.

Jednotliví aktéři místního a regionálního rozvoje mají značný vliv na proces rozhodování. Často mají rozdílné zájmy a cíle, existují mezi nimi konflikty, nedůvěra atd. Navíc rozvoj je ovlivňován nejenom jejich společnými aktivitami, ale také individuálními a neorganizovanými aktivitami jednotlivých aktérů. Takže je velmi problematické dosáhnout situace, aby „všichni táhli za jeden provaz“.

Nezbytnost legitimizace rozhodovacích procesů ze sociálně-politického hlediska, je dalším specifickým managementu v místním a regionálním rozvoji. Té lze dosáhnout buď participací aktérů na daných procesech anebo podporou ze strany místní anebo regionální samosprávy.

Management v místním a regionálním rozvoji se vyznačuje také tím, že je velmi obtížné a problematické měřit jeho efektivitu. V podniku je možné měřit efektivnost managementu exaktně prostřednictvím výsledků jeho hospodaření (zisk, rentabilita, návratnost kapitálu atd.). Měření efektivnosti managementu v místním a regionálním rozvoji je problematické, neboť jeho výstupy jsou často objektivně neměřitelné anebo se dají pouze odhadnout, např. na základě zvýšené návštěvnosti střediska cestovního ruchu, přílivu zahraničního kapitálu atd.

Management v místním a regionálním rozvoji se vyznačuje také omezeností zdrojů (lidských, finančních, přírodních atd.), což vyžaduje stanovení rozvojových priorit a flexibilní přístup k řešení problémů místního a regionálního rozvoje.

Management v místním a regionálním rozvoji vychází především z endogenního přístupu, který je organizován zevnitř a koordinován většinou místními a regionálními samosprávami. Podstatná je přitom široká participace místních a regionálních aktérů a decentralizace kompetencí a rozhodovacích pravomocí na místní a regionální úroveň.

Možnosti uplatnění managementu v místním a regionálním rozvoji jsou výrazně závislé nejenom na ekonomických, ale také na politických a sociálních faktorech.

Můžeme-li dosavadní praktické poznatky suplatňováním managementu v místním a regionálním rozvoji shrnout, pak konstatováním, že neexistuje jeho všeobecně platné uplatnění a že jeho forma vždy závisí na specifických místních či regionálních podmínkách. Hlavní funkce managementu v místním a regionálním rozvoji spočívá v organizační činnosti (koordinace, spolupráce, partnerství).

4.4 FUNKCE MANAGEMENTU V MÍSTNÍM A REGIONÁLNÍM ROZVOJI

Programování⁸

Programování, tzn. vytváření strategií a programů⁹ na podporu místního a regionálního rozvoje, je velmi důležitou manažerskou funkcí. Programování staví mosty mezi tím, „kde jsme a tím, kam chceme jít“. Programování je výchozím bodem, který předchází výkonu všech ostatních manažerských činností. Je tomu tak proto, neboť představuje určování cílů a způsobů, resp. metod a postupů, jak je možné těchto cílů dosáhnout.

Dosažení rozvojových cílů ovšem není závislé pouze na programování, ale i na dalších manažerských funkcích, jakými jsou organizování, vedení a kontrola. Proto se často v souvislosti se zaváděním managementu hovoří o více akčním přístupu k místnímu a regionálnímu rozvoji (viz např. G. Toeger-Weiss 1998 anebo J. Ježek 1998).

Specifikem programování v místním a regionálním rozvoji, na rozdíl od strategického managementu, který se uplatňuje v podnikové praxi je skutečnost, že na přípravě programových dokumentů se podílí velké množství aktérů a že vzniká ze zdola. Sladění zájmů a cílů jednotlivých aktérů přitom klade na manažery působící v místním a regionálním rozvoji značné nároky.

Programování v místním a regionálním rozvoji znamená určování cílů s ohledem na disponibilní zdroje (finanční, lidské, technické ...) a kapacity a dále stanovení strategií a konkrétních aktivit (opatření, projektů) k jejich dosažení. Programování přitom plní především následující úkoly:

- ⇒ je nástrojem rozvoje místního či regionálního společenství (rozvojové strategie a programy by měly být základním nástrojem, jak v rámci místního či regionálního společenství realizovat rozvoj či změnu současné situace),
- ⇒ je prostředkem zabezpečujícím koordinaci a participaci významných aktérů místního a regionálního rozvoje.

Z pohledu koordinace se jedná nejenom o sladění cílů a zájmů jednotlivých aktérů (veřejných, soukromých), ale také o časové, věcné, územní a územně-správní sladění strategií, opatření a projektů podporujících místní anebo regionální rozvoj.

⁸ Ačkoliv se v případě podnikového managementu (jak v teorii, tak i praxi) běžně hovoří o plánování jako jedné z funkcí managementu, tak v případě regionální politiky či místního a regionálního rozvoje se používá spíše označení programování. Důvodů pro to je celá řada. Snad nejvýznamnějším z nich je snaha odlišit vytváření strategií a programů na podporu místního a regionálního rozvoje od územních (prostorových) plánů, které jsou významnými nástroji politiky prostorového uspořádání resp. politiky územního rozvoje (viz nový Zákon o územním plánování a stavebním řádu) a ne regionální (hospodářské) politiky.

⁹ Programové dokumenty místního a regionálního rozvoje tvoří dva základní typy dokumentů. Patří k nim strategie a programy. Strategie představují dokumenty pro stanovení hlavních cílů a směrů rozvoje a opatření k jejich dosažení ve střednědobém až dlouhodobém horizontu. Programy v návaznosti na strategie obsahují konkrétní cíle, opatření a projekty pro časově vymezené období, často s konkrétními přidělenými prostředky. Navíc součástí programu by měl být také návrh způsobu implementace resp. realizace opatření prostřednictvím konkrétních projektů, a způsob, jak tyto projekty získat, případně vybrat.

Ačkoliv se podoba strategií a rozvojových programů může značně lišit, tak každá strategie či program by měly svým obsahem dát odpověď na dvě základní otázky, a to co rozvíjet a jak to rozvíjet, tzn. prostřednictvím jakých aktivit, zdrojů, na jakém místě, v jakém časovém horizontu a v čí zodpovědnosti. Bez jasně stanovených cílů se jakékoli usměrňování stává pouze náhodným procesem.

Organizování

Další významnou manažerskou funkcí je organizování, které představuje vytváření vhodných organizačních struktur, které jsou potřebné z hlediska dosažení rozvojových cílů. V obcích, městech anebo regionech působí velké množství institucí a organizací, které mají co do činění s místním anebo regionálním rozvojem. Kromě institucí veřejné správy to jsou hospodářské a agrární komory, nejrůznější dobrovolná sdružení podnikatelů, BIC, ERPIC, regionální rady, sdružení na podporu místního či regionálního rozvoje, destinační managementy anebo různé občanské iniciativy (ekologické, kulturní atd.). Koordinace (sladování) a propojení jejich jednotlivých aktivit, eliminace duplicit a vytváření synergických efektů je nelehkým úkolem manažerů působících v místním a regionálním rozvoji. Smyslem koordinace je dosáhnout takového stavu řešení problémů, který lze charakterizovat pomocí takových výrazů jako provázanost, rovnováha, proporcionalita, synchronizace, optimální průběh atd. Koordinace je zapotřebí jak při vytváření strategií a programů podporujících místní a regionální rozvoj, tak i při přípravě anebo realizaci rozvojových projektů. Součástí koordinace je také často vytváření efektivních partnerství a partnerských vztahů.

Východiskem působení na místní a regionální aktéry je bezpochyby motivování. Motivem může být každá síla, která přímo či nepřímo aktivizuje chování a činnost člověka. Motivem může být všechno, co člověka aktivizuje k činnosti, určuje směr a cíl činnosti. Mohou to být potřeby, hodnoty, plány, zájmy, které si člověk uvědomuje. Motivování je aktivizace určitého vnitřního stavu (např. přání, snahy) prostřednictvím vnějších podnětů, tzv. motivátorů. Takovým typickým motivátorem jsou v ekonomice obecně peníze. Jakmile jsou však lidé existenčně zajištěni, začnou se starat o další faktory, které jim pracovní činnost může přinést, a to možnost komunikace s lidmi, kteří mají obdobné problémy, získání sebedůvěry, uznání vlastních znalostí a dovedností apod. Motivování, které vnějšími prostředky navozuje proces motivace, se uskutečňuje s využitím manažerských technik a systémů odměn a trestů, pomocí stimulů a pobídek.

Jednou z možností, jak lze aktéry místního a regionálního rozvoje motivovat k jejich aktivizaci, spolupráci atd. je, že budou vtaženi do rozhodovacích, implementačních i kontrolních mechanismů. Vychází se přitom z předpokladu, budou-li aktéři participovat na rozhodovacích procesech o místním a regionálním rozvoji (vytváření strategie a podpůrných opatření či projektů), do kterých se promítnou jejich individuální přání, cíle atd., tak by neměl být problém s implementací takových strategií, opatření a projektů, neboť aktéři budou na jejich realizaci bezprostředně zainteresováni.

Z výše uvedeného vyplývá, že místní a regionální aktéry lze motivovat jak přímo (viz např. různými pobídkami, podpůrnými programy atd.), tak i nepřímo. Nové koncepty managementu, založené na mezilidských vztazích jako nejsilnějším motivačním činiteli, vychází z předpokladu nepřímého motivování, a předpokládají investování do vytváření příznivé sociální atmosféry či podnikatelského prostředí v rámci místního společenství, především však do intenzity a kvality mezilidských vztahů.

Vedení

Funkce vedení znamená ovlivňování aktérů místního a regionálního rozvoje, aby jejich společná činnost přispívala k dosahování společných cílů. Úkolem manažerů je především identifikovat a mobilizovat aktéry a zdroje, a to prostřednictvím jejich ovlivňování, usměrňování, podněcování, iniciování. Úspěšnost vedení je závislá především na poznání toho, co jednotlivé aktéry motivuje.

Vedení je založeno na stanovení rozvojové vize (vedení sdílenou vizí) a zapojení místních a regionálních aktérů do rozhodování a implementace strategie místního a regionálního rozvoje. Nástrojem vedení se stává komunikace se zainteresovanými aktéry, jejich motivace a získání jejich podpory pro změny a realizaci dlouhodobých zájmů a potřeb místního resp. regionálního společenství.

Vedení znamená podle P.E. Druckera (1994) především dívat se do budoucnosti. Vést v podmínkách dynamických změn vnějšího prostředí (P. Drucker hovoří o turbulentní době) znamená dělat správné věci a ne „pouze“ dělat správné věci. Vést znamená především přicházet s vizemi, náměty rozvojových projektů a přesvědčovat o nich ostatní. Lídrem může být jak volený politický představitel (např. starosta), charismatický podnikatel, který je všeobecně uznáván, stejně tak např. představitel místní či regionální iniciativy či manažer-profesionál.

Schránka 4-8: Příklady úspěšných komunálních lídrů v České republice

Čtyři rozdílné typy starostů. J. Hadrava je spíše uvážlivý a nenápadný člověk. Naopak T. Jirsa je příklad příjemně žoviálního, neformálního a emotivního člověka s výrazně pravicovými názory. A do třetice P. Pávek je příkladem rebela. Jako člen strany zelených mj. proslul tím, že zakázal obecní vyhláškou vstup státních úředníků do obce anebo tím, že se živí zemědělstvím a plat starosty dává obci. René Bovari je pak příklad spíše nesměle působícího starosty, který stojí v čele obce, která v přepočtu na 1 obyvatele získala nejvíce dotací z evropských fondů (podle informací MMR).

Jan Hadrava, starosta Lokte: „Zpočátku se mi osvědčoval takový direktivnější způsob vedení města (...). Loket byl po revoluci zdevastovaný a bylo potřeba rychle a rázně rozhodovat. To se ale změnilo. Dneska jsou názory ve městě košatější, je potřeba diskutovat, naslouchat ostatním, zastupitelům, občanům, podnikatelům, zájmovým skupinám. Hledat konsensus a rozhodnout až pak“.

Tomáš Jirsa, starosta Hluboké nad Vltavou: „Do Hluboké jsem nastupoval jako budovatel s plánem proměnit ji v takové město, jaká jsem vídal při svých cestách po západní Evropě. Uklizené město, opravené domy, ostříhaná tráva, dobré restaurace. Tohle už máme dneska splněno. (...) vsadili jsme na cestovní ruch a v Hluboké vybudovali hotely, sportoviště, golfové hřiště, aktuálně plánujeme stavbu lázní v duchu wellness. (...) Město málo utrácí a rozvoj obstarávají hlavně soukromí investoři. Snažíme se podporovat podnikatele a motivovat je (...). Důležitá je přitom znalost jazyků a schopnost se učit. Já sám jsem při práci na radnici vystudoval dálkově regionální rozvoj na britské univerzitě (...). Klíčová rozhodnutí vždycky schvalovalo 90% zastupitelů (...). Pokud to tak nebylo a snažil jsem se ostatní převálcovat jen těsnou většinou, skončilo to průšvihem, jako např. jeden plán postavit na kraji obce továrnu. Tento projekt v druhém hlasování zastupitelstvo zamítlo a já musel složitě s investorem ukončit rozjednaný projekt“.

Petr Pávek, starosta Jindřichovi pod Smrkem: „Státní politika je nepřátelská rozvoji venkova (...). Zahluje obce byrokracií, ničí místní školy a ještě dostala vesnice do dluhů tím, že jim podsouvala nesmyslné projekty plynofikace (...). Dobrý starosta má mít vizi, kam chce město dovést a také musí mít charisma a hlavně dokázat bojovat s úředníky v kraji a Praze. Myslím že by se starostové měli volit přímo, aby byl zodpovědný občanům, a ne zastupitelstvu (...). My jsme namísto dopravy, průmyslu a inženýrských sítí postavili rozvoj na ekologické alternativě a soběstačnosti“.

René Bolvari, starosta Kynšperku nad Ohří: „Naše vstupní plány originalitou zrovna neohromovaly. Opravit vodovod a kanalizaci, rozprodat bytový fond, zlepšit podmínky pro turistiku, starat se o památky. Také jsem chtěl, aby radnice byla otevřenější a přívětivější k občanům, takže jsme začali vydávat obecní zpravodaj, otevřeli informační centrum a úředníci dostali pokyn každému pomoci, kdykoliv budou v úřadě, tedy i mimo úřední dny. Rozvoj města jsme nepostavili na žádných vzletných vizích, ale spíše na promyšlené strategii, jak sehnat peníze na běžnou agendu. Když jsem začínal mělo město 60 mil. Kč, z toho 50 mil. Šlo na pevné výdaje – rozpočty městských institucí, náklady na provoz radnice. A s deseti milióny toho mnoho neuděláte. Najali jsme nového úředníka-fundrisera a obrnili jsme se trpělivostí. Projekty se psaly podle aktuálních možností, ale i do šuplíku, kde třeba roky čekaly, až přijde jejich čas a na obzoru se objeví vhodná grantová šance. Každoročně se nám v průměru v posledních letech podařilo získat 20 miliónů Kč. Radnice tak během dvou volebních období pomohla k opravě náměstí a chodníků, velké rekonstrukci kostela a domů v centru, opravě židovského hřbitova, parku, kašny a dřevěné pěší lávky, stavbě čistírny odpadních vod, několika cyklostezkám, galerii, novým webovým stránkám a veřejným kioskům s internetem zdarma či společenskému domu (...). Budování pozdvihlo také angažovanost místních“.

Zdroj: vlastní zjištění, osobní rozhovory provedené v týdnu od 16.-22.10.2006.

Kontrola

Kontrola¹⁰ je z manažerského pohledu určitou formou zpětné vazby, jejímž prostřednictvím lze získat objektivní představu o ovlivňované realitě. Kontrolování je zaměřené na měření a korigování výsledků a dopadů činnosti s cílem dosahování cílů místního a regionálního rozvoje. Plánování a kontrola jsou dvě vzájemně neoddelitelné funkce. Jakákoliv snaha o kontrolu bez existence plánu totiž ztrácí smysl, neboť neexistuje žádná jiná možnost jak zjistit, jestli „směřujeme tam, kam chceme“, pokud si nestanovíme cíl našeho směřování.

Experimentální povaha mnoha strategií či opatření na podporu místního a regionálního rozvoje zvyšuje roli kontroly jako nástroje učení se. Kontrola tedy slouží nejen k vyhodnocování efektivity realizovaných strategií a opatření či projektů (s použitím standardizovaných indikátorů úspěšnosti), ale i k přenosu zkušeností a vypracování obecných návodů, metodik a postupů.

¹⁰ Blíže k problematice hodnocení strategií a projektů místního a regionálního rozvoje následující zdroje: The Evaluation of Socio-economic Development, <http://www.evaled.info/downloads.aspx> (cit. 22.11.2006)

4.5 ROLE AKTÉRŮ PŘI USMĚŘOVÁNÍ MÍSTNÍHO A REGIONÁLNÍHO ROZVOJE

Vydeme-li z literatury, která pojednává o aktérech místního a regionálního rozvoje a jejich rolích, tak zjistíme, že se jednotliví autoři co do označení, tak i vymezení rolí značně liší. Podle D.J. Blakelyho a T.K. Bradshawa (2002) a dalších autorů (viz např. J. Ježek 2007), můžeme vymežit čtyři významné role aktérů místního a regionálního rozvoje. Při jejich charakteristice budeme věnovat zvláštní pozornost rolím místní resp. regionální samosprávy. Máme pro to dva důvody. Za prvé role ostatních aktérů místního a regionálního rozvoje jsou relativně zřejmé (podnikatelé mají zájem podnikat, resp. dosahovat krátkodobého zisku, představitelé občanského sektoru prosazují zájmy svých členů). Za druhé, role místní resp. regionální samosprávy nejenom že není vždy jasná, ale neexistuje ani shoda jak teoretiků, tak praktiků o tom, jakou roli či role by měla samospráva v rozvojovém procesu sehrávat. Neshoda zvláště panuje v otázce, jakým způsobem a v jaké míře by se měla místní a regionální samospráva sama v rozvojovém procesu angažovat.

V této práci tedy rozlišujeme čtyři role aktérů místního a regionálního rozvoje:

- ⇒ podnikatel (realizátor),
- ⇒ koordinátor,
- ⇒ facilitátor,
- ⇒ podněcovatel.

Podnikatel (realizátor)

Podnikatel je ten, „kdo určuje a je zodpovědný za to, co a kolik bude produkovat, jakým způsobem a jak se uplatní produkce u potenciálních zákazníků. Musí anticipovat potřeby trhu a podle toho také plánovat. Rozhoduje o výstupech a nese riziko případného neúspěchu“ (M. Žák a kol. 1999). V kontextu místního a regionálního rozvoje to znamená, že podnikatelem je ten, kdo přebírá plnou zodpovědnost za realizaci jednotlivých opatření a projektů.

Místní či regionální samospráva se může např. rozhodnout, že vybuduje průmyslový park a bude ho nabízet soukromým investorům. Může za tímto účelem vytvořit specifickou ziskově-orientovanou organizaci, která bude mít na starosti jak výstavbu, tak její marketing a pronájem či prodej investorům. Městská samospráva se např. může rozhodnout, že nebude držet ve svém vlastnictví zchátralý domovní a bytový fond, a že jej převede na nově vzniklou organizaci, jejímž cílem bude rozvoj města a kterou založí ve spolupráci se soukromými investory v rámci partnerství veřejného a soukromého sektoru. Výše uvedené náhodně vybrané příklady ukazují, že místní samospráva může bez problémů podnikatelsky nakládat se svým majetkem, především s pozemky a nemovitostmi. V rámci tohoto svého podnikání také může, ať již přímo či nepřímo, vytvářet nová pracovní místa anebo dosahovat zisku, který může dále reinvestovat.

Otázka podnikání místních a regionálních samospráv je předmětem četných diskusí, které jsou mnohdy ideologizovány. Obecný souhlas podle našeho názoru panuje v názoru, že místní samosprávy by měly zabezpečovat především sociální služby a přímo podnikat pouze v těch případech, když soukromé firmy nejsou schopné požadované

služby zajistit, je to pro ně neekonomické, popř. když nechtějí nést případné riziko. S takovými problémy se často setkáváme v případě malých obcí a v řídce osídlených územích. V poslední době se o podnikání místních a regionálních samospráv stále více hovoří také v souvislosti s tzv. sociální ekonomikou.

Někteří autoři uvádějí, že místní a regionální samosprávy by měly podnikat především v oblastech, jako je podpora soukromého podnikání, získávání investic, marketingové aktivity, technická infrastruktura, podpora vědy a vzdělávání atd., ale ne tím, že budou např. provozovat hotel či benzínovou pumpu. Spíše by tedy měly vytvářet podmínky pro soukromé aktivity anebo případně podnikat v takových oblastech, jak již bylo uvedeno, které nejsou pro soukromý sektor zajímavé anebo jsou rizikové.

Koordinátor

Koordinační úlohu v místním a regionálním rozvoji většinou plní místní či regionální samospráva, anebo specializovaná organizace. Koordinační role se může týkat různých záležitostí. Koordinovat je zapotřebí jak proces vytváření programových dokumentů (strategií, programů), tak jejich implementaci resp. realizaci jednotlivých opatření a projektů. Předmětem koordinačního úsilí v horizontální rovině by mělo být především to, aby místní anebo regionální aktéři zaměřili své individuální strategie a zdroje k naplňování společných cílů. Pak může dojít k tomu, že jejich často „omezené“ zdroje budou využity efektivnějším způsobem.

Nezastupitelná koordinační role místní a regionální samosprávy se týká koordinace (sladování) strategie místního a regionálního rozvoje s dalšími strategiemi (místními, mikroregionálními, krajskými, národními, evropskými) takovým způsobem, aby výsledek koordinačního úsilí přinesl maximální efekt pro místní či regionální společenství. V této souvislosti hovoříme o tzv. vertikální koordinaci. Ta také předpokládá, že místní a regionální samospráva se bude snažit prosazovat zájmy místního anebo regionálního společenství mimo svůj správní obvod a bude plnit úlohu jakéhosi vyslance (ambasadora).

Facilitátor (usnadňovatel)

Facilitátor, usnadňovatel, někdy též konzultant, je osoba či organizace, která usnadňuje či zjednodušuje. Napomáhá tomu, aby se rozvojový proces „pohyboval kupředu“. Facilitátor by měl přispívat k vytváření dobrého podnikatelského klimatu v rámci místního anebo regionálního společenství, a tím usnadňovat rozvojový proces. Podstata facilitace (angl. „facilitating“) spočívá v aktivním působení na další aktéry s cílem dosahovat společných cílů místního anebo regionálního společenství jako celku. Facilitátor je také mediátorem (zprostředkovatelem) či moderátorem celého rozvojového procesu.

Od kvalifikovaného facilitátora se očekává, že bude usnadňovat místní a regionální rozvoj tím, že bude poskytovat znalosti a zkušenosti. Jedním z nejlepších nástrojů, jak „popohánět“ rozvojový proces kupředu, je aplikace strategického a procesního řízení. Role facilitátora je během procesu strategického usměrňování místního a regionálního rozvoje klíčová. Facilitátor se stává „průvodcem“ či vůdcem“ vytváření konsensu mezi zúčastněnými aktéry a jejich společné vize. Facilitátor iniciuje a rozvíjí společné úsilí aktérů, jejich společné programování. Pomáhá při zlepšování

komunikace mezi jednotlivými aktéry a poskytuje pomoc při řešení sporů a konfliktů, které mezi aktéry často vznikají.

Aktivity podporující místní anebo regionální rozvoj může facilitátor usnadňovat tím, že bude:

- ⇒ řídit všechna setkání,
- ⇒ organizovat zasedání řídicího výboru a odborných a pracovních skupin,
- ⇒ pomáhat při shromažďování dat a informací,
- ⇒ účastnit se a případně též přebírat vedoucí roli v pracovních skupinách,
- ⇒ pomáhat při vytváření strategie a programů,
- ⇒ komunikovat s médii,
- ⇒ pomáhat radou, poskytováním informací a námětů během celého rozvojového procesu.

Roli facilitátora většinou v praxi sehrávají manažeři či pracovníci speciálních organizací místního a regionálního rozvoje anebo externí poradenské subjekty.

Stimulátor (podněcovatel)

Podněcování se týká všech oblastí, jakými mohou místní a regionální samosprávy stimulovat podnikatelskou činnost a obecně kreativitu. Jedná se o všechny možné nástroje, které může místní či regionální samospráva používat k podpoře místní a regionální ekonomiky. Pobídkou může být jak vytvoření propagačního materiálu o podnikatelských a investičních příležitostech v regionu, stejně tak jako zorganizování kulatého stolu, poskytnutí pozemků a budov za snížené nájemné či vložení finančních prostředků do společné organizace.

Otázky k zamyšlení:

1. Seznamte se s podmínkami za, nichž došlo v 80. letech 20. století k zavádění manažerských přístupů k místnímu a regionálnímu rozvoji v USA a ve Velké Británii. Dovedete si představit zavádění podobných přístupů v České republice? V čem jsou americké anebo britské podmínky odlišné od dnešních podmínek v České republice? Jaká existují omezení použití manažerských přístupů k regionálnímu rozvoji v ČR?
2. Zhodnoťte zavádění manažerského přístupu v mikroregionálním rozvoji (v rámci organizací na podporu mikroregionálního rozvoje – dobrovolných sdružení obcí a měst, místních akčních skupin atd.).

Kontrolní otázky:

1. Které faktory vedly k tomu, že se začal uplatňovat manažerský přístup k usměrňování regionálního rozvoje? K jakým změnám došlo v oblasti reálného vývoje globální ekonomiky, v oblasti regionální politiky a veřejné správy?
2. Charakterizujte new public management a jeho hlavní myšlenky. Jak se projevuje zavádění new public managementu na změně přístupů k regionálnímu rozvoji?
3. Charakterizujte moderní veřejnou správu v pojetí new public managementu.
4. Jaké nové úkoly a styly myšlení jsou spojeny s uplatňováním manažerského přístupu k regionálnímu rozvoji?
5. Definujte postavení managementu v regionálním rozvoji.
6. Jaké jsou funkce managementu v regionálním rozvoji?

7. Jaké existují instituce (organizační struktury) managementu v regionálním rozvoji?
8. Jaké jsou cíle a úkoly managementu v regionálním rozvoji?
9. Charakterizujte základní funkce managementu v regionálním rozvoji (programování, organizování, vedení a kontrola).
10. Popište hlavní role aktérů v managementu regionálního rozvoje.

5. MANAŽEŘI A JEJICH ROLE V MÍSTNÍM A REGIONÁLNÍM ROZVOJI

Cílem této kapitoly je seznámit se s rolí manažerů všech úrovní v místním a regionálním rozvoji. Studenti se seznámí s požadavky na vzdělání, znalosti a dovednosti „regionálních manažerů“.

Kromě informací obsažených v této kapitole je z hlediska zvládnutí tohoto předmětu zapotřebí znát obsah následujících zdrojů informací:

Kapitola „Strategie a programování regionálního rozvoje“ (s. 429 - 472) v monografii Wokoun, R., Malinovský, J. a kol.: Regionální rozvoj. Praha, Linde, 1998, 475 s.

Kapitola „Management regionálního rozvoje“ (s. 9-103) v monografii Wokoun, R., Mates P. (eds.): Management regionální politiky a reforma veřejné správy. Praha, Linde, 2006, 351 s.

Úspěšnost rozvojového procesu jak na místní, tak regionální úrovni je stále více závislá na osobnostech, politických lídrech a manažerech. V posledních letech se stále častěji setkáváme se snahou o profesionalizaci manažerské práce, v důsledku čehož města a regiony vytvářejí pracovní pozice městských resp. (mikro)regionálních manažerů¹¹. Potřeba manažerů v místním a regionálním rozvoji také souvisí s růstem jeho aktérů a s potřebou koordinovat jejich aktivity.

I v odborné literatuře se často hovoří o potřebě profesionálních manažerů v rozvoji obcí, měst a regionů. Přitom se často jedním dechem dodává, že se většinou nejedná o jednu jedinou osobu s přesně stanoveným popisem práce. Management v místním a regionálním rozvoji totiž vždy bude týmovou činností, přičemž členy týmů budou nejenom ekonomové, ale také technici, právníci, architekti, urbanisté, geografové, sociologové a příslušníci řady dalších oborů. V praxi místního a regionálního rozvoje tedy nejsou manažerské kompetence výsadou úzkého okruhu manažerů-specialistů, tak jako je tomu v podnikové praxi, ale širokého spektra manažerů a pracovníků řady institucí a organizací. Tato skutečnost významně ovlivňuje manažerskou činnost v místním a regionálním rozvoji.

Manažerem v místním anebo regionálním rozvoji je „osoba, která je schopná syntézy, integrace a koordinace jednání, dále pak zprostředkování a dialogu“ (J. Truneček 1997) schopen nejenom zvládat požadovanou řídicí činnost, ale měl by být také zodpovědný za výsledky své práce.

Vytváření výše uvedených manažerských pozic ještě neznamená, že by místní a regionální společenství (obce, města, mikroregiony ...) nutně zakládala nějaké nové

¹¹ Běžně se v praxi hovoří o manažerech města (městských manažerech), manažerech území či manažerech mikroregionů či o projektových manažerech. Přesné a jednoznačné pojmenování této nové profese bohužel ani v České republice, ani v zahraničí neexistuje. V této práci budeme hovořit o manažerech v místního a regionálního rozvoje, případně o profesionálních manažerech.

organizace, na něž přenesou příslušné manažerské kompetence, přestože založení takové speciální organizace, snažící se svojí činnost usměrňovat místní anebo regionální rozvoj, může podpořit profesionalitu výkonu manažerské práce a vést ke zviditelnění místního anebo regionálního společenství navenek.

Většina organizací působících v místním a regionálním rozvoji potřebuje nejenom manažery, kteří budou iniciovat a vést dílčí procesy (komunikace, projekty atd.), ale také další pracovníky-specialisty, kteří budou vykonávat především následující úkoly:

- ⇒ zjišťování a vyhodnocování potřeb místního anebo regionálního společenství,
- ⇒ strategické programování (stanovování vizí, strategií, cílů, opatření/ projektů),
- ⇒ řízení jednotlivých projektů (projektový management),
- ⇒ management vztahů - partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem.

V následující schránce 5-1 jsou přehledným způsobem charakterizovány tři typy profesionálů v místním a regionálním rozvoji, s nimiž se v praxi běžně setkáváme.

Schránka 5-1: Pracovníci-profesionálové působící v místním a regionálním rozvoji

Manažer v místním a regionálním rozvoji. Jedná se o řídicího pracovníka, který zpravidla zastává funkci vedoucího pracovníka (jednatele) organizace působící v místním anebo regionálním rozvoji. Ale nemusí tomu tak být. Manažerem je osoba, která disponuje potřebnými odbornými a manažerskými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi. Manažer v místním a regionálním rozvoji musí být především odborníkem na procesní management a musí mít také znalosti a zkušenosti z takových oborů jako je podnikání, ekonomie, marketing, finance, sociální komunikace a také znát příslušné místní či regionální souvislosti.

Analytik. Téměř všechny organizace místního anebo regionálního rozvoje, stejně tak jako nejrůznější poradenské firmy, působící v dané oblasti, potřebují jedince s dobrými analytickými schopnostmi, kteří mají znalosti především z oborů jako je místní a regionální ekonomika, geografie, marketing, geografické informační systémy atd.

Komunitní pracovník. Řízení místního a regionálního rozvoje je především o komunikaci s různými aktéry. Proto se v praxi stále více setkáváme se specialisty právě na problematiku komunikace, kteří jsou schopni moderovat, spojovat (tzv. mediaci) a vytvářet mezi členy místního společenství konsensus.

5.1 PROFESE A PROFESIONÁLOVÉ

Manažer v místním a regionálním rozvoji je relativně novou profesí, která vychází ze znalostí a dovedností řady oborů a oblastí. Jedná se o profesi, která je de facto kombinací řady profesí, které nové nejsou. Důvody, které vedly k vytvoření profese regionálního manažera jsou dány rostoucím významem místních a regionálních rozvojových iniciativ a také snahou zavádět do oblasti veřejné správy resp. místního a regionálního rozvoje poznatky z podnikového managementu a marketingu (viz new public management). „Činnosti, které tvoří pracovní náplň manažerů v místním a regionálním rozvoji, byly zformulovány v praxi a představují často hybridní soubor praktik. (...) Jedná se o novou oblast „profesionalismu“, která je „směsicí racionálního plánování a umění prodávat, resp. získávat zákazníky“.

V souvislosti s profesí manažerů působících v místním a regionálním rozvoji je zapotřebí zdůraznit jejich flexibilitu, neboť praktici se nemohou „zdržovat byrokratickými předpisy“. To je také důvod, proč je velmi obtížné stanovit nějaké standardy či standardní postupy a náplň práce manažera. Jak již bylo uvedeno, úkoly a činnost manažerů v místním a regionálním rozvoji je velmi závislá na místních anebo regionálních podmínkách.

Aby mohli manažeři vykonávat svoji funkci efektivně a plnit úkoly, které se od nich očekávají, musí od svých zřizovatelů (od místního či regionálního společenství) získat odpovídající pravomoce (kompetence). Stejně tak je důležité, aby se místní anebo regionální společenství s manažery dohodlo, jakým způsobem budou přijímána rozhodnutí. To znamená, že je pro činnost manažerů nutné vytvořit podmínky, aby mohli efektivně jednat, resp. aby měli dostatečný prostor pro organizování a vedení. Jedná se o velmi komplikovanou a často také velmi konfliktní záležitost, jejímž předpokladem je, že se např. místní anebo regionální samospráva vzdá části svých kompetencí (rozhodovacích, finančních atd.) a přenesle je na manažera, resp. na organizaci, kterou manažer řídí.

Od manažerů působících v místním a regionálním rozvoji se také očekává, že ponese riziko za své jednání. Samozřejmě v rámci kompetencí, které jim jejich zřizovatelé poskytnou. Jedná se o nesnadnou činnost, neboť musí organizovat zájmy a cíle autonomních aktérů, kteří si často vzájemně nedůvěřují, jsou zahleděni do svých problémů atd. Manažeři působící v místním a regionálním rozvoji na sebe přebírají riziko, které by manažeři působící v soukromém sektoru nikdy nepřevzali a zabývají se činnostmi, které nejsou pro soukromý sektor často atraktivní.

5.2 IDEÁLNĚ-TYPICKÉ POŽADAVKY NA MANAŽERY PŮSOBÍCÍ V MÍSTNÍM A REGIONÁLNÍM ROZVOJI

Předmět, rozměr a charakter manažerské práce v místním a regionálním rozvoji se do značné míry liší v závislosti na místních resp. regionálních podmínkách (potřebách a cílech daného společenství), na kompetencích, které jsou manažerům svěřeny a také na velikosti místního resp. regionálního společenství. Za těchto podmínek je velmi obtížné specifikovat společné rysy manažerské práce, které by bylo možné považovat za univerzální.

Kompetence jakéhokoliv manažera – tzn. způsobilost úspěšně vykonávat příslušnou pracovní činnost – můžeme posuzovat z různých pohledů. V tradičním pojetí hodnocení způsobilosti pracovníků (včetně manažerů) se vycházelo z předpokladů, které pracovník k výkonu činnosti či funkce má. Moderní pojetí způsobilosti přesouvá pozornost od obecných předpokladů k faktické připravenosti pracovníka podávat výkony s ohledem na očekávané výstupy jeho práce. Důležité přitom jsou nejenom odborné znalosti, ale také praktické dovednosti a sociální zralost.

Odborné znalosti jsou získávány především vzděláváním. To má řadu podob od vysokoškolských studií až po různá nadstavbová, postgraduální studia, celoživotní vzdělávání atd. Je nesporné, že dynamika změn, ke kterým v současnosti dochází, vede k jednoznačnému závěru, že nelze vystačit se sumou znalostí, které manažer získal během školní výuky, ale že je nutné tyto znalosti průběžně rozšiřovat a doplňovat. Sebevzdělávání, ochota zapojit se do vzdělávacích programů, vyhledávání, vstřebávání a

využívání nových poznatků jsou významnými rysy manažerů působících v místním a regionálním rozvoji.

Praktické dovednosti (tzv. skills) se získávají tréninkem a praxí. Současné poznání praktické činnosti manažerů působících v místním a regionálním rozvoji nabízí nepřeberné množství metod, technik a postupů, které mohou jejich práci usnadnit a zlepšit. I když znalost těchto přístupů je pochopitelně východiskem jejich aplikace, často důležitější je otázka jejich praktické implementace. Přitom je zapotřebí, aby měl manažer zkušenosti, byl schopen tvůrčího vedení a přizpůsobování se místním anebo regionálním podmínkám.

Sociální zralost se týká lidských a mravních kvalit lidí, které jsou zčásti dědičné, zčásti se získávají výchovou. Lidská dimenze (jaký je manažer jako člověk?), resp. jeho sociální zralosti souvisí s charakterovými vlastnostmi manažera. Zobecníme-li různé názory na toto téma, lze konstatovat, že jedním z typických rysů jsou osobnostní vlastnosti (vztah manažera k druhým lidem, k městu/ regionu). K dalším rysům „ideálního“ manažera působícího v místním a regionálním rozvoji patří činnost a aktivita, resp. vztah k práci, vyhledávání a zavádění nových poznatků, nespokojenost s dosaženým, proaktivní jednání atd.¹². Součástí sociální zralosti manažerů působících v místním a regionálním rozvoji je i jejich charisma, které lze charakterizovat jako kouzlo osobnosti, soubor osobních vlastností uznávaných okolím, na jejichž základě se manažer může stát vůdcem ovlivňujícím svým chováním významné aktéry místního a regionálního rozvoje, kteří jsou ochotní přijímat jeho myšlenky, nápady, názory, stanoviska.

Od manažerů působících v místním a regionálním rozvoji se očekává, že budou vůdčími osobnostmi disponujícími takovými vlastnostmi, jako je sebejistota, přesvědčivost, důvěryhodnost, přitažlivost, iniciativní a proaktivní jednání. Tyto úlohy se snáze plní manažerům, kteří jsou charismatickou osobností. Charismatictí manažeři jsou obvykle emocionálnější, jsou vnímáni jako přesvědčivé osobnosti, vedle racionálních argumentů k získání druhých pro své záměry využívají i citové stránky komunikace.

5.3 ZNALOSTI A DOVEDNOSTI MANAŽERŮ PŮSOBÍCÍCH V MÍSTNÍM A REGIONÁLNÍM ROZVOJI (HLEDÁNÍ JEJICH PROFESNÍ IDENTITY)

Znalosti a dovednosti manažerů působících v místním a regionálním rozvoji, této nové vznikající profese, vyplývají z rolí a funkcí, které vykonávají, a nikoliv z oborů a disciplín, z nichž jsou tyto úkoly odvozeny¹³. Profesní základ manažerů působících v místním a regionálním rozvoji tvoří následující oblasti: (1.) znalost místního anebo regionálního společenství, (2.) organizační role, (3.) úkoly, funkce a (4.) profesní role.

¹² Jako pozitivní osobnostní vlastnosti manažera v místním a regionálním rozvoji lze uvést důvěryhodnost, poctivost, čestnost, zásadovost, důslednost, zdvořilost, ohleduplnost, přesnost. Jako příklad vlastností reprezentujících pracovní aktivitu manažera lze uvést rozhodnost, svědomitost, iniciativnost, cílevědomost, vytrvalost, samostatnost, odpovědnost atd.

¹³ Ačkoliv se vysokoškolské a další vzdělávací instituce často snaží vytvářet nejrůznější náplně vzdělávacích programů pro manažery působící v místním a regionálním rozvoji, tak je to praxe, nikoliv teorie, kdo určuje role a pole působnosti těchto manažerů.

Profesní základ, znalosti a dovednosti manažera působícího v místním a regionálním rozvoji ještě nejsou zárukou jeho úspěšnosti. Na rozdíl od manažera v soukromém podniku totiž manažer v místním a regionálním rozvoji musí především trpělivě vyjednávat, přesvědčovat, motivovat. Znalosti a praktické zkušenosti manažerů působících v místním a regionálním rozvoji mohou být neúčinné nebo dokonce škodlivé, pakliže jsou aplikovány v jiných podmínkách (místních/ regionálních, ekonomických, sociálních a politických).

Znalost místního a regionálního společenství

Místní a regionální rozvoj ovlivňuje celý řada jak objektivních, tak i subjektivních faktorů, jimž musí být manažeři často schopni přizpůsobit používané manažerské nástroje a postupy. Jinak řečeno, manažer působící v místním a regionálním rozvoji musí vycházet ze znalosti místních podmínek. Má místní anebo regionální společenství svého lídra? Může se pochlubit společně realizovanými projekty? Jaká je důvěra mezi jednotlivými aktéry? Existují nějaké místní antagonismy, konkurenční vztahy? Jak funguje místní politika, jakým způsobem se obvykle řeší místní problémy? atd. Atmosféra, v níž má dojít ke změně, je stejně tak důležitá, jako změna sama. Proto je důležité, aby manažer působící v místním a regionálním rozvoji měl kromě znalostí a dovedností také odpovídající praktické zkušenosti.

Manažer musí být schopen pomáhat místnímu anebo regionálnímu společenství v identifikaci příčin jeho problémů. Musí je umět nejenom identifikovat, ale také určit, zda-li jsou v rámci daného společenství řešitelné. To předpokládá, že bude schopen přesvědčit aktéry, že určitá strategie není pro jejich společenství vhodná. Měl by tedy umět využívat svých znalostí a dovedností k tomu, aby ve spolupráci s aktéry našel tu správnou cestu rozvoje.

Organizační role

Jak již bylo uvedeno, místní a regionální rozvoj je záležitostí celé řady jedinců, organizací či institucí. Má-li být místní či regionální společenství akceschopné, potřebuje určitou formu organizace (neformální i formální). Předtím ovšem, než dojde k vytvoření takové organizace, je důležité, aby rozhodovatelé stanovili její poslání (misi), resp. její potřebnost.

Každá forma organizace musí mít nejenom přesně vymezené poslání (k čemu a pro koho tu je?), ale také kompetence (pravomoci), které budou její činnost vymezovat, resp. limitovat. Hlavním úkolem organizací působících v místním a regionálním rozvoji a jejich manažerů je koordinovat aktivity veřejného, podnikatelského a občanského sektoru. To znamená, že manažeři působící v místním a regionálním rozvoji většinou sami jednotlivá rozvojová opatření a projekty nerealizují, ale v převážné míře „pouze“ koordinují činnost druhých. V takovém případě mohou manažeři vystupovat v různých rolích. Mohou být nejenom experty a facilitátory (usnadňovateli) aktivit podporujících místní anebo regionální rozvoj, ale také motivátory, kteří dodávají druhým odvalu, povzbuzují je a motivují, a to bez možnosti použití formální mocenských prostředků, jakými jsou příkazy a zákazy, které se běžně používají v podnikovém managementu. Za jiných okolností mohou být partnery ostatních aktérů. V takovém případě je jejich úkolem být kreativní a aktivně vyhledávat rozvojové příležitosti. Manažeři působící

v místním a regionálním rozvoji by měli umět participovat na přípravě a realizaci rozvojových projektů. Měli by umět navrhovat způsoby jejich financování a realizace a také, zvláště v současné době, napomáhat využívání nejrůznějších podpůrných zdrojů (např. finančních prostředků ze strukturálních fondů EU).

Omezení činnosti manažerů působících v místním a regionálním rozvoji představují řídicí, resp. správní a kontrolní rady, jejichž úkolem je, jak již z názvů vyplývá, kontrolovat a vyhodnocovat jejich manažerů, resp. organizací, které řídí. V případě, že úkoly a kompetence manažerů nejsou dostatečně jasně a přesně vymezeny, dochází k častým konfliktům.

Organizace působící v místním a regionálním rozvoji často operují v širokém rámci dalších organizací a institucí, a to jak na místní anebo regionální úrovni, tak na úrovni státní a mezinárodní (např. úrovni EU). Proto potřebují vytvářet stále nové vztahy s celou řadou organizací a institucí, jakými jsou např. mezinárodní rozvojové agentury atd. Stejně tak se od nich často očekává, že budou lobovat (zvláště v souvislosti s projekty EU). To znamená, že významnou náplní činnosti manažerů působících v místním a regionálním rozvoji je také management vztahů.

Stále více se ukazuje, že manažeři působící v místním a regionálním rozvoji jsou vnímáni jako prodloužená ruka místní či regionální samosprávy.

Úkoly a funkce

Manažer působící v místním a regionálním rozvoji by měl mít znalosti především z oblasti marketingu a sociální komunikace. Měl by být schopen mobilizovat a organizovat lidi, myšlenky, resp. obecně rozvojové zdroje. Důležité je také zvládnutí procesního managementu a vytváření potřebných kapacit v rámci vedení a organizování místního či regionálního společenství. V praxi se přitom vyžaduje zvládnutí následujících metod a postupů:

- ⇒ identifikace společných problémů místního anebo regionálního společenství,
- ⇒ poskytování technické a analytické pomoci,
- ⇒ identifikace rozvojových zdrojů – sladování potřeb a možností,
- ⇒ procesní schopnosti rozvoje informačních a komunikačních sítí mezi významnými místními a regionálními aktéry,
- ⇒ povzbuzování interakcí mezi různorodými skupinami aktérů pro dosažení společných cílů.

Manažer působící v místním a regionálním rozvoji musí umět pracovat s celou řadou subjektů. Z pohledu vztahu manažera k nim se jedná o zákazníky. Musí umět pracovat jak s jednotlivci, tak skupinami. Z pohledu místního společenství jsou de facto všichni místní obyvatelé zákazníky. Manažer by měl umět s nimi přímo či nepřímo komunikovat. Měl by umět vycházet také s úředníky, politiky, atd. a ke každému z nich najít ten správný přístup.

Manažer působící v místním a regionálním rozvoji by měl být připraven komunikovat také se správní či řídicí radou, s případnými odbornými či pracovními skupinami, s jednotlivými aktéry a také s veřejností. Kromě toho také s laickými lídry, kteří zastupují nejrůznější ekologické a občanské iniciativy a kteří mají na místní či regionální společenství často neformální vliv, ale většinou nedisponují potřebnými odbornými znalostmi. V této souvislosti by měl být manažer připraven poskytnout jim technickou pomoc a případně též znalosti či školení. Jedná se o velmi choulostivou otázku. Manažer působící v místním a regionálním rozvoji by měl být schopen

vybalancovat laické znalosti či pohledy na problémy a jejich řešení s těmi odbornými, expertními (musí tedy umět pracovat jak s laiky, tak profesionály). Mezi laiky je často řada podnikavých lidí s dobrými nápady. Úkolem manažera je v této souvislosti usnadnit jim realizaci těchto myšlenek (zprostředkovat znalosti, technickou pomoc, projektové know-how atd.).

Profesní role

Role manažerů působících v místním a regionálním rozvoji souvisejí s úkoly, které by měli naplňovat. Jak již bylo uvedeno. K nejvýznamnějším profesním rolím patří role konzultanta, facilitátora (usnadňovatele), organizátora a někdy též experta.

Konzultační či poradenská role se netýká pouze externistů, konzultačních a poradenských firem. Konzultační a poradenskou činnost by měli místním a regionálním aktérům poskytovat také manažeři. Jedná se především o poskytování kvalitních technických informací (informací potřebných k rozhodování). Tím zároveň de facto umožňují či usnadňují místní anebo regionální rozvojové aktivity a působí v roli facilitátora (katalyzátora), který vytváří struktury pro řešení společných problémů. Manažer působící v místním anebo regionálním rozvoji tak zároveň umožňuje mobilizaci místních zdrojů. Spíše než řešení jednotlivých (dílčích) problémů místního anebo regionálního rozvoje by se měl manažer působící v místním a regionálním rozvoji snažit vytvářet trvalé kapacity pro řešení problémů.

Organizační role manažera působícího v místním a regionálním rozvoji se mimo jiné týká také toho, že by měl být jakýmsi obhájcem místních anebo regionálních zájmů. Aby mohl tuto roli sehrávat, potřebuje mít za sebou určitou organizační strukturu. Tou může být organizace působící v místním a regionálním rozvoji.

V roli experta vystupuje manažer málokdy, nejedná se o jeho primární činnost.

Praktické zkušenosti manažerů působících v místním a regionálním rozvoji ukazují, že jejich role často splývají a v čase se mění (vyvíjejí). Na počátku rozvojového procesu (např. při iniciování projektu) manažer vystupuje především jako organizátor, později přijímá roli facilitátora (usnadňovatele) a konzultanta, jehož úkolem je zvyšovat kapacitu místního anebo regionálního společenství.

Základní funkcí či rolí manažera působícího v místním a regionálním rozvoji je jeho schopnost řídit dílčí aktivity, které podporují místní anebo regionální rozvoj. Z toho vyplývá, že musí především zvládat obecné přístupy a metody, které musí být schopen rozumným a odpovědným způsobem přizpůsobovat místním podmínkám. Výše uvedený přehled rolí je proto zapotřebí považovat pouze za jakýsi nástin rolí, které manažeři obvykle sehrávají. Není je možné považovat za univerzální, neboť názory na to, co by mělo být obsahem managementu v místním a regionálním rozvoji a jakým způsobem je možné ho realizovat, se v praxi značně odlišují.

Otázky k zamyšlení:

1. Jaké vlastnosti, znalosti a dovednosti by měl mít manažer působící v místním a regionálním rozvoji. Např. manažer dobrovolného sdružení obcí a měst? Co by se v této souvislosti mělo změnit (zlepšit)?

Kontrolní otázky:

1. Jaké jsou ideální požadavky na manažery v místním a regionálním rozvoji.
2. Uveďte faktory, které ovlivňují úspěšnost manažerů v místním a regionálním rozvoji.
3. V čem se odlišuje činnost manažera ve firmě a manažera působícího v místním a regionálním rozvoji?

6. REGIONÁLNÍ ROZVOJ PLZEŇSKÉHO KRAJE

Cílem této kapitoly je seznámit se s aktuálními přístupy k regionálnímu rozvoji západních Čech, respektive Plzeňského kraje. Základní literatura je uvedena na konci tohoto modulu a předpokládá se pravidelná aktualizace.

6.1 ZÁSADY ÚZEMNÍHO ROZVOJE PLZEŇSKÉHO KRAJE

Zásady územního rozvoje jsou relativně novým nástrojem územního plánování, neboť byly na území České republiky zavedeny v roce 2007. Historicky první zásady územního rozvoje (dále také ZÚR) byly schváleny usnesením č. 843/08 Zastupitelstva Plzeňského kraje ze dne 2. září 2008. Tyto zásady představují závazný územně plánovací dokument, jenž svým obsahem definuje požadavky na účelné a hospodárné uspořádání a využívání území Plzeňského kraje a dále vymezuje zastavitelné plochy. ZÚR Plzeňského kraje byly pořízeny na základě zákona č. 183/2006 Sb., o územní plánování a stavebním řádu a jejich součástí je také vyhodnocení vlivů na udržitelný rozvoj území.

Při pořizování ZÚR je nutné postupovat v souladu s následujícími legislativními dokumenty:

- zákon č. 129/2000 Sb., o krajích – kraj koordinuje rozvoj územního obvodu v samostatné působnosti;
- zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) – krajský úřad pořizuje v přenesené působnosti;
- vyhláška č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti;
- zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí (SEA);
- zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (NATURA);
- a další právní předpisy.

Jako obecné cíle při pořizování zásad územního rozvoje lze stanovit:

- ZÚR slouží jako nástroj ke koordinování zájmů v území – zajištění funkčnosti a ochrany životního prostředí;
- ZÚR prosazují veřejný zájem v území – veřejně prospěšné stavby a veřejně prospěšná opatření;
- ZÚR zohledňují ekonomické zájmy v území – zastavitelná území, apod.

ZÚR zpřesňují v nadmístních souvislostech cíle územního plánování v souladu s politikou územního rozvoje¹⁴. ZÚR stanovují požadavky na účelné a hospodárné uspořádání území kraje a koordinují územně plánovací činnosti obcí. Vymezují plochy a

¹⁴ Politika územního rozvoje ČR dle Ministerstva pro místní rozvoj ČR (2013) představuje celostátní nástroj územního plánování, jenž slouží pro koordinaci územního rozvoje na celostátní úrovni a pro koordinaci územně plánovací činnosti krajů.

koridory nadmístního významu a definují požadavky na jejich využití. Dále ZÚR vymezují plochy a koridory pro veřejně prospěšné stavby a opatření a zároveň stanovují kritéria pro rozhodování o alternativním využití území. Nedílnou součástí ZÚR je vyhodnocení vlivů na udržitelný rozvoj, jehož cílem je určit a vyhodnotit eventuální závažné vlivy na životní prostředí a popsat přijatelné alternativy pro eliminaci negativních vlivů na životní prostředí. ZÚR se pořizují pro celé území jednotlivého kraje a jsou závazným dokumentem pro pořizování a vydávání územních plánů obcí, regulačních plánů a pro rozhodování v území.

Proces pořizování a obsah ZÚR

Proces pořizování ZÚR Plzeňského kraje lze rozdělit od čtyř etap:

- pořizování – zadání (zpráva o uplatňování ZÚR);
- zpracování – projektant (autorizovaná osoba);
- projednávání – obce, dotčené orgány, veřejnost, sousední kraje a obce, popř. sousední stát (např. konzultace pro území s německou (bavorskou) stranou v podmínkách Plzeňského kraje);
- vydání (schválení) – krajské zastupitelstvo.

ZÚR jsou koncepcí ve smyslu zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí, a proto je v rámci ZÚR zpracovat vyhodnocení vlivů na udržitelný rozvoj území (včetně posouzení vlivů na životní prostředí – SEA, vlivů na zdraví a vlivů na území soustavy NATURA 2000). Pravidelná aktualizace ZÚR je zákonem stanovena na nejdéle 4 roky. Podklady pro pořizování ZÚR jsou územní analytické podklady, které vycházejí z politiky územního rozvoje ČR.

Zásady územního rozvoje Plzeňského kraje se skládají z následujících částí (Zásady územního rozvoje Plzeňského kraje, 2008):

- textová část
 - výrok;
 - odůvodnění;
- grafická část
 - výkresy výroku;
 - výkresy odůvodnění;
- vyhodnocení vlivů na udržitelný rozvoj území (součást odůvodnění)
 - vyhodnocení vlivů na udržitelný rozvoj území;
 - vyhodnocení vlivů na životní prostředí (SEA);
 - vyhodnocení vlivů na území NATURA;
 - vyhodnocení vlivů na zdraví.

Priority územního plánování Plzeňského kraje

Pro účely této studijní opory budou na následujících stranách představeny příklady priorit územního plánování na území Plzeňského kraje. Čtenáři bude představeno prostorové uspořádání Plzeňského kraje, rozvoj dopravní infrastruktury a veřejně prospěšné stavby.

Prostorové uspořádání – rozvoj sídelní struktury

V rámci prostorového uspořádání je na území Plzeňského kraje nutné vytvářet změnami v území takové podmínky, které posílí stabilitu osídlení a hospodářské výkonnosti. Především se jedná o změny v územích ve specifických oblastech se sociálně-ekonomickými problémy a o změny v rozvojových oblastech, které determinují přirozené póly ekonomického rozvoje území (Zásady územního rozvoje Plzeňského kraje, 2008). Tyto změny by měly zajišťovat posilování rozvoje specifických, okrajových oblastí, které povedou ke snižování územních disparit.

Z výše uvedeného vyplývá, že rozvoj sídelní infrastruktury na území Plzeňského kraje je řešen především podporou rozvojových oblastí a koridorů a specifických oblastí. Pro sídelní strukturu je typická monocentrická struktura osídlení, tzn. existence silného krajského centra (město Plzeň) a velkého podílu menších sídel (bývalá okresní města) a neexistence měst střední velikosti. Město Plzeň s celkovým počtem obyvatel cca 170 tisíc výrazně převyšuje ostatní města v regionu a utváří relativně široké spádové území. Bývalá okresní města, např. Klatovy, Rokycany, Domažlice atd., tvoří výrazně slabší centra osídlení, a proto je nutné podporovat jejich rozvoj.

Na území Plzeňského kraje lze pozorovat poměrně nízkou hustotu zalidnění (dle statistik Českého statistického úřadu má Plzeňský kraj druhou nejmenší hustotu zalidnění v rámci ČR). Z tohoto důvodu by další koncentrace aktivit v okolí krajského města měla být vyhodnocována a regulována s ohledem na rozvoj celého kraje.

Rozvoj dopravní infrastruktury

Rozvoj dopravní infrastruktury na území Plzeňského kraje je realizován na základě územních plánů velkých celků Plzeňské aglomerace a okresů Domažlice, Klatovy a Tachov. Dále pak vychází rovněž z Konceptu dopravy Plzeňského kraje, které byla projednána Radou Plzeňského kraje 21. srpna 2007.

Politika územního rozvoje spolu s návrhem ZÚR Plzeňského kraje vymezuje dopravní koridory nezbytné pro zajištění optimálních podmínek udržitelného rozvoje regionu. Využití území mimo centrální oblasti ovlivňuje nedostatečná připravenost sítě celostátních silnic I. třídy na rychle rostoucí dopravní zatížení a omezenost prostředků pro rychlou přestavbu dopravní infrastruktury.

V několika posledních letech byl zaznamenán nárůst podílu tranzitní dopravy, který vychází z rostoucí přeshraniční spolupráce. V případě Plzeňského kraje se jedná o přeshraniční spolupráci se sousedním Bavorskem ve směru Cham – Regensburg. Tímto dochází k požadavku na kvalitní regionální a meziregionální propojení.

Nárůst negativního vlivu na životní prostředí a zhoršení bezpečnosti jsou příčinou nerovnoměrného růstu přepravy a zvyšující se disproporce s propustností přepravní sítě. Cílem ZÚR Plzeňského kraje v rámci této priority je přestavba a doplnění dopravní sítě tak, aby byly vytvořeny územní předpoklady pro další stabilizaci a udržitelný rozvoj tohoto regionu.

Příklady opatření vedoucí ke stabilizaci rozvoje dopravní infrastruktury lze jmenovat tyto (Zásady územního rozvoje Plzeňského kraje, 2008):

- rozvoj regionálního okruhu;
- rozvoj železniční trati č. 180, 183 a 190;
- rozvoj územní vazby s Německem prostřednictvím přeložení a úpravy silnice I/26 s nově řešeným připojením na dálnici D5;

- zpřesnění návaznosti na vymezené koridory mezinárodních a nadregionálních dálkových a regionálních cyklotras.

Veřejně prospěšné stavby

Veřejně prospěšné stavby na území Plzeňského kraje jsou vymezovány na základě územních plánů velkých územních celků. Ty stavby, které již byly realizovány, nebo jejich záměr zanikne, jsou následně ze seznamu vypuštěny. Veřejně prospěšné stavby představují vymezené plochy a koridory a zahrnují i plochy a koridory souvisejících staveb a zařízení.

Jako konkrétní příklady těchto staveb v rámci Plzeňského kraje lze uvést následující (Zásady územního rozvoje Plzeňského kraje, 2008):

- dálnice: D5/01 – Svojkovice, dálniční křižovatka;
- silnice I. třídy: SD20/08 - Nepomuk, obchvat; SD19/01 - Losiná (MÚK) Mimoúrovňová křižovatka s I/20 - Nezavětice – Nezvěstice – Žákava, přeložka;
- železniční doprava: 183/01 - trať č. 183 - úsek Plzeň – Přeštice - zdvojkolejnění, směrové úpravy;
- zásobování elektřinou: E7 - výstavba transformace 110/22 kV Blovice;
- zásobování plynem: P06 - plynofikace Žďár - Ostrov u Stříbra - Kostelec – Nedražice;
- dálkovody: R2 - záměr výstavby skladovacích nádrží u přečerpávací stanice Benešovice a další.

Aktualizace č. 1 Zásad územního rozvoje Plzeňského kraje

V roce 2013 došlo v Plzeňském kraji k první aktualizaci ZÚR Plzeňského kraje. Tato aktualizace reflektuje aktuální požadavky územního rozvoje. Aktualizace č. 1 ZÚR Plzeňského kraje nevykazuje z hlediska koncepčního řešení zásadní negativní vliv na životní prostředí a přispívá k vytváření vhodných územních podmínek pro předcházení zjištěných rizik ovlivňujících potřeby současné generace obyvatel Plzeňského kraje i pro předcházení předpokládaných ohrožení podmínek života generací budoucích.

6.2 STRATEGIE REGIONÁLNÍHO ROZVOJE PLZEŇSKÉHO KRAJE

Ústředním dokumentem v oblasti regionálního rozvoje je Program rozvoje Plzeňského kraje, který byl schválen Zastupitelstvem Plzeňského kraje dne 18. června 2002.

Program rozvoje kraje byl vypracován v souladu s podmínkami zákona č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje v platném znění. Pořizovatelem Programu rozvoje kraje byl Odbor regionálního rozvoje Krajského úřadu Plzeňského kraje a jeho zpracovatelem byla Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje o. p. s.

Program rozvoje Plzeňského kraje je střednědobým strategickým dokumentem, v němž jsou konkretizovány cíle a rozvojové aktivity. Pro dosažení těchto cílů jsou navržena opatření včetně jejich nositelů a zároveň je určen i způsob jejich realizace. Program rozvoje kraje využívá pro naplnění svých cílů finanční i nefinanční nástroje (např. politika, organizační opatření, legislativa apod.).

Program rozvoje kraje se skládá většinou ze třech částí:

- část analytická – identifikace problémových oblastí a příležitostí prostřednictvím objektivně zvolených ukazatelů;
- část strategická – determinace všech vhodných a potřebných změn vedoucích k úspěšnému rozvoji kraje po celé období platnosti programu rozvoje kraje;
- část implementační – stanovení hlavních úloh implementace a podmínek jejich realizace.

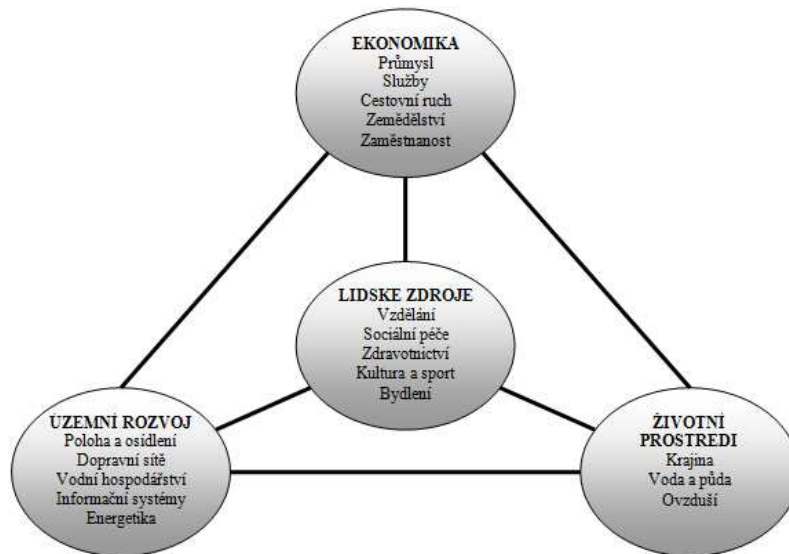
Program rozvoje Plzeňského kraje (2002) představuje komplexní sociálně-ekonomický rozvojový dokument, který funguje jako nástroj krajské samosprávy při rozhodování o dalším vývoji sociálního, ekonomického a kulturního rozvoje na území kraje. Legislativní rámec (zejména zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje a zákon 129/2000 Sb., o krajích) doporučuje vhodnou strukturu tohoto programu.

V rámci Programu rozvoje Plzeňského kraje (2002) byl stanoven globální cíl „Růst kvality života obyvatel“. Na základě vyhodnocení analytické části a vymezení globálního cílu byly vymezeny čtyři problémové okruhy:

- oblast ekonomické rozvoje
 - rozvoj podnikání;
 - rozvoj lidských zdrojů a další opatření v oblasti trhu práce;
 - výzkum a technologický vývoj;
 - rozvoj cestovního ruchu;
- oblast územního rozvoje
 - rozvoj dopravní infrastruktury;
 - zajištění dopravní obslužnosti;
- oblast lidských zdrojů a občanské vybavenosti
 - rozvoj tělovýchovných, mládežnických a sportovních aktivit;
 - rozvoj kultury a památkové péče;
 - rozvoj občanské vybavenosti;
 - rozvoj služeb sociální péče a sociální pomoci;
- oblast ochrany životního prostředí
 - zavádění opatření na ochranu životního prostředí;
 - realizace pozemkových úprav.
 -

V následujícím schématu lze pozorovat vztahy a obsah identifikovaných problémových oblastí.

Obrázek 6-1: Struktura a obsah identifikovaných problémových okruhů Programu rozvoje kraje

Zdroj: vlastní zpracování na základě údajů dle Programu rozvoje Plzeňského kraje (2014)

K výše popsaným problémovým oblastem je přiřazen ještě problémový okruh Venkov, který je průřezovou oblastí, ve které jsou uplatňována navržená opatření z různých odvětvových problémových okruhů. Oblast venkova je v Plzeňském kraji velmi významná, neboť tvoří více než 4/5 rozlohy kraje, na níž žije přibližně 1/3 obyvatel.

Stanovený globální cíl spolu s identifikovanými problémovými oblastmi představuje základní rámec strategické části programu rozvoje kraje. Při zpracovávání strategické části je nutné respektovat sociální a územní hledisko, neboť poměrně podstatným specifickým Plzeňského kraje je jeho nerovnoměrná sídelní struktura. Z tohoto důvodu je vhodné rozdělit sídelní strukturu na tři typy: krajské město Plzeň, venkov a centra venkovského osídlení. Za centra venkovského osídlení na území Plzeňského kraje lze považovat sídla nad 2000 obyvatel až do úrovně okresních měst. Tato centra představují most mezi městem Plzeň a venkovem. Venkov vytváří zázemí větších sídel. Město Plzeň pak představuje silné rozvojové centrum, které má podstatný vliv na své okolí (např. doprava, životní prostředí apod.). Celková strategie rozvoje kraje z roku 2002 je aplikována za předpokladu, že jsou využity všechny výhody všech tří typů urbanistické struktury, které se vzájemně doplňují. Pro jasnější představu výše uvedeného je vyobrazeno schéma celkové strategie z roku 2002.

Obrázek 6-2: Schéma celkové strategie rozvoje kraje (2002)

globální cíl programu	RŮST KVALITY ŽIVOTA OBYVATEL			
odvětvové problémové okruhy	základní typy urbanistické struktury Plzeňského kraje			prvky akcelerace
	Plzeň	centra venkovského osídlení	venkov = průřezový problémový okruh	
ekonomika	Specifický cíl programu: Ekonomický růst a zaměstnanost		Specifický cíl programu: Trvale udržitelný rozvoj venkova	inovace informační společnost učící se společnost
lidské zdroje	Specifický cíl programu: Kvalitní podmínky pro život, vzdělání a práci			
územní rozvoj	Specifický cíl programu: Stabilizace sídelní struktury rozvojem vybavenosti území			
životní prostředí	Specifický cíl programu: Zdravé životní prostředí			

Zdroj: Program rozvoje Plzeňského kraje (2002)

Příklady některých opatření pro zlepšení problémových oblastí

79

Aby byl naplněn globální cíl programu rozvoje kraje, jsou pro každou problémovou oblast navržena opatření, jejichž zavedením (realizací) by mělo dojít ke zlepšení identifikovaných problémových oblastí. Pro názornost jsou níže uvedena některá opatření:

- oblast ekonomické rozvoje – opatření: podpora malého, středního a inovačního podnikání prostřednictvím přístupu k finančním zdrojům, zdrojům informací, podpora poradenských činností apod.;
- oblast územního rozvoje – opatření: stabilizace sídelní struktury prostřednictvím racionálních investic do vybavenosti sídel v souladu s jejich funkcemi;
- oblast lidských zdrojů a občanské vybavenosti – opatření: rozvoj bydlení prostřednictvím podpory bytové výstavby pro všechny vrstvy obyvatelstva, zvýšení stávajícího bytového fondu;
- oblast ochrany životního prostředí – opatření: snížení úrovně zatížení prostředí emisemi a hlukem z dopravy a dalších komerčních aktivit (výroby);
- oblast venkova – opatření: zvyšování konkurenceschopnosti prostřednictvím stabilizace zemědělských a potravinářských podniků a zvýšení jejich odbytu.

Aktualizace Programu rozvoje kraje – 2008

Dne 2. září 2008 byl usnesením Zastupitelstva Plzeňského kraje č. 833/08 schválen koncepční dokument s názvem „Aktualizace Program rozvoje Plzeňského kraje“. Tento dokument je aktualizovanou verzí předcházejícího programu rozvoje z roku 2002.

Globálním cílem rozvoje kraje je „Zvýšení kvality života obyvatel Plzeňského kraje“ a upřednostňuje především naplňování potřeb obyvatelstva. Specifické cíle aktualizované verze byly definovány následovně (Aktualizace Programu rozvoje Plzeňského kraje, 2008):

- zajištění postavení Plzeňského kraje z pohledu jeho ekonomické výkonnosti v rámci České republiky;
- zkvalitnění podmínek pro život, práci a vzdělání;
- zlepšení technické vybavenosti sídel a jejich vazby;
- eliminace hlavních problémů a rizik spojených se životním prostředím.

Tyto specifické cíle vymezily stejné problémové okruhy, které byly identifikovány v předchozím programu rozvoje kraje: ekonomika, lidské zdroje, územní rozvoj, životní prostředí a venkov.

Program rozvoje Plzeňského kraje 2014+

Na podzim roku 2013 probíhal proces další aktualizace Programu rozvoje Plzeňského kraje 2014+, jejíž podstatou je kromě jiného také příprava relevantních podkladů pro rozdělování finančních prostředků do území Plzeňského kraje z evropských fondů v programovém období Evropské unie 2014–2020. Do projednání programů rozvoje kraje jsou vždy zapojeni členové odborných pracovních skupin ustanovených na základě identifikovaných problémových oblastí. Tyto pracovní skupiny se skládají např. z některých členů Zastupitelstva Plzeňského kraje nebo zástupců významných institucí v rámci kraje, např. ZČU v Plzni, město Plzeň, Úřad práce, Sdružení města a obcí Plzeňského kraje a další). Zástupci v těchto pracovních skupinách byli nominováni z pozice svých funkcí proto, že mají dobré znalosti o Plzeňském kraji nejen z územního, ale také i z oborového/sectorového hlediska. V listopadu 2013 byl zpracován 1. návrh Programu rozvoje Plzeňského kraje 2014+, jehož součástí je analytická část, strategická část vč. návrhu globálního cíle „Zvýšení konkurenceschopnosti a atraktivity Plzeňského kraje efektivním a udržitelným rozvojem zdrojů“, strategických cílů a implementační část. Strategické cíle pro období 2014–2020 jsou navrženy následovně (Program rozvoje Plzeňského kraje 2014+, 2013):

- zajištění dostatku kvalifikovaných pracovních sil;
- zlepšení dostupnosti a kvality veřejných služeb;
- zvýšení konkurenceschopnosti regionální ekonomiky;
- zlepšení fungování a vzhledu měst a obcí a jejich vztahů;
- zajištění funkčnosti a rozvoje dopravního systému kraje;
- zabezpečení příznivého životního prostředí pro obyvatele kraje.

Novým jevem v přípravě programu rozvoje kraje je vytvoření akčního plánu, což je samostatný dokument navrhuující priority rozvoje, které jsou obsahově vymezeny pro kratší časové období. Tento návrh programu rozvoje kraje bude projednáván v roce 2014 i širokou veřejností a poté vejde v platnost po schválení Zastupitelstvem Plzeňského kraje.

6.3 STRUKTURÁLNÍ FONDY EVROPSKÉ UNIE NA ÚZEMÍ PLZEŇSKÉHO KRAJE

Úvod do regionální politiky Evropské unie

Strukturální fondy a fondy soudržnosti Evropské unie (dále také EU) jsou nástrojem regionální politiky EU, která je rovněž označována jako politika hospodářské a sociální soudržnosti nebo kohezní politika. Cílem regionální politiky EU je podpora harmonického a udržitelného rozvoje ekonomických činností, vysoké úrovně zaměstnanosti, ochrany a zlepšování životního prostředí na území Evropského společenství. Regionální politika EU se orientuje na realizaci lisabonské strategie, což znamená, že je kladen důraz na udržitelný růst, inovace a konkurenceschopnost. Současně je uplatňován tzv. princip solidarity uvnitř EU, čímž by mělo docházet ke zvyšování kvality života obyvatel celé EU tím, že bohatší státy přispívají na rozvoj chudších států a regionů.

Strukturální fondy jsou určeny pro chudší nebo jinak znevýhodněné regiony a jsou čerpány v rámci několikaletých cyklů, tzv. programových období, a to na základě striktně vymezených cílů a priorit. V rámci programového období 2007–2013 bylo pro celou EU vymezeno 347 miliard EUR, které byly rozdělovány v rámci třech cílů regionální politiky:

- Cíl Konvergence
 - podpora hospodářského a sociálního rozvoje regionů na úrovni NUTS II s HDP na obyvatele nižším než 75 % průměru EU nebo státy, jejichž HND na obyvatele je nižší než 90 % průměru EU;
 - financovaný z ERDF, ESF i FS – celkem 283 mld. EUR;
 - v ČR všechny regiony soudržnosti kromě hlavního města Prahy.
- Cíl Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost
 - podpora regionů na úrovni NUTS II nebo NUTS I, které přesahují limitní ukazatele pro Cíl Konvergence;
 - financovaný z ERDF a ESF – celkem 55 mld. EUR;
 - v ČR pouze Hl. město Praha.
- Cíl Evropská územní spolupráce
 - podpora přeshraniční spolupráce regionů na úrovni NUTS III nacházejících se podél všech vnitřních a některých vnějších pozemních hranic a všech regionů úrovně NUTS III podél námořních hranic, které jsou od sebe vzdáleny nejvýše 150 km;
 - financovaný z ERDF – celkem 9 mld. EUR;
 - v ČR pod něj spadají všechny regiony.

V programovém období 2007–2013 bylo v rámci EU možné využít dva strukturální fondy a fond soudržnosti:

- Evropský fond pro regionální rozvoj (ERDF)
 - objemem peněžních prostředků největší ze strukturálních fondů;
 - určen pro všechny tři cíle regionální politiky pro období 2007–2013;
 - zaměřuje se na modernizaci a posilování hospodářství – široký záběr, zasahuje do mnoha oblastí;
 - podporovány jsou především investiční (infrastrukturní projekty).
- Evropský sociální fond (ESF)

- podporuje aktivity v oblastech zaměstnanosti a rozvoje lidských zdrojů;
- svých cílů dosahuje například posilováním sociálních programů členských států, - pomáháním rizikovým skupinám obyvatel, podporou rovných příležitostí na trhu práce a zlepšováním mobility pracovních sil v rámci EU;
- podporuje především neinvestiční (neinfrastrukturní) projekty.
- Fond soudržnosti (kohezní fond)
 - určený na podporu rozvoje chudších států nikoliv regionů;
 - podporuje investiční (infrastrukturní) projekty většího rozsahu se zaměřením na dopravní infrastrukturu, ochranu životního prostředí, oblast energetické účinnosti a obnovitelných zdrojů energie;
 - pro státy jejich HDP nepřekročí 90 % průměru EU + musí mít konvergenční program (program hospodářského sblížení).

Operační programy na území České republiky v programovém období 2007–2013

Pro programové období 2007–2013 bylo v rámci ČR ustanoveno celkem 26 operačních programů (dále také OP). Tyto operační programy jsou rozděleny mezi tři cíle regionální politiky (tab. 20). Celková částka k rozdělení v rámci tohoto období je 26,7 miliard EUR (cca 740 miliard CZK), což představuje přibližně 75 % ročního státního rozpočtu.

Tabulka 6-1: Celkový přehled operačních programů na území ČR

Programy pro Cíl Konvergence		Programy pro Cíl Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost	Programy pro Cíl Evropská územní spolupráce
Tematické operační programy	Regionální operační programy		
OP Doprava	ROP NUTS II Severozápad	OP Praha – Konkurenceschopnost	OP Přeshraniční spolupráce ČR-Bavorsko
OP Životní prostředí	ROP NUTS II Moravskoslezsko	OP Praha - Adaptabilita	OP Přeshraniční spolupráce ČR-Polsko
OP Podnikání a inovace	ROP NUTS II Jihovýchod		OP Přeshraniční spolupráce ČR-Rakouská republika
OP Výzkum a vývoj pro inovace	ROP NUTS II Severovýchod		OP Přeshraniční spolupráce ČR-Sasko
OP Lidské zdroje a zaměstnanost	ROP NUTS II Střední Morava		OP Přeshraniční spolupráce ČR-Slovensko
OP Vzdělání pro konkurenceschopnost	ROP NUTS II Jihozápad		OP Mezuregionální spolupráce
Integrovaný operační program	ROP NUTS II Střední Čechy		OP Nadnárodní spolupráce
OP Technická pomoc			Síťový operační program ESPON
			Síťový operační program INTERACT II

Zdroj: vlastní zpracování na základě údajů Ministerstva pro místní rozvoj ČR (2014)

Na území Plzeňského kraje bylo v tomto období možné čerpat dotační prostředky v rámci tematických operačních programů (kromě OP Technická pomoc), regionálních operačních programů (ROP NUTS II Jihozápad) a operačních programů pro Cíl Evropská územní spolupráce (OP Přeshraniční spolupráce ČR-Bavorsko a další nadnárodní programy).

Čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů na území Plzeňského kraje

Pro potřeby tohoto studijního textu budou na následujících stránkách blíže specifikovány dva operační programy, které se velkým dílem podílely na rozvoji Plzeňského kraje v programovém období 2007–2013. Jedná se o OP Přeshraniční spolupráce ČR – Svobodný stát Bavorsko 2007–2013 a ROP NUTS II Jihozápad 2007–2013.

OP Přeshraniční spolupráce ČR – Svobodný stát Bavorsko 2007–2013

Strategickým cílem Programu Cíl 3 je další rozvoj česko-bavorského příhraničí jako společného a perspektivního životního, přírodního a hospodářského prostoru, posílení konkurenceschopnosti česko-bavorského příhraniční oblasti a zlepšení udržitelnosti životních podmínek pro její obyvatele. K dosažení tohoto strategického cíle jsou formulovány dva specifické cíle:

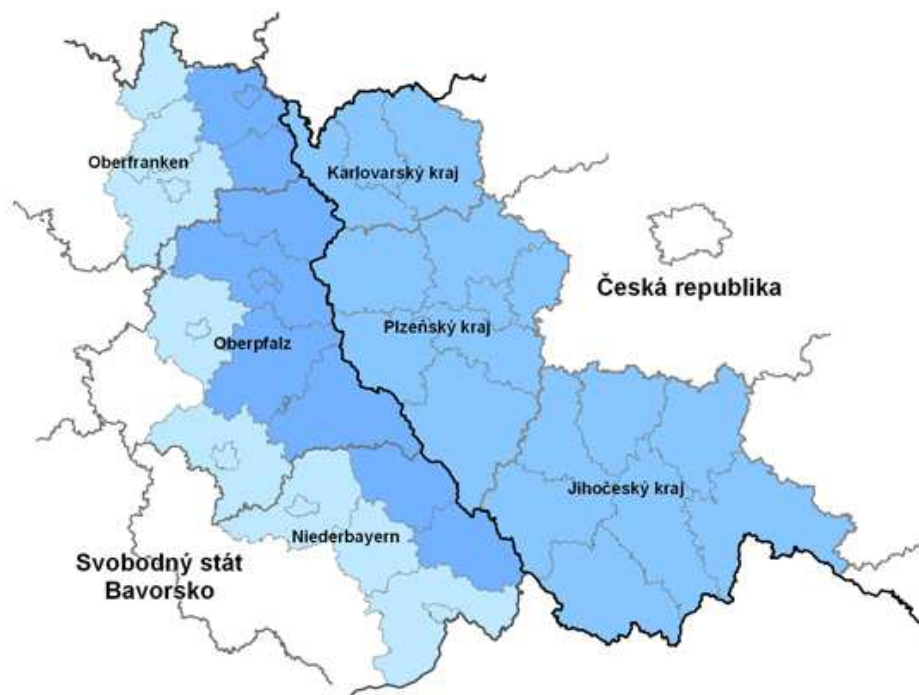
- zajištění trvale udržitelného hospodářského a sociálního rozvoje česko-bavorské příhraniční oblasti;
- vytvoření základních předpokladů trvale udržitelného rozvoje česko-bavorské příhraniční oblasti (Programový dokument, 2007).

Specifikem všech programů přeshraniční spolupráce je to, že projekt se musí skládat minimálně ze dvou projektových partnerů z dotačního území (obr. 42), přičemž alespoň jeden musí být z České republiky a alespoň jeden musí být ze Svobodného státu Bavorsko. V programovém období 2007 – 2013 musí být dále v rámci jednotlivých projektů splněny minimálně dvě ze čtyř kritérií přeshraniční spolupráce: společná příprava, společná realizace, společné financování a společný personál. Obecně je vymezeno, že způsobilými žadateli v tomto operačním programu jsou subjekty neziskového a veřejnoprávního charakteru.

Tento operační program se dělí v tomto programovém období pouze na dvě prioritní osy:

- hospodářský rozvoj, lidské zdroje a sítě – podpora pro projekty z oblasti hospodářské spolupráce a rozvoje ekonomického prostoru, cestovního ruchu, volného času a rekreace, profesního vzdělávání a trhu práce, výchovy a všeobecného vzdělávání, vědy, výzkumu, kultury, zdravotnictví a sociální péče, civilní ochrany a ochrany před katastrofami, sítí a technické pomoci;
- územní rozvoj a rozvoj v oblasti životního prostředí – podpora pro projekty z oblasti životního prostředí a ochrany přírody, územního plánování a rozvoje venkovského prostoru, dopravy, výstavby a zlepšení přeshraničních komunikačních systémů a technologií (Programový dokument, 2007).

Obrázek 6-3: Dotační území Programu přeshraniční spolupráce Cíl 3 Česká republika – Svobodný stát Bavorsko 2007–2013

Zdroj: Centrum pro regionální rozvoj ČR (2013)

Dotační podpora z Evropského fondu pro regionální rozvoj, z něhož je spolufinancován Program přeshraniční spolupráce Cíl 3 Česká republika – Svobodný stát Bavorsko 2007 – 2013, je žadatelům poskytována ve dvou prioritních osách. Z Evropského fondu pro regionální rozvoj bylo na Program přeshraniční spolupráce Cíl 3 ČR – Bavorsko 2007 – 2013 alokováno celkem 115 510 449 EUR (pro české i bavorské dotační území).

84

Implementace programu

Řídícím orgánem programu je Bavorské státní ministerstvo hospodářství a médií, energie a technologie. Národním orgánem programu je Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. Všeobecnou podporu činností v rámci fungování programu vykonává Jednotný technický sekretariát se sídlem v bavorském Bayreuthu. Rozhodující úlohu v programu má především Monitorovací výbor, který je zřízen Řídícím orgánem a je složen z českých a bavorských členů. Funkci kontrolora, který dohlíží na správnost využití prostředků a shodu s národními pravidly a pravidly EU v rámci projektů, plní Centrum pro regionální rozvoj. Práci přímo v dotačním území provádějí tzv. místa zpracovávající žádost, kterými jsou v ČR jednotlivé krajské úřady a v Bavorsku příslušné zemské vlády. Dispoziční fondy spravují euroregiony.

ROP NUTS II Jihozápad 2007–2013

Základním cílem ROP NUTS II Jihozápad je zvýšení konkurenceschopnosti a atraktivity regionu v zájmu dlouhodobě udržitelného zvyšování kvality života obyvatel. Tento program je jedním ze sedmi regionálních operačních programů, které na území České

republiky slouží k podpoře hospodářského a sociálního rozvoje. Tento regionální operační program je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj a celková alokace programu je 619,65 milionů EUR (cca více jak 17 miliard CZK). Tento program byl schválen Evropskou komisí dne 3. prosince 2007 a je určen pro projekty z Plzeňského a Jihočeského kraje. Způsobilými žadateli v rámci tohoto operačního programu mohou být regiony, města a obce, sdružení obcí, zřizované a zakládané organizace kraji a obcemi, církevní organizace, podnikatelské subjekty atd. Výše dotace z tohoto programu se v rámci tohoto období pohybovala v rozmezí 36 – 92,55 % z celkových způsobilých výdajů projektu. Celková finanční alokace programu je rozdělena do jednotlivých prioritních os tak, aby program reflektoval skutečné potřeby pro všestranný rozvoj v regionu.

V rámci tohoto programu jsou vymezeny čtyři prioritní osy, které jej rozdělují na logické celky. Jednotlivé prioritní osy se dále dělí na oblasti podpory, jež konkretizují prioritní osy a určují, jaké typy projektů mohou být v příslušné prioritní ose podporovány (Regionální operační program NUTS II Jihozápad na období 2007-2013, 2007):

Prioritní osa 1 – Dostupnost center

Cílem této prioritní osy je zlepšení dopravní situace v regionu Jihozápad. Tento hlavní cíl je naplňován prostřednictvím 5 specifických cílů:

- modernizace regionální silniční sítě;
- rozvoj infrastruktury pro veřejnou dopravu;
- modernizace vozového parku veřejné dopravy;
- rozvoj regionálních letišť;
- rozvoj místních komunikací.

85

Projekty, které lze realizovat v rámci této prioritní osy jsou např. výstavba, rekonstrukce a modernizace silnic II. a III. třídy, odstraňování bodových závad na silnicích II. a III. třídy a místních komunikacích, výstavba a modernizace parkovišť pro přestup na veřejnou dopravu, podpora pořízení vozidel veřejné dopravy, podpora přeměny autobusů na ekologický pohon, dopravní terminály, železniční stanice, zastávky, IS, výstavba, rekonstrukce a modernizace infrastruktury veřejných regionálních letišť a další.

Prioritní osa 2 – Stabilizace a rozvoj měst a obcí

Cílem této prioritní osy je rozvoj měst a obcí včetně nezbytné infrastruktury. Pro naplnění tohoto cíle je nutné splnit následujících 6 specifických cílů:

- integrované projekty rozvojových center;
- rozvojové projekty spádových center;
- revitalizace částí měst a obcí;
- rozvoj infrastruktury základního, středního a vyššího odborného školství;
- rozvoj infrastruktury pro sociální integraci;
- rozvoj zdravotnické péče.

Projekty, které lze realizovat v rámci této prioritní osy jsou např. budování zdravotní sociální a vzdělávací infrastruktury, přípravu rozvojových území pro podnikání a služby, revitalizaci center měst, památkových zón, zanedbaných areálů a ploch, výstavbu, rekonstrukci a vybavení objektů občanské vybavenosti, objektů pro kulturní a komunitní život apod.

Prioritní osa 3 – Rozvoj cestovního ruchu

Cílem této prioritní osy je zlepšení využití potenciálu území a posílení ekonomického významu udržitelného cestovního ruchu. Tento cíl je naplňován prostřednictvím 3 specifických cílů:

- rozvoj infrastruktury cestovního ruchu;
- revitalizace památek a využití kulturního dědictví v cestovním ruchu;
- revitalizace částí měst a obcí;
- rozvoj služeb cestovního ruchu, marketingu a produktů cestovního ruchu.

Projekty, které lze realizovat v rámci této prioritní osy jsou např. výstavba a rekonstrukce turistických cest, rekonstrukce, modernizace a rozvoj ubytovacích kapacit, oprava a rekonstrukce památek, včetně aktivit pro nové využití v oblasti cestovního ruchu a kultury, zavádění ICT v oblasti řízení a propagace apod.

Prioritní osa 4 – Technická pomoc

Cílem této prioritní osy je zajištění finanční potřeby na realizaci programu ROP Jihozápad – to znamená aktivit spojených s řízením programu. Tato prioritní osa obsahuje 2 specifické cíle:

- podpora řídicích, implementačních a kontrolních úkolů řídicího orgánu;
- podpora zvyšování absorpční kapacity v regionu.

Finanční prostředky z této prioritní osy jsou učeny např. na platy pracovníků zapojených do řízení ROP NUTS II Jihozápad, zpracování studií a analýz, propagaci programu, poskytování informací, poskytování asistence a metodické pomoci potenciálním předkladatelům projektů, příprava a realizace projektů vzdělávacích programů apod.

Implementace programu

Nejvyšším orgánem tohoto programu je Regionální rada, která se skládá z několika orgánů, které společně zajišťují řízení, realizaci a kontrolu čerpání dotací. Regionální rada je složena z těchto orgánů:

- předseda Regionální rady – působí jako statutární orgán Regionální rady;
- výbor Regionální rady – je složen z 8 zástupců Plzeňského a z 8 zástupců Jihočeského kraje;
- úřad Regionální rady – výkonný orgán Regionální rady.

Regionální rada řídí Regionální operační program ROP NUTS II Jihozápad na základě zákona č. 248/2000 Sb. o podpoře regionálního rozvoje. Hospodaření Regionální rady se řídí zákonem č. 250/2000 Sb. o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů.

Kontrolní funkci ve vztahu k implementaci plní Monitorovací výbor, který je složen z 25 zástupců různých subjektů (řídicí orgán programu, státní správa, samospráva, NNO a další regionální partneři).

Dotáčnické programy Plzeňského kraje

Kromě prostředků ze strukturálních fondů Evropské unie lze rovněž realizovat projekty, které jsou podporovány v rámci krajských dotačních programů Plzeňského kraje. Každý

rok průběžně vyhlašuje Rada Plzeňského kraje nové dotační programy, které by měly sloužit výhradně k podpoře veřejně prospěšných projektů. Přehled aktuálně vyhlášených dotačních programů lze sledovat na Dotačním portálu Plzeňského kraje, který je dostupný na webové adrese: <http://dotace.plzensky-kraj.cz/>. V posledních několika letech se nejvíce oblíbeným stal dotační titul „Program stabilizace a obnovy venkova Plzeňského kraje“.

Program stabilizace a obnovy venkova Plzeňského kraje 2014

Tento dotační program je vyhlašován každoročně již od roku 2005 a postupem času se stal díky své zjednodušené administrativě jedním z nejoblíbenějších dotačních titulů mezi žadateli, kterými jsou zejména obce Plzeňského kraje. Obecným cílem tohoto programu je zvyšování kvality života obyvatel Plzeňského kraje (tento cíl vychází ze základní strategické vize Programu rozvoje Plzeňského kraje). V rámci dotačního titulu „Projekty obcí“ lze žádat o podporu ve výši 100 – 300 tis. Kč a výše dotace nesmí přesáhnout více než 60 % celkových nákladů projektu. V roce 2014 bylo možné žádat o podporu v následujících oblastech podpory: venkovská zástavba a občanská vybavenost, místní komunikace, technická infrastruktura, ekologické projekty či veřejná prostranství ve smyslu § 34 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích. V dotačním titulu „Územní plány“ měly obce Plzeňského kraje možnost získat finanční podporu do výše 200 tis. Kč na zpracování územního plánu a na zpracování vyhodnocení vlivů ÚP na udržitelný rozvoj území. Celkový rozpočet určený k realizaci projektů obcí v roce 2014 činil 50. mil Kč.

Otázky k zamyšlení:

1. Porovnejte Program rozvoje Plzeňského kraje (2002) a Program rozvoje Plzeňského kraje 2014+. V čem se hlavně liší?
2. Které problémové okruhy řeší strategie rozvoje kraje?
3. Navrhněte některá opatření, která by mohla vést k dalšímu hospodářskému rozvoji kraje.
4. Diskutujte o přínosu strukturálních fondů EU v Plzeňském kraji. Jmenujte některé konkrétní dokončené projekty.
5. Navrhněte témata projektů, které by bylo vhodné řešit v dalším plánovacím období na území kraje?

7. HRANICE A PŘESHraniČNÍ VZTAHY

Cílem této kapitoly je seznámit se s výzkumem hraničních regionů a přeshraničních ekonomických a sociálních vztahů.

Úvod do této problematiky naleznete v publikaci JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. a kol. 2004. České pohraničí - bariéra nebo prostor zprostředkování? Praha : Academia, 296 s.

7.1 TEORIE A VÝZKUM

Po roce 1989 došlo v České republice k významným politickým, společenským a ekonomickým změnám, které se projeví jak na národní, tak na regionální úrovni. V rámci procesu strukturálních změn ekonomiky dochází k diferenciaci ekonomické výkonnosti jednotlivých regionů. Významnou dynamiku změn prodělává také české pohraničí, jehož rozvojové šance vyplývají nejenom z jeho vnitřního socioekonomického potenciálu, ale také z příhraniční polohy, která po otevření hranic především s Německem a Rakouskem nabývá na významu a z přeshraničních hospodářských (meziregionálních a mezinárodních) vztahů.

Západočeské pohraničí, dříve periferní uzavřený region se stává otevřeným, polohově exponovaným regionem, který je prostřednictvím přeshraničních vztahů propojován s hospodářskou strukturou Německa, resp. zemí Evropské unie. V souvislosti s rozvojem přeshraničních hospodářských vztahů a kapitálového propojení se v poslední době velmi diskutuje o „germanizaci“ české ekonomiky prostřednictvím německého kapitálu. Výzkumné prověření tohoto tvrzení je důležité mimo jiné také proto, že různé předsudky negativně ovlivňují přeshraniční spolupráci a integraci ČR do evropských regionálních struktur.

Prostorové působení státní hranice a současné vědecké přístupy ke studiu pohraniční situace

Významné kvalitativní změny, k nimž v posledních desetiletích dochází nejenom v pohraničních regionech mezi EU a zeměmi střední Evropy, ale také na vnitřních hranicích mezi členskými zeměmi EU, ukazují aktuálnost výzkumu těchto specifických regionů. Pro ČR je navíc výzkum pohraničních oblastí, zvláště těch, které hraničí s Německem a Rakouskem, důležitý také proto, že je jakýmsi „experimentálním územím“, na němž můžeme sledovat integraci a integrační problémy dvou rozdílně vyspělých národních ekonomik.

Cenné jsou pro nás v této souvislosti zkušenosti z oblastí, kde k propojování pohraničních regionů dochází delší období. Příkladem takových území jsou např. hraniční oblasti mezi USA a Mexikem či mezi USA a Kanadou. Těmito oblastmi se dlouhodobě zabývá O. J. Martinéz, jehož čtyři základní typy (modely, paradigmaty) hraniční situace se ukazují být vhodným rámcem také pro výzkum česko-německého

pohraničí. Podobnou typologii pohraniční situace nalezneme také v práci R. Strassoldo-Graffenbergerové (1974), viz obrázek 7-1.

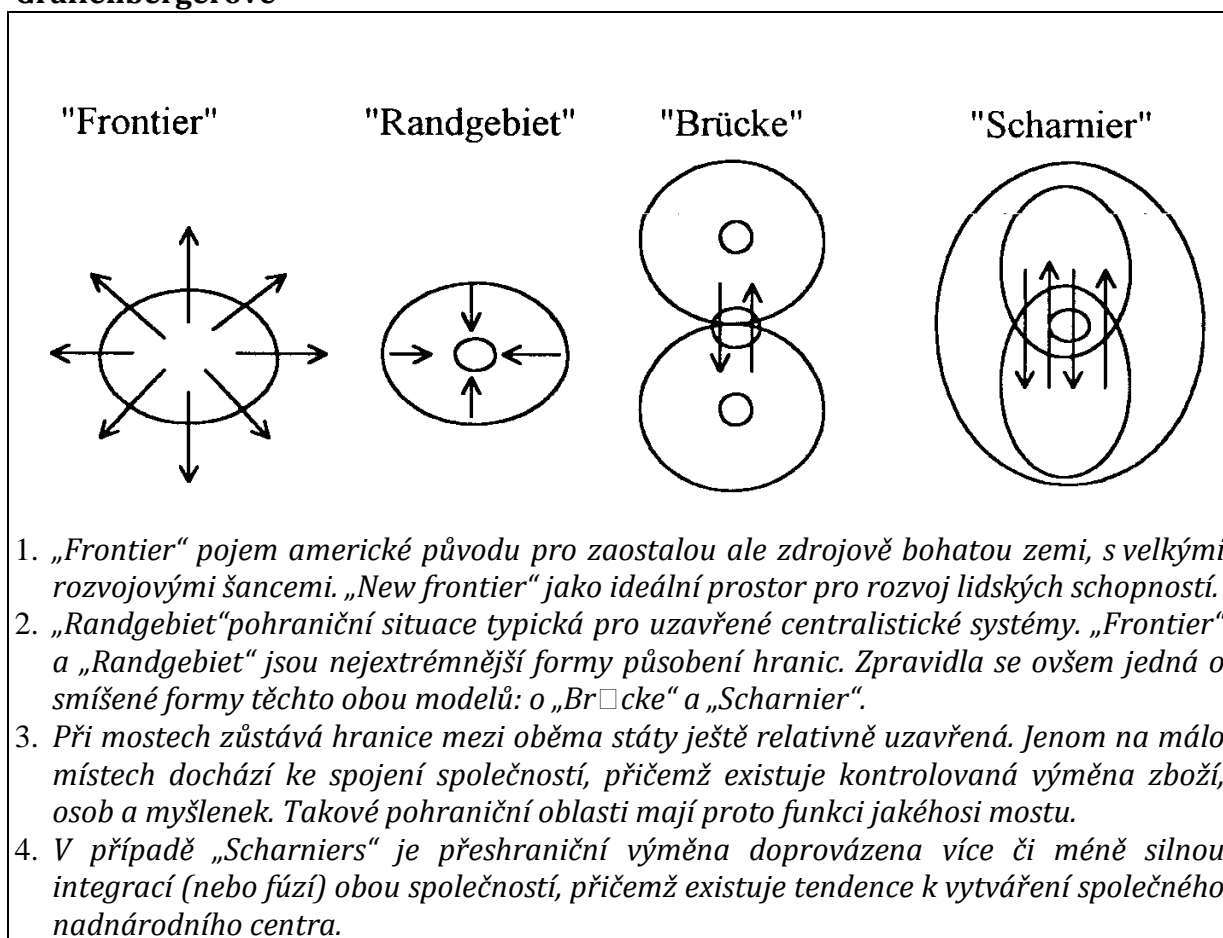
O.J. Martínéz (1994) rozlišuje následující čtyři typy pohraničních regionů:

- **Odcizené pohraniční regiony** jsou takové, v nichž „prakticky nedochází ke každodenním přeshraničním kontaktům kvůli obecně nepříznivým podmínkám. Příčinou častých nepřátelství jsou většinou války, politické rozdíly, vyhrocený nacionalismus, ideologické a náboženské nepřátelství, kulturní rozdíly a etnická rivalita. Mezinárodní spory vedou k militarizaci a k zavádění rigidní kontroly přeshraničního pohybu osob, zboží a myšlenek. Napjaté přeshraniční (mezinárodní) vztahy brání trvale žijícímu obyvatelstvu vést normální každodenní život. Mezinárodní obchod a přímé kontakty člověka s člověkem jsou obtížné, ne-li nemožné. Trvalé nebezpečí násilných útoků má za následek, že tyto oblasti jsou nestabilní, řídké osídlené a zůstávají zaostalé. Příklady této hraniční situace nalezneme nejenom v historii, můžeme uvést především situaci na skotsko-anglickém pohraničí v období 15. a 16. století anebo americko-mexické pohraničí v 19. století, ale i v současnosti; viz například četné pohraniční konflikty na Blízkém východě, v Africe či na Balkánském poloostrově
- **Koexistující pohraniční regiony** podle Martínéze existují za situace, když obě strany mezinárodní pohraniční konflikty zvládají. Přesto nedochází k rozvoji přeshraničních hospodářských a sociálních vztahů. Příčinami mohou být mimo jiné nejružnější emoční bariéry vzniklé jako důsledek nedávno skončených válečných konfliktů, neřešitelné nesrovnalosti ve vlastnictví a využívání přírodního bohatství v pohraničních oblastech nebo snaha jednoho z národních států ovládnout pohraniční region sousední země. Když dojde ke stabilizaci poměrů, dochází k vytýčení přesných pravidel pro přeshraniční vztahy. Jako příklad koexistujících pohraničních regionů můžeme uvést např. izraelsko-jordánské, rusko-čínské anebo ekvádorsko-peruánské pohraničí.
- **Kooperující pohraniční regiony** vznikají tehdy, když mezi oběma stranami hranice vznikají trvalé vztahy a závislosti, jistá symbióza. Podmínkou takovýchto přeshraničních vztahů jsou relativně stabilní mezinárodní podmínky a příznivé ekonomické klima, což umožňuje obyvatelům a podnikatelům na obou stranách hranice usilovat o zvýšení životní úrovně, resp. o růst a rozvoj podnikání. Dochází k přeshraniční mobilitě pracovních sil, kapitálu, zboží a myšlenek. Čím více existuje sociálních, ekonomických a politických přeshraničních interakcí, tím více je jedna část pohraničí závislejší na té druhé straně hranice. Výsledkem takového vývoje je oboustranně výhodný hospodářský systém. V ideálním případě jsou obě strany hospodářsky rovnocenné. V opačném případě hrozí slabším partnerům poškozování ze strany silnějších partnerů, avšak i v této situaci je kooperace pro obě strany hranice výhodná. Úzká hospodářská kooperace současně vytváří příznivé podmínky pro přeshraniční sociální a kulturní kontakty s tendencemi ke vzniku smíšeného sociálního a kulturního systému. Kooperace v přeshraničních regionech, když se pohraniční zájmy dostanou do rozporu se státními zájmy, mohou narazit na překážky. Takové jevy jako ilegální imigrace,

pašeráctví, nedostatečná konkurenceschopnost podniků, či etnické rozdíly často nutí národní vlády, aby bedlivě střežily státní hranice a nechaly je otevřené pouze do té míry, jak odpovídá státním zájmům. Příkladem kooperujícího pohraničního regionu je americko-mexická hranice, kde existuje výrazná asymetrie mezi vyspělým americkým a zaostalým mexickým pohraničí. Naopak hranice mezi západoevropskými zeměmi jsou příkladem hranic s rovnocennými partnery. Česko-německé hranice leží někde mezi těmito dvěma příklady.

- **Integrované pohraniční regiony** jsou ideálním případem pohraničních regionů, které se nachází ve stádiu, kdy mezi sousedícími národy byly odstraněny všechny větší politické a ekonomické bariéry, čímž došlo k hospodářskému, sociálnímu, kulturnímu a politickému propojení pohraničního prostoru. Neexistují významnější omezení volného pohybu výrobních faktorů a myšlenek. Nacionalismus je vystřídán novou institucionalizovanou ideologií, která vyzdvihuje klidné a mírumilovné vztahy a poukazuje na zlepšení životní úrovně obyvatel v pohraničních regionech a která vzniká díky přeshraničním hospodářským interakcím a transferu technologií. Oba národy se dobrovolně zříkají části své suverenity v zájmu zabezpečení společného pokroku. Integrace mezi dvěma úzce hospodářsky a sociálně propojenými národy je nejlepší za situace, když jsou obě země politicky stabilní, vojensky spolehlivé a hospodářsky silné. Tento model pohraniční situace je cílem sjednocující politiky Evropské unie. Snad nejlepším příkladem integrovaného přeshraničního regionu je Euregio Basilensis. Průmyslovým centrem a střediskem osídlení jak švýcarské, tak i německé a francouzské části tohoto regionu je město Basel (Basilej). Regionálně nejvýznamnější letiště leží ve Francii, velké předměstské nádraží Basileje se nachází v Německu. Jednotlivé části euroregionu jsou vzájemně propojeny přeshraniční veřejnou osobní dopravou. Nejsilnější proudy dojížděky do zaměstnání vedou z jihu (z francouzského Alsaska) do Basileje, další významné proudy pak z jižního Bádenska (Německo) a z Alsaska do Německa. Významným integrujícím faktorem tohoto území je nepochybně společný jazyk - němčina, která je úřední řečí v Německu a ve Švýcarsku a pro francouzské Alsanany je druhým jazykem (alsasťina je výrazně ovlivněna němčinou).

Obrázek 7-1: Hraniční situace podle prostupnosti hranice podle Strassoldo-Graffenbergerové

Pramen: Strassoldo-Graffenberg 1974 , s. 29.

Komplexní působení státní hranice způsobuje, že výzkum pohraničních regionů se často skládá z řady přístupů a navzájem propojených výzkumných kroků. V popředí výzkumu působení státní hranice stojí především faktory, které podporují či brzdí přeshraniční interakce, resp. vyrovnávání přeshraničních disparit.

Při studiu pohraniční situace a vlivu působení hranice na ekonomický a sociální vývoj pohraničních regionů se nejčastěji setkáváme s dvěma základními přístupy, které můžeme označit jako makropřístup a mikropřístup (obrázek 7-2).

Obrázek 7-2: Základní metodologické přístupy ke studiu pohraničních regionů

Výzkumný přístup	Cíle (zájmy) sousedících zemí	Analytický přístup	Akční přístup
makropřístup	cíle (zájmy) obou zemí jsou stejné	Strukturální analýza historická (vývojová) analýza analýza regionálního rozvojového potenciálu vize dalšího vývoje	integrace regulace
Mikropřístup	jsou zájmy obou částí pohraničního regionu stejné?	analýza prostorového chování a jednání analýza vnímání prostředí	organizace, formy kooperace

Pramen: vlastní provedení

Těžiště makropřístupu spočívá ve strukturální a vývojové analýze a analýze rozvojového potenciálu. Tento přístup vychází z tvrdých statistických dat, právních a jiných dokumentů (integrace, regulace). Výsledkem výzkumu jsou informace o objektivním stavu přeshraničních rozdílů. Tímto přístupem se v tomto příspěvku dále nebudeme zabývat.

Mikropřístup se naproti tomu zaměřuje na individuální aktéry přeshraničních interakcí (především na domácnosti a podniky) a studuje jejich subjektivní prostorové vnímání, chování a jednání. Velice důležitou, zvláště pak v posledních desetiletích hraje výzkum různých forem spolupráce a kooperace mezi těmito individuálními aktéry.

Někteří autoři mimo výše uvedených přístupů uvádějí, že mezi makro a mikropřístupem existuje ještě mezopřístup, který se zabývá výzkumem přeshraničních institucí, např. euroregionů, které mohou být „vytvořené zeshora“ nebo „anebo vyrůst zezdola“. Na mezorovině se oba přístupy (makro a mikropřístup) setkávají. V této souvislosti se velmi diskutuje o tom, jaký vliv mají různé instituce (opět především euroregiony) na přeshraniční interakce. Otázka vlivu těchto institucí na přeshraniční regiony se týká především politické legitimacy regionální a lokální politiky a plánování. Můžeme se setkat s ná-zory, které těmto institucím přisuzují velmi významnou roli, stejně tak jako s přístupy, které existenci euroregionů zpochybňují (viz např. Aschauer 1994).

Metodologický přístup, který se často používá při výzkumu důsledků otevření hranic. V našem případě hranic s Německem na vývoj západočeského pohraničí je znázorněn na obrázku 7-3.

Obrázek 7-3: Státní hranice jako výzkumný problém z akčně-prostorového hlediska

Státní hranice má vliv na:

1. skupiny regionálních aktérů a jejich přeshraniční vztahy (interakce)

- a) domácnosti (sociální aktéři)
- b) podnikatele (ekonomičtí aktéři)
- c) instituce státní správy a územní samosprávy (političtí aktéři)

2. prostorové vnímání, rozhodování, chování a jednání regionálních aktérů
(zkušenosti, znalosti a informace ovlivňují vnímání, možnosti a očekávání)

3. prostorovou strukturu a organizaci (strukturu obyvatelstva, osídlení a hospodářství)

Pramen: vlastní zhotovení

Státní hranici nechápeme pouze jako politický, ale především jako sociální fenomén. Při výzkumu přeshraničních interakcí vycházíme z behaviorálního přístupu. Těžištěm tohoto přístupu je vnímání regionálních nerovností (mzdových a cenových rozdílů, rozdílů na trhu práce a v hospodářské struktuře). Tyto nerovnoměrnosti vytvářejí behaviorální potenciál. Ze sousedního regionu vycházejí přes hranice různorodé informace, které jsou obyvateli, podniky a veřejnými institucemi v západočeského pohraničí přímo nebo nepřímo vnímány. Tito aktéři na tento potenciál reagují tím, že vytvářejí přeshraniční interakce. Na základě vnímání se u každého individua (aktéra) vytváří zjednodušený nebo deformovaný obraz reálného prostředí. Hodnocení možností, které vnímané prostředí nabízí (významnou roli přitom hrají informace, regionální znalosti, zkušenosti, budoucí očekávání) a budoucí očekávání vedou buď k přeshraničním aktivitám (pozitivní vnímání nerovností) nebo k politickým tlakům (negativní vnímání nerovností).

Přeshraniční interakce jsou ovlivněny jednak charakteristikami aktéra (věk, vzdělání, sociální postavení u obyvatel, velikost, oborová příslušnost atd. u podniků) a prostupností hranice (existencí bariér).

Jako interakce označujeme činnosti jako je dojížd'ka za prací, dojížd'ka za nákupy a službami, cesty za účelem trávení volného času, cesty za účelem návštěvy známých nebo příbuzných. Vycházíme přitom z konceptu základních životních funkcí mnichovské sociálněgeografické školy (viz K. Ruppert 1969, Maier, J. et al. 1977).

Výsledkem jsou individuální přeshraniční aktivity (interakce) v tzv. akčním prostoru, který je každodenně využíván a utvářen aktivitami těchto aktérů.

Na základě zhodnocení přínosů nebo ztrát jednotlivými aktéry se může představa o hranici a o sousední zemi pozitivně nebo negativně měnit, a tím může docházet k podpoře dalších aktivit nebo k jejich brždění.

Obrázek 7-4 nám ukazuje výchozí situaci přeshraničních interakcí (bohatá X relativně chudá země).

Obrázek 7-4: Výchozí situace přeshraničních interakcí

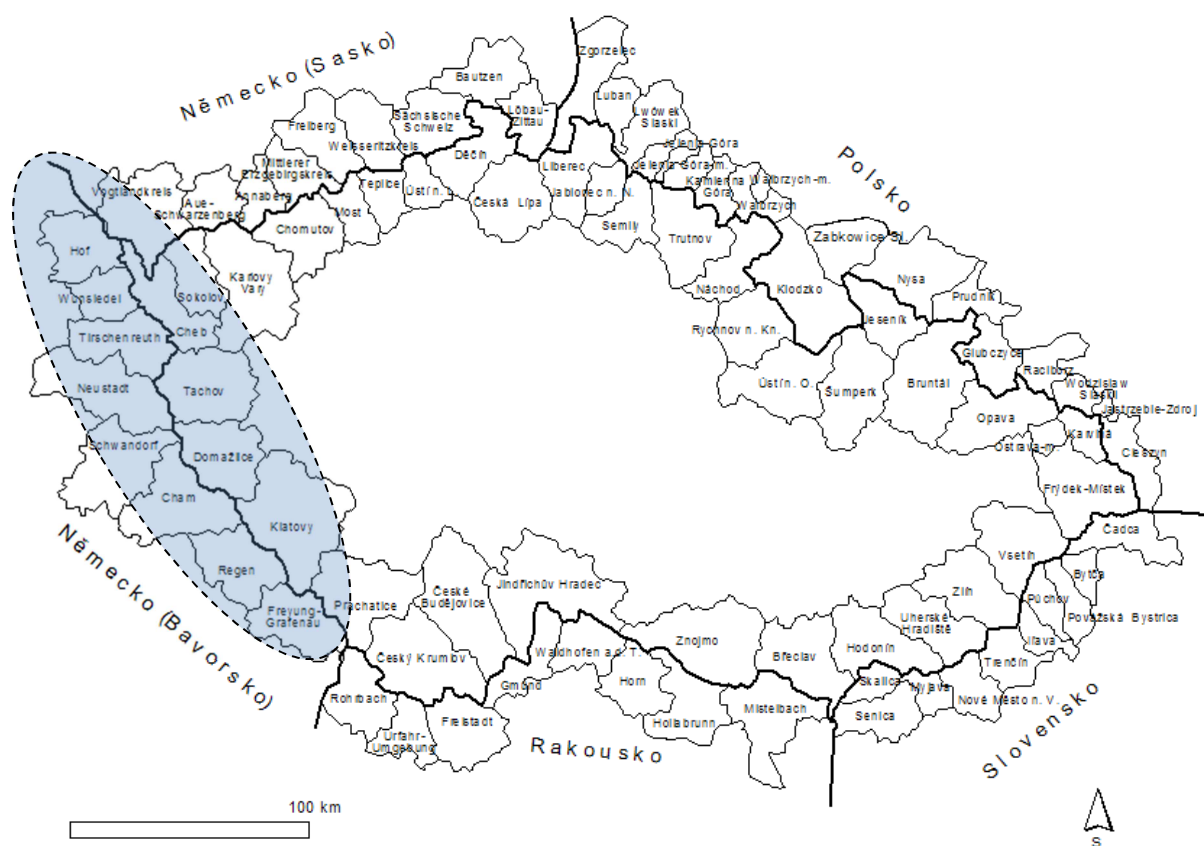
Spolková republika Německo	Česká republika
vysoké příjmy	nízké příjmy
vysoké mzdy	nízké mzdy
stabilní ekonomický a právní systém	nestabilní ekonomický a právní systém
vysoce rozvinutá infrastruktura	nedostatečně rozvinutá infrastruktura
velký trh	malý trh
vysoké životní náklady	nízké životní náklady
relativní nedostatek kapitálu	absolutní nedostatek kapitálu
⇐⇐⇐⇐⇐ legální a legální imigrace	
transfer kapitálu ⇒⇒⇒⇒⇒	
poptávka soukromých domácností⇒⇒⇒⇒⇒	

Pramen: vlastní zhotovení

7.2 PŘESHHRANIČNÍ SPOLUPRÁCE A PŘESHHRANIČNÍ ROZVOJ NA ÚZEMÍ PLZEŇSKÉHO KRAJE

Vliv funkce hranice na příhraniční region (Česká republika - Bavorsko)

Obrázek 7-5: Vymezení česko-bavorského pohraničí

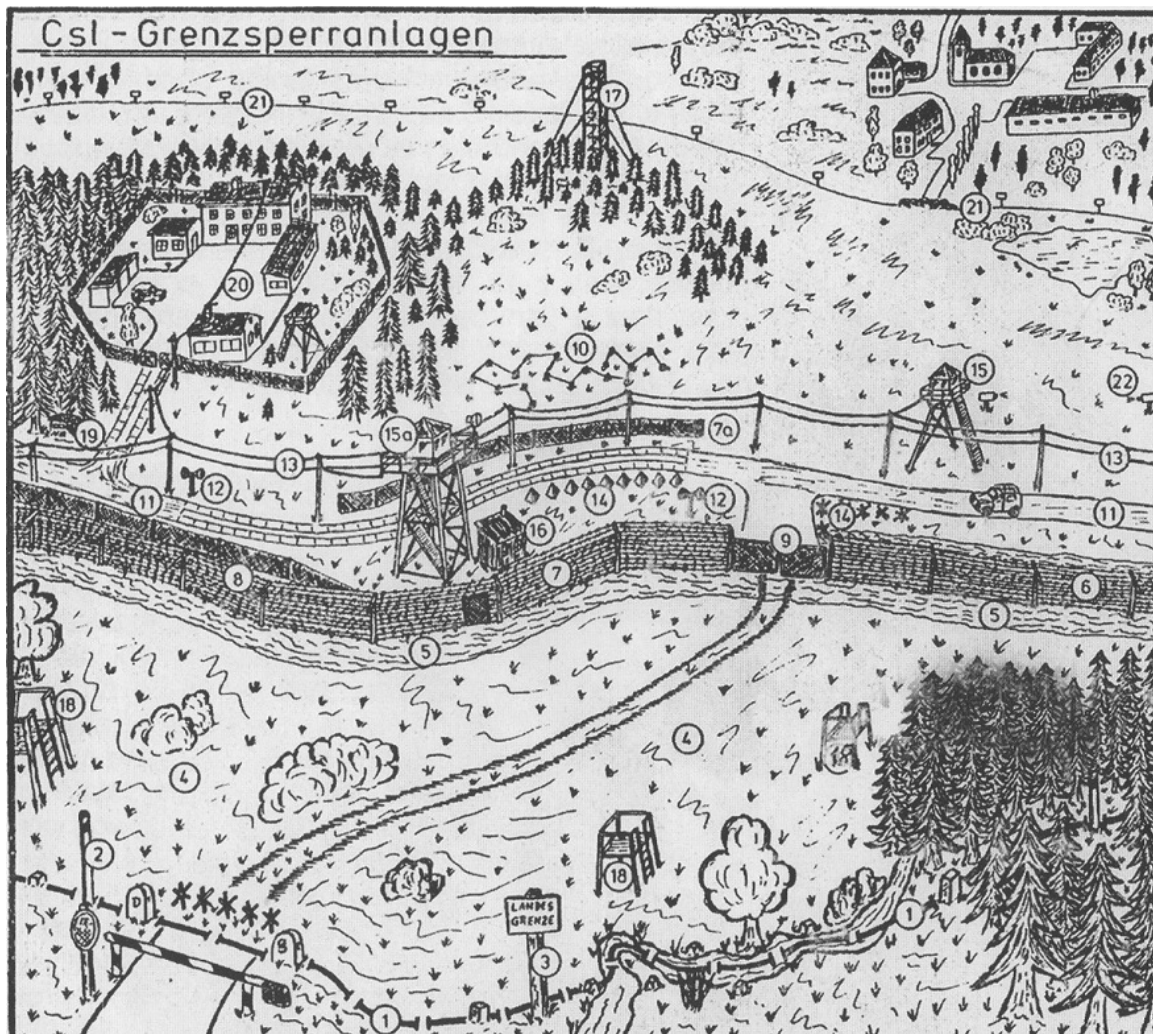
Zdroj: vlastní zpracování

Historie česko-bavorského pohraničí po 2. světové válce

V letech 1945-47 po skončení 2. sv. války došlo k odsunu německy mluvících obyvatel, což znamenalo v oblasti razantní snížení počtu obyvatel. Nastolením „železné opony“ se prohloubila vojenská funkce hranice, státní hranice byla střežena k „ochraně vlastní suverenity“. Negativními dopady jsou likvidace sídel, komunikací, nízká hustota obyvatelstva, snižování životní úrovně. „Železná opona“ je označení pro neprostupnou hranici mezi západním a východním blokem v době studené války. Nacházela se na západní hranici NDR, Československa, Maďarska, ale i Rumunska a Bulharska. “Od

Štětina na Baltu po Terst na Jadranu byla napříč celým kontinentem spuštěna železná opona“ (Sir Winston Churchill, Fulton 1946).

Obrázek 7-6: Plánek hraničních uzávěr na česko-bavorské hranici pro informaci německých turistů

Plánek hraničních uzávěr na čs. hranici pro informaci německých turistů

Vysvětlivky: 1. st. hranice, 2. hran. sloupek SRN, 3. tabule s nápisem „Zemská hranice,“ 4. územní pruh až několik km široký, 5. zoraný pás na odkrytí stop, 6. signální stěna, 7. branka pro pěší, 8. druhá řada stěny, 9. vrata pro auta, 10. nášlapná drátěná uzávěra, 11. cesta při stěně, 12. světlomety, 13. hraniční signální vedení, 14. překážky v podobě jezků, 15. hlídková věž, 16. přístřešek pro hlídku, 17. vzdušná hláska, 18. poplachová stanoviště, 19. hliněný bunkr, 20. objekty PS s ohrazením, 21. začátek hraničního pásma, 22. světelné zabezpečovací zařízení

Zdroj: dle nepublikovaných záznamů bavorské pohraniční policie z roku 1989.

Česko-bavorská hranice byla nejstřeženější hranice v Evropě, na 356 km bylo 5 brigád pohraniční stráže (Cheb, Planá, Poběžovice, Sušice, Volary), hranice byla zajištěna jedno - až dvouřadým plotem z ostnatého drátu v délce 301,4 km (do roku 1965 byl plot pod elektrickým proudem, následně zde byla instalována tzv. signální stěna), 264 ocelovými hlídkovými věžemi, 51 dřevěnými hlídkovými věžemi a 64 pozemními pozorovatelnami (dle záznamů Bavorská pohraniční policie z roku 1989). Podél hranice bylo vymezeno zakázané pásmo (0–2 km, bez obyvatel), dále kontrolované hraniční pásmo (2–5 km, místy až 12 km).

Železná opona oddělovala 2 různé světy, na české straně došlo k zániku obcí (40 Domažlicko, 20 Tachovsko), přestala zde existovat hospodářská činnost (průmysl, turistický ruch), do 8 km ve vnitrozemí byly odstraněny orientační tabulky.

Po sametové revoluci v roce 1989 se hranice otevírá, vstupem do Evropské unie v roce 2004 končí na hranici celní kontrola, vstupem do Schengenského prostoru v roce 2007 končí na hranici i pasová kontrola. Hranici lze překročit kdykoliv a kdekoliv.

V relativně velmi krátké době se nachází česko-bavorský příhraniční region již v třetím režimu fungování, který je závislý na funkci hranice (linie oddělující různé politicko-ekonomické systémy – asymetrická hranice). Od funkce bariérové (před rokem 1990), přes funkci kontaktní (1990–2004), až postupně po faktickou likvidaci hranice (2007).

V česko-bavorském pohraničí se po pádu železné opony tvoří nové hierarchie vztahů, oblast se stává centrálním regionem mezi aglomeracemi Prahy (Plzně) a Norimberka. Roste tranzitní charakter území (na počátku 90. let otevření 4 nových hraničních přechodů na přibližně 100 kilometrovém úseku státní hranice, 20-ti násobné zvýšení počtu osob překračujících hranice), pohraničí leží na vnější hranici Evropské unie s možností využití předvstupního finančního programu CBS Phare.

Vývoj počtu obyvatel v příhraničních regionech na česko-bavorské hranici

Odbouráním bariérové funkce hranice se očekával v příhraničních regionech rozvoj přeshraničních kontaktů, rozvoj hospodářských aktivit. S tím je spojen pozitivní růst počtu obyvatel v pohraničí, především na české straně, kde byl dlouhou dobu přirozený vývoj omezen. Následující grafy ukazují na rozdílný vývoj počtu obyvatel v příhraničních regionech v obdobích 1990-2003 a 2003-2011, přičemž se nepotvrzuje růst ve všech příhraničních regionech ani pozitivní přeshraniční vliv. Na české straně se v období 1990-2003 pozitivně vyvíjí obyvatelstvo v severní části – okresy Cheb a Tachov s dobrým dopravním napojením na sousední region, na bavorské straně je pozitivní vývoj v jižní části – Degendorf, Schwandorf s rozvíjejícím se dopravním strojírenstvím a dostatkem pracovních míst. Naopak negativní vývoj je na české straně v jižních oblastech – Klatovy s omezenou aktivitou i dopravní dostupností v oblasti Šumavy, na bavorské straně se jedná o okres Hof na severu se stagnující hospodářskou strukturou. Nepotvrzuje se tak pozitivní přeshraniční vliv sousedních regionů, ale spíše vlastní regionální problémy.

V období 2003-2011 se pozitivně vyvíjí počet obyvatel i v okresech Domažlice a Klatovy v důsledku otevření hranic a vstupu ČR do Schengenského prostoru, negativní vývoj zůstává v okrese Prachatice, kde je stále patrný bariérový vliv Národního parku Šumava podél česko-bavorské hranice s omezením hospodářských aktivit.

Překvapující je negativní vývoj počtu obyvatel v tomto období ve všech příhraničních okresech Bavorska, kdy na oživení prostoru nezapůsobily pozitivní hraniční efekty.

Diferencující versus integrující aspekty příhraničních regionů

Z hlediska teorie příhraničních regionů můžeme hovořit o diferencujících a integrujících aspektech příhraničních regionů (Dokoupil, 2004).

Mezi *diferencující aspekty* patří: periferní poloha + hraniční efekt, kombinace polohových a místních faktorů a hierarchie regionů. Periferní poloha vyjadřuje vymezení pohraničí vůči centrům vyššího řádu uvnitř celku, hraniční efekt - respektuje dělící linii mezi sousedními pohraničními region (Hampl, 2000). Po roce 1989 došlo ke změnám diferencujících aspektů. Impulsem ke změnám byly charakter a intenzita přeshraničních vztahů. Na počátku se jednalo o absenci politických motivů pro přeshraniční spolupráci, historické zkušenosti, ekonomickou rozdílnost, rozdílné právní a správní struktury, kulturní a jazykové rozdíly, významná tranzitní funkci pohraničí.

Integrující aspekty příhraničních regionů můžeme dělit na:

- a) přirozené (neřízené) – přírodní, společenské. Přírodní jsou základem regionální integrity, společenské mají základ v polohovém regionálním faktoru a hierarchickém regionálním uspořádání. Vývoj geografické organizace ovlivňuje procesy, které budou významným základem regionální integrity, evropská hierarchie center a vytváření rozvojových os (Hampl, 2001),
- b) umělé (řízené) – mají základ v tvorbě přeshraničních struktur, které se vyznačují různou intenzitou spolupráce, např. euroregiony (programy INTERREG, CBS PHARE).

Rozdílnou mzdovou úroveň na obou stranách hranice lze vnímat jako diferencující aspekt ve smyslu rozdílné kupní síly sousedních obyvatel, ale i jako integrující aspekt ve smyslu vlivu koupěschopného spotřebitele na rozvoj sítě obchodů a služeb v sousedním regionu.

V česko-bavorském pohraničí se na jedné straně dosud projevuje minulost v podobě existence „železné opony“ a narušení normálního přeshraničního regionálního rozvoje. Na straně druhé je vidět pozitivní posun v podobě vybudování nové technické infrastruktury, v podobě oživení některých periferních regionů na české straně. Bavorská strana však zažívá pokles počtu obyvatel, což se může negativně projevit v přeshraničním rozvoji sledovaného regionu.

Otázky k zamyšlení:

1. Co přinesly do vývoje česko-bavorského pohraničí významné časové milníky?
2. Jaký dopad měla na česko-bavorské pohraničí existence „železné opony“?
3. Jak se projevují v česko-bavorském pohraničí diferencující resp. integrující aspekty?

8. EVALUACE VELKÝCH KULTURNÍCH PROJEKTŮ NA PŘÍKLADU PLZNĚ – EVROPSKÉHO HLAVNÍHO MĚSTA KULTURY 2015

Cílem této kapitoly je seznámit se s metodologií evaluačního výzkumu velkých kulturních projektů. Další zdroje dat a informací jsou uvedeny na konci modulu.

Velkým kulturním a uměleckým projektům (megaprojektům) a jejich významu pro rozvoj měst a regionů, se v poslední době věnuje značná pozornost. Jejich evaluace je předmětem zájmu mnohých aplikovaných i akademických výzkumů (Evans, 2005). V oblasti projektů evropských hlavních měst kultury je, alespoň podle citačního ohlasu měřeno, nejvýznamnější tzv. Palmerova zpráva (Palmer 2004, 2007), která v základních rysech shrnuje poznatky pořadatelských měst. Její slabou stránkou však je, že nenabízí ani rámcový postup, jak takové velké kulturní projekty monitorovat a komplexně evaluovat. V této souvislosti je zapotřebí dodat že ani Evropská komise, která je iniciátorem projektů evropských hlavních měst kultury (EHMK), doposud nenabídla propracovanou metodiku, která by umožnila seriózní porovnání výsledků jednotlivých měst.

Jak uvádí mnozí autoři (viz např. Kunzmann, 2002; Lóczy, et al., 2011 a jiní), a potvrzují představitelé námi oslovených měst, která byla v minulosti nositeli titulu „evropské hlavní město kultury“, tak monitoring a evaluace podobných velkých kulturních projektů představuje značný problém, neboť se obtížně hledají vhodné indikátory úspěšnosti, na nichž by se dokázali všichni shodnout. Představitelé měst často neskrývají obavu, že evaluační výzkumy a použité indikátory spíše než pozitivní efekty odhalují neúspěšnost, která vede ke zpochybňování efektivity takových velkých a finančně náročných investic. Na druhé straně se v praxi nezdá se setkáváme s nekritickou oslavou ekonomických přínosů, nejenom velkých kulturních a uměleckých projektů, ale kultury jako takové (Evans 2005 a jiní). Jako příklad z české praxe můžeme uvést, s jakými nekritickými očekáváními přivítala kulturní obec model, nabídnutý ministerstvem kultury, který jim konečně umožňuje vyčíslit ekonomické přínosy kulturních akcí a tak zdůvodnit jejich přínosnost.

Evaluační studie o dopadech velkých kulturních projektů jako nejvýznamnější indikátor ekonomického přínosu nejčastěji používají počet nově vytvořených pracovních míst. Jejich autoři jsou často kritizováni za to, že přehlížejí dlouhodobé a multiplikační efekty. Vývoj efektivních monitorovacích a evaluačních systémů a výzkumných metodologií pro stanovení nejenom ekonomických dopadů velkých kulturních projektů, je proto výzvou jak pro praxi, tak pro praktický a teoretický výzkum. Je až zarážející, jak jsou projekty EHMK na jedné straně vyzdvihovány pro jejich

nezpochybnitelný ekonomický přínos, a na druhé straně chybí věrohodné monitorovací a evaluační systémy, které by dokázaly tuto hypotézu potvrdit.

Cílem této kapitoly je seznámit odbornou veřejnost se základními přístupy, principy a indikátory, na základě nichž tým spolupracovníků Střediska pro výzkum regionálního rozvoje na Fakultě ekonomické Západočeské univerzity v Plzni vytvořil koncepci monitorovacího a evaluačního systému projektu Plzeň 2015, resp. program jeho evaluačního výzkumu. Pro omezené možnosti tohoto článku se zaměřujeme pouze na nejvýznamnější prvky.

Plzeň - evropské hlavní město kultury 2015

Na počátku iniciativy Plzeň 2015 byla diskuse o tom, že je zapotřebí zvýšit atraktivitu města jak pro místní obyvatele, tak pro návštěvníky města a investory. Zúčastnění se shodli, že toho lze dosáhnout pouze zvýšenými investicemi do kvality životního prostředí, kultury a sportu. Strategickým cílem rozvoje města Plzně se tak stalo vyprofilování jeho nabídky tak, aby bylo veřejností vnímáno nejenom jako průmyslové město anebo město piva (anebo v poslední době stále častěji jako město sportu), ale také jako evropské kulturní centrum s pozitivním image, známé nejenom v České republice, ale i v Evropě. Projekt Plzeň 2015 je v této souvislosti jakými vlajkovým projektem, který má dva cíle:

- vnitřní cíl: komplexní regenerace města (ekonomická, sociální, kulturní, environmentální, urbanistická), odpovídající potřebám znalostní ekonomiky a postindustriální společnosti;
- vnější cíl: vytvořit nezaměnitelnou identitu města a zlepšit jeho image jak u místního obyvatelstva, tak i návštěvníků a potenciálních investorů;

100

Vlastní iniciativa přihlásit se do soutěže o hlavní město evropské kultury se zrodila již v r. 2003. Vzešla z odboru kultury Magistrátního úřadu města Plzně, který v té době spolupracoval na dílčím projektu s rakouským Grazem, který byl v daném roce evropským hlavním městem kultury. V průběhu následujících měsíců pod dojmem grazských zkušeností probíhalo shromažďování informací o projektu o podmínkách účasti, výběrových kritériích apod. V září 2007 městské zastupitelstvo formálně odsouhlasilo, že se Plzeň zúčastní soutěže. Organizací celého projektu byl pověřen Útvar koordinace evropských projektů. Vznikl tým pracovníků, kteří měli celou akci na starosti. Byl vytvořen integrovaný plán rozvoje města s názvem „Plzeň - Evropské hlavní město kultury 2015“ a „Program rozvoje kultury 2009 - 2019“. Oba dokumenty vytvořily strategický rámec pro realizaci projektu „Plzeň 2015“. Do procesu jejich zpracování bylo zapojeno nejenom politické a administrativní vedení města, ale také odborná veřejnost a místní obyvatelé. Významnou roli v této souvislosti sehrálo Centrum komunitního plánování Západní Čechy, které podnítilo kreativitu místních obyvatel (zvláště mládeže), aby ve jakési skupinové hře („future city game“) identifikovaly problémy města a jejich řešení. Prostřednictvím hry měli její účastníci odhalit problémy města a nalézt jejich řešení. A to jak ekonomické a ekologické, tak i sociální a kulturní problémy města. V říjnu 2009 byly oba strategické dokumenty schváleny a zaslána přihláška do soutěže. Ze tří soutěžících měst (ještě Hradec Králové) byla vybrána dvě města Ostrava a Plzeň, která postoupila do druhého kola. Nakonec 8. září 2010 výběrová komise vybrala Plzeň jako hlavní město evropské kultury pro rok 2015. V čem byl projekt Plzně lepší než projekt konkurenční Ostravy, kterou favorizovala média? Komise především ocenila, že Plzeň předvedla profesionální přístup

a dosáhla „vynikající rovnováhy mezi kulturními projekty plánovaných na rok 2015 a regenerací města“. (viz Závěrečná zpráva výběrové komise). Významnou roli sehrál také silný politický závazek ze strany primátora města a vůbec vedení města, dále již vybudované evropské vazby a kontakty (podle některých to byl klíčový faktor úspěšnosti) a také otevřenost strategie celého projektu.

Nejvýznamnější prvky projektu Plzeň – evropské hlavní město kultury 2015

Stavební (investiční) projekty

- Projekt nové divadelní budovy. Moderní divadelní budova splňující všechny požadavky na moderní divadlo, (kapacita dva sály, 400 + 200 diváků).
- Centrum experimentální kultury Světovar. Jedná se o areál bývalého pivovaru. V areálu by měl mj. vzniknout multifunkční sál pro pořádání různých kulturních akcí, muzeum designu, umělecké ateliéry, archiv města Plzně, kavárna, parkoviště, okolní zeleň okolí nabízející možnosti k odpočinku apod. Důležité je, aby si celý areál zachoval svůj původní industriální vzhled a přitom našel nové využití, které obohatí kulturní život ve městě.
- Nádraží Jižní předměstí. Jedná se o historickou nádražní budovu, která ztratila svůj původní význam. V 90. letech budova značně chátrala a byla dlouhou dobu nevyužívaná. V roce 2000 přišlo občanské sdružení Johan s návrhem, aby se celý areál využíval jako experimentální prostor pro různé alternativní divadelní formy.
- Sportovně relaxační zóna Štruncovy sady a trasy podél řek. Plzeň je jedinečná tím, že leží na soutoku čtyř řek. Jedná se o unikátní říční systém v rámci ČR i Evropy. Jedná se o prostor jako stvořený pro volnočasové využití. Cílem projektu je podél všech plzeňských řek vytvořit síť pěších a cyklostezek, které budou propojovat stávající sportovně relaxační oblasti ve městě. Na vybraných místech budou vytvořeny in-line dráhy, fitness stezky, hřiště pro různé sporty (fotbal, frisbee), skate park, lezecká stěna, dětská hřiště, ale i místa k posezení a vyhlídková místa.

Kulturní projekty

- Druhou klíčovou složkou projektu Plzeň 2015 budou různé kulturní akce (eventy). Hlavním cílem kulturních projektů je propojit kulturu s dalšími důležitými oblastmi či sférami života ve městě: umění a technologie, město a vztahy, tranzit a menšiny a příběhy a prameny.

Koncepce monitorovacího a evaluačního systému projektu Plzeň 2015

Při koncipování monitorovacího a evaluačního systému bylo využito poznatků zahraničních měst, která byla v minulosti nositeli tohoto projektu. Za nejlépe propracovanou studii dopadů velkých kulturních a uměleckých projektů EHMK se považuje tzv. liverpoolský model (2008), který se v modifikované podobě využil i při evaluaci dopadů letních olympijských her v Londýně (2012). Představa, že bychom uvedený model pouze mechanicky převzali, byla již od počátku vyloučena. Důvodem je nejenom odlišnost obou měst (Liverpoolu a Plzně), ale také objem finančních prostředků, které je město Plzeň, zvláště v dnešní době krize, připravené do realizace

projektu a jeho evaluace investovat. Přestože je systematická evaluace projektu nezbytnou podmínkou, aby město získalo dotaci EU (tzv. Cenu Meliny Mercouri), tak doposud monitorovacím a evaluačním otázkám nebyla věnována patřičná pozornost. Kromě Liverpoolu, jsme využili poznatky také dalších měst, která jsou strukturálně podobná Plzni a jsou považována za úspěšná. Na základě komunikace se zahraničními experty jsme pro srovnávací analýzu nakonec vybrali města Weimar (1999), Graz (2003), Linz (2009) a Pécs (2011).

Tak jako v mnohých jiných městech (aktuálně např. v Marseille a Košicích), je za evaluační výzkum většinou zodpovědná místní univerzita, v našem případě Západočeská univerzita v Plzni, od níž se očekává, že bude garantem nezávislosti hodnocení.

Přivítali jsme také, že v rámci sítě evropských hlavních měst kultury došlo ke sdružení univerzitních pracovišť, zodpovědných za evaluační výzkum (ECoC Policy Group), jehož cílem je vyvinout komplexní monitorovací a evaluační model (systém) pro měření multiplikačních dopadů velkých kulturních projektů. Předmětem hodnocení by přitom měli být nejenom ekonomické, ale také sociální, kulturní, environmentální a politické dopady. Snahou zmíněného mezinárodního společenství, jehož jsme se stali členem, je vytvořit nový a inovativní přístup ke sledování a měření dopadů, který by překračoval rámec běžně používaných kvantitativních indikátorů (jako např. růst pracovních příležitostí nebo počtu přenocování), a více zohledňoval jedinečné zkušenosti jednotlivých měst. Důraz se klade na sledování dlouhodobých efektů a jejich udržitelnost. V této souvislosti chceme svými plzeňskými zkušenostmi přispět k tvorbě zmíněného komplexního monitorovacího a evaluačního modelu.

Na základě zahraničních zkušeností jsme vymezili následující základní principy a předpoklady, které jsme použili při koncipování evaluačního výzkumného programu pro město Plzeň:

- výzkumný program musí vycházet z předpokladu širokých dopadů, které může projekt Plzeň 2015 mít; nejedná se pouze o kulturní dopady, ale také o dopady sociální, ekonomické, environmentální a urbanistické, což předpokládá nejenom uplatnění komplexního (holistického) přístupu k výzkumu a evaluaci, ale také zapojení analytiků z různých vědních oborů – kulturologů, sociologů, kulturních antropologů, kulturních a urbánních geografů, ekonomů, urbanistů/ plánovačů, odborníků na projektový/ programový management atd.;
- je nutné kombinovat kvantitativní a kvalitativní metody a postupy výzkumu;
- je zapotřebí uskutečňovat nejenom aplikovaný (pro potřeby praxe, resp. decizní sféry), ale také akademický výzkum (z toho vyplývá potřeba použití širokého spektra výzkumných metod a postupů);
- je zapotřebí zkoumat krátkodobé, střednědobé i dlouhodobé dopady projektu; evaluační výzkum je zapotřebí začít realizovat minimálně dva roky před a pět let po skončení tohoto projektu;
- je zapotřebí co nejdůsledněji oddělovat dopady projektu Plzeň 2015 od dopadu ostatních doprovodných kulturních a jiných podpor, programů a projektů.

Na základě zkušeností zahraničních měst a diskusí se zainteresovanými aktéry projektu Plzeň 2015 jsme v květnu 2012 navrhli následující tematické oblasti a indikátory, které by měly posloužit pro komplexní evaluaci projektu.

Tematické oblasti a evaluační indikátory projektu Plzeň – Evropské hlavní město kultury 2015
(Z – základní, D – doporučené)

Tematická oblast / podoblast	Indikátory	Typ
1. Udržitelnost kulturní života ve městě		
Úroveň kulturní nabídky	Pozitivní ohlasy na kulturní a umělecký program EHMK (v ČR) v %	D
	Negativní ohlasy na kulturní a umělecký program EHMK (v ČR) v %	D
	Počet originálních kulturních a uměleckých produktů vytvořených v rámci EHMK	Z
Evropskost a inovativnost kulturních a uměleckých aktivit	Počet nadnárodních (přeshraničních) kulturních a uměleckých aktivit (projektů) a míra zapojení umělců a kulturních pracovníků z ostatních zemí EU	D
	Nové (inovativní) formy spolupráce vzniklé díky EHMK – (s ohledem na převažující žánr, zapojení zainteresovaných subjektů, územní dosah apod.)	Z
Přínosy a územní dosah kulturního a uměleckého programu EHMK	Příjmy z pořádaných akcí	D
	Celkový počet, struktura a spokojenost návštěvníků kulturního a uměleckého programu EHMK (podíl místních/regionálních, národních a mezinárodních návštěvníků)	D
	Počet, struktura a spokojenost návštěvníků nejvýznamnějších kulturních a uměleckých akcí EHMK	D
Přímý vliv EHMK na rozvoj kreativních a kulturních odvětví ve městě	Celkové dotace poskytnuté v rámci programu EHMK - výše dotací poskytnutých kulturním a uměleckým organizacím, - výše dotací poskytnutých ostatním neziskovým (občanským) organizacím	D
Růst pracovních míst a investic do kreativních a kulturních odvětví	Výše a struktura přímých investic do kreativních (kulturních) odvětví, vyvolaných EHMK	D
	Výše a struktura dalších veřejných investic do kreativních (kulturních) odvětví	D
Postoje místních obyvatel a návštěvníků města ke kultuře a umění	Růst návštěvnosti muzeí a galerií ve městě (%)	D
	Růst návštěvnosti divadelních představení a koncertů ve městě (%)	D
	Růst návštěvnosti gastronomických a zábavních zařízení ve městě (%)	D
	Růst celkového zájmu o kulturu a umění ve městě (%)	D
2. Participace na kulturním a uměleckém programu		
Počet akcí a účastníků	Počet pořádaných akcí	Z
	Počet účastníků těchto akcí	Z
Šíře kulturní participace	Struktura účastníků pořádaných akcí (podle základních demografických, sociálních a ekonomických charakteristik)	Z
		Z
Zapojení dobrovolníků	Počet registrovaných dobrovolníků	D
	Počet proškolených dobrovolníků	D
	Objem dobrovolnické práce pro EHMK (počet osobodnů)	D
Spokojenost účastníků	Celková spokojenost účastníků s kulturním a uměleckým programem EHMK	D
3. Identita a image města		
Počet zveřejněných článků o EHMK a jejich mediální vliv	Počet zveřejněných článků o EHMK (o ohledem na typ média, obsah, hodnocení a územní dosah)	Z
	Počet on-line ohlasů (např. na sociálních sítích)	D
Image města na národní úrovni	Vnímání EHMK na národní úrovni (informovanost o EHMK a jeho vliv na návštěvnost města)	Z

Tematická oblast / podoblast	Indikátory	Typ
	Vnímání Plzně jako kulturního centra	D
	Informovanost o Plzni a podíl kultury na celkovém image města	D
4. Filozofie a řízení projektu		
Počet sponzorů a způsob financování	Počet sponzorů	D
	Veřejné zdroje (místní, regionální)	Z
	Veřejné zdroje (národní)	Z
	Veřejné zdroje ostatní	Z
	Soukromé zdroje a vlastní příjmy	Z
	Přímé zdroje z EU	Z
	Doplňkové zdroje ze strukturálních fondů EU	D
	Výdaje na kulturní a umělecký program	Z
	Výdaje na marketing a komunikaci	Z
	Administrativní a provozní výdaje	Z
5. Evropská dimenze		
Evropská spolupráce	Příklady přeshraniční (unijní) spolupráce a partnerství na projektech a akcích EHMK (účast umělců, kulturních pracovníků, expertů podle spolupracujících zemí, formě spolupráce apod.)	Z
Evropské publikum ve městě	Podíl návštěvníků EHMK ze zemí EU	D
	Podíl návštěvníků ze zemí EU na jednotlivých akcích EHMK	D
Evropanství (evropská identita) místních obyvatel	Evropská identita obyvatel města Plzně a její změny v důsledku EHMK	Z
	Vliv EHMK na identifikaci obyvatel města Plzně s Evropskou unií	D
6. Ekonomické dopady		
Růst pracovních míst	Růst pracovních míst v kreativních odvětvích	D
	Nárůst pracovních míst v cestovním ruchu	D
Počet, struktura a výdaje návštěvníků	Nárůst počtu návštěvníků města (%)	Z
	Nárůst výdajů návštěvníků města (%)	Z
	Zvýšení podílu zahraničních návštěvníků města (%)	Z
	Počet konferencí a seminářů iniciovaných EHMK	D
	Počet účastníků těchto konferencí a seminářů	D
	Celkový počet návštěvníků města (vč. podílu návštěvníků přijíždějících poprvé)	D
	Celkový počet zahraničních návštěvníků	D
Počet přenocování v ubytovacích zařízeních a obsazenost pokojů	Celkový počet přenocování ve městě a v Plzeňském kraji (vč. návštěvy známých a příbuzných, motivovaných EHMK)	Z
	Obsazenost pokojů v ubytovacích zařízeních ve městě	D
Další investice do infrastruktury vyvolané EHMK	Další investice (nová zařízení, rekonstrukce apod.), nezahrnuté pod EHMK	D
Další investice do kulturních a uměleckých zařízení	Další investice do kulturních a uměleckých zařízení (nových, rekonstruovaných), nezahrnutých pod EHMK	D
Vliv na životní prostředí	Změna výkonů městské hromadné dopravy (%)	D
	Změna emisní zátěže	D

Projekt Plzeň – evropské hlavní město kultury je velkou výzvou jak pro město a jeho aktéry, tak pro naše pracoviště a jeho vědecko-výzkumné směřování. Nabízí se nám možnost zabývat se různými stránkami takovýchto velkých kulturních projektů a zapojit se do celoevropské diskuse o jejich přínosech a efektivitě. Již dnes si plně uvědomujeme, že kvalita evaluačního výzkumu nezávisí pouze na našich znalostech a zkušenostech, ale také na tom, jak je evaluační výzkum a jeho potřeba veřejností vnímána a jak budou kulturní organizace ve městě ochotné poskytovat relevantní informace o jimi

pořádaných akcích. Bez spolupráce a partnerství zainteresovaných subjektů není sebelépe koncipovaný evaluační výzkumný program možné úspěšně realizovat.

Otázky k zamyšlení:

1. Jak k evaluaci projektů Evropských hlavních měst přistoupila zahraniční města?
2. Jak se dají zahraniční zkušenosti využít v podmínkách Plzně, resp. České republiky?
3. Jaké existují problémy evaluačního výzkumu?

9. INSTITUCE A ZDROJE DALŠÍCH INFORMACÍ A DAT

Cílem této kapitoly je především podat přehled institucí a dalších zdrojů informací pro potřeby aplikovaného regionálního výzkumu.

Pro správu území a posouzení a usměrňování regionálního rozvoje potřebujeme mimo jiných informací znát velké množství prostorových a statistických dat. Každý region je prostorový útvar různé velikosti a proto k jeho zobrazení a charakteristikám potřebujeme různě podrobná data.

Základní prostorová data

Základní prostorová data o území naší republiky nacházíme dnes v digitálních databázích (u nás např. v Základní bázi geografických dat (ZABAGED), v Digitálním modelu území 25 (DMÚ 25), v Digitálním modelu území 200 (DMÚ 200), ArcČR 500) nebo v klasických mapách. Do souboru státních mapových děl na území našeho státu patří:

- katastrální mapa (zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky), ve znění zákona č. 89/1996 Sb. a zákona č. 120/2000 Sb.),
- Státní mapa v měřítku 1 : 5 000,
- Základní mapa České republiky v měřítcích 1 : 10 000, 1 : 25 000, 1 : 50 000, 1 : 100 000 nebo 1 : 200 000,
- Mapa České republiky v měřítku 1 : 500 000,
- Topografická mapa v měřítcích 1 : 25 000, 1 : 50 000 a 1 : 100 000,
- Vojenská mapa České republiky v měřítcích 1 : 250 000, 1 : 500 000 a 1 : 1 000 000,
- tematická mapová díla, vzniklá na podkladě základních státních mapových děl.

Mapy státního mapového díla vydává Český úřad zeměměřičský a katastrální (ČÚZK - <http://www.cuzk.cz>). Státní mapová díla se všeobecným obsahem jsou podkladovými mapami v různých digitálních informačních systémech. Tematické mapy státního mapového díla jsou dostupné pouze v tištěné verzi.

Na stránkách ČÚZK nalezneme i další mapové a textové zdroje dat, např. ortofotomapy území České republiky, databázi geografických jmen České republiky Geonames, soubor správních hranic a hranic katastrálních území ČR, vymezuující území správních jednotek všech úrovní v rámci celé České republiky a informace o možnosti prohlížení geodetických a kartografických archiválií. Důležitým zdrojem údajů pro regionální potřeby je katastr nemovitostí. Jeho součástí je jednak katastrální mapa a jednak soubor informací o katastrálních územích, nemovitostech, vlastnických vztazích k nim, apod. Přístup k němu lze využít opět z internetových stránek ČÚZK - Nahlížení do katastru nemovitostí (<http://nahlizeniidokn.cuzk.cz/>).

Poskytovatelem standardizovaných prostorových informací v Evropě, zejména v oblasti životního prostředí, je INSPIRE - INfrastructure for SPatial InfoRmation in Europe. Tato infrastruktura prostorových dat se buduje od roku 2007. Na státní úrovni vznikl v jejím rámci Národní geoportál INSPIRE (inspire.gov.cz). V novele zákona 123/1998 Sb. Jsou určeni tzv. povinní poskytovatelé dat do tohoto systému, kterými jsou zejména správní úřady a jiné organizační složky státu a orgány územních samosprávných celků a různé fyzické a právnické osoby. Systém má být dobudován do roku 2020. V současné době se na jeho tvorbě v ČR aktivně podílí Ministerstvo životního prostředí ČR, Ministerstvo vnitra ČR, Český úřad zeměměřický a katastrální (<http://www.cuzk.cz>), Česká asociace pro geoinformace (<http://www.cagi.cz>) a Sdružení Nemoforum (<http://www.cuzk.cz/nemoforum>). **On-line publikace referenčních a tematických dat nalezneme v tzv. Národní infrastruktuře prostorových dat (<http://inspire.gov.cz/narodni-infrastruktura>), konkrétně na následujících portálech:** Mapové služby Portálu veřejné správy České republiky (<http://geoportal.cenia.cz>), Geoportál zeměměřického úřadu (Geoportál zeměměřického úřadu), Ministerstvo práce a sociálních věcí (<http://www.mpsv.cz>), Mapserver OPRL (<http://www.uhul.cz/carto>), Mapové služby Portálu ochrany přírody (<http://mapmaker.nature.cz>), Portál územního plánování (<http://portal.uur.cz>) a na stránkách krajských úřadů jednotlivých krajů.

Základní registry a databáze, statistická data v rámci ČR

Pro potřeby veřejné správy byly u nás vybudovány čtyři základní registry, do kterých mají v různé míře přístup různé instituce státní správy. Jsou to:

- základní registr obyvatel, spravovaný Ministerstvem vnitra ČR,
- základní registr právnických osob, podnikajících fyzických osob a orgánů veřejné moci, spravovaný ČSÚ,
- základní registr územní identifikace, adres a nemovitostí, spravovaný ČÚZK,
- základní registr agend orgánů veřejné moci a některých práv a povinností, spravovaný Ministerstvem vnitra ČR (předpis č. 111/2009 Sb. Zákon o základních registrech).

Český statistický úřad vede i další databáze a registry. Základní je tzv. veřejná databáze, která poskytuje statistická data pro širokou veřejnost, a to jak v ucelených přehledech, tak v tematických oblastech životní prostředí a zemědělství, práce a sociální statistiky, obyvatelstvo a volby, makroekonomika, zahraniční obchod, ceny, průmysl, stavebnictví a energetika, služby. Další jsou Databáze demografických údajů za obce ČR, Databáze zahraničního obchodu, Registr ekonomických subjektů (IČO), již zmiňovaný Registr osob, Registr sčítacích obvodů a budov a Ubytovací zařízení ČR.

Statistická data s různou tematikou nalezneme jak ve speciálních tematických publikacích ČSÚ, tak v různých ročenkách (např. ve Statistické ročence České republiky či v krajských ročenkách). ČSÚ vydává i různé aktuální informace, analýzy, komentáře, časové řady dat a v neposlední řadě i časopisy *Statistika: Statistics and Economy Journal*, *Demografie* a *Statistika&My*. Oborově příslušná data jsou publikována i na stránkách jednotlivých ministerstev, např. Ministerstvo dopravy ČR vydává každoročně Ročenku dopravy ČR, Ministerstvo životního prostředí ČR vydává Ročenku životního prostředí ČR, atd. Nepřehledné množství regionálních informací lze získat např. z **Regionálního informačního servisu (RIS)**, spravovaného Centrem pro regionální rozvoj ČR (<http://www.risy.cz/cs/vyhledavace>). Informace ekonomického charakteru až na

úroveň hospodaření obcí lze zjistit v systému Monitor na stránkách Ministerstva financí ČR (<http://www.statnipokladna.cz/>).

Základní zdroje zahraničních dat (se zaměřením na region střední Evropy)

Základní statistická data o Evropské unii zjišťuje a poskytuje Eurostat, statistická služba Evropské unie. Odkazy na různá mezinárodní data a statistiky jsou dostupné ze stránek ČSÚ (http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/mezinarodni_organizace). Při práci se zahraničními daty a zejména při jejich srovnávání s daty z ČR je nutné se důkladně seznámit s metodikou tvorby a sběru těchto dat, aby byla navzájem srovnatelná.

Z nepřeberného množství statistických informací Eurostatu lze jmenovat jejich souborné uspořádání v ročence Europe in figures - Eurostat yearbook ([http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Europe in figures - Eurostat yearbook](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Europe_in_figures_-_Eurostat_yearbook)), která se zabývá různými zejména socioekonomickými tématy. V ní naleznete i možnost porovnání našich regionů (na úrovni NUTS II) s obdobnými regiony Evropské unie v grafické podobě. Vhodné použití najdete jistě i pro různé databáze Eurostatu (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>; <http://ec.europa.eu/eurostat/web/regions/data/main-tables>), Regionální ročenku Eurostatu (např. **Eurostat regional yearbook 2014**) a tzv. Statistický atlas (Statistical Atlas) - obojí na <http://ec.europa.eu/eurostat/publications/regional-yearbook>, [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics_explained/index.php/Eurostat regional yearbook](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics_explained/index.php/Eurostat_regional_yearbook)).

V regionu střední Evropy existují speciální databáze, např. Databáze přeshraniční spolupráce - Cbfd (www.crossborderdatabase.de; dostupná i z <http://cbfd.czso.cz/cbfd/>), kterou společně tvoří a provozují Český statistický úřad v Praze, Bavorský zemský úřad pro statistiku a zpracování dat v Mnichově, Zemský statistický úřad Svobodného státu Sasko v Kamenzi a Vojvodský statistický úřad ve Vratislavi, pobočka v Jelení Hoře. Ve velmi lůNěmecko, Česká republika) a dále o jednotlivých euroregionech, které existují v jejich příhraničních oblastech.

Databáze Centropemaps poskytuje vzájemně srovnatelná geodata z vybraných regionů České republiky, Slovenska, Maďarska a Rakouska, konkrétně Rakousko (spolkové země Burgenlandsko, Dolní Rakousko a Vídeň), Česká republika (Jihomoravský kraj, Jihočeský kraj a Kraj Vysočina), Slovensko (Bratislavský kraj a Trnavský kraj) a Maďarsko (župa Győr-Moson-Sopron). Je dostupná z adresy: <http://www.centropemap.org/typo3seite/index.php?id=116&L=2>.

V česko-německém pohraničí potřebujeme velmi často pracovat s daty ze spolkových zemí Bavorska a Saska. Velmi dobře k tomu poslouží on-line databáze GENESIS příslušných zemí, dostupné z internetových stránek <https://www.statistikdaten.bayern.de/genesis/online/data?Menu=Willkommen> a <http://www.statistik.sachsen.de/genonline/online/logon>.

O způsobu tvorby jejich dat se je nutné seznámit v tzv. metadatech.

Otázky k zamyšlení:

1. Uveďte důvody, proč potřebujete při práci, týkající se různých regionů, prostorová a tabelární statistická data.
2. V čem spatřujete výhody a nevýhody využití dat prostorových (například v tematických mapách) a dat, která jsou uspořádána v číselné podobě v různých tabelárních přehledech a databázích?
3. Uveďte příklady dat pro různé regiony (např. pro Bavorsko a Českou republiku), která jsou navzájem srovnatelná a která ne. Pracujte s vybranými tematickými daty, které zveřejňuje Český statistický úřad a Bavorský zemský úřad pro statistiku a zpracování dat v Mnichově. Proč nejsou některá data z různých zemí srovnatelná?

Kontrolní otázky:

1. Která různá data jsou potřebná k posuzování a usměrňování regionálního rozvoje?
2. Které zdroje prostorových dat můžete využívat pro různě velké regiony?
3. Která data můžete získat z Českého statistického úřadu? Uveďte příklady dat, která potřebujete pro práci s regionálními tématy a která Český statistický úřad nesleduje. Kde a jak je můžeme získat?
4. Vyhledejte na stránkách Eurostatu srovnání úrovně regionu NUTS II, ve kterém žijete s ostatními regiony NUTS II v EU (podle různých kritérií) a zhodnoťte ostavení vašeho regionu

POUŽITÁ LITERATURA A LITERATURA VHODNÁ K DALŠÍMU STUDIU

OBECNÁ -KAPITOLY 1 AŽ 5

- ADAMASCHEK, B. - PRÖHL, M. (ed.): Regionen erfolgreich steuern. Regional Governance – von der kommunalen zur regionalen Strategie. Gütersloh: Verlag Bertelsmann Stiftung, 2003. 214 s.
- ARGYRIADES, D.: Governance and Public Administration in the 21st century. XXVth IIAS Congress – General Report (<http://www.iiasia.be/iias/athens/Argy.pdf>, staženo 27.5.2004).
- ARMSTRONG, H., TAYLOR, J. (1993, 2000, 2003): Regional Economics and Policy.. Harvester Wheatsheaf, New York, London.
- BACHTLER, J. – YUILL, D.: Policies and strategies for regional development: A shift in paradigm? In: Regional and Industrial Policy Research Paper, No. 46. Glasgow: EPRC, University of Strathclyde, 2001, s. 5-17.
- BENTLEY G. - GIBNEY, J.: Regional Development Agencies and Business Change. Urban and Regional Planning and Development. Aldershot: Ashgate, 2000. 243 s.
- BLAIR, J.P.: Local economic development. Analysis and practice. London: Sage, 1995, 345s.
- BLAKELY, D.J. – BRADSHAW, T.K.: Planning local economic development. Theory and practice. 3. vydání. London: Sage Publications, 2002, 397 s.
- BLAŽEK, B.: Venkovy. Anamnéza, diagnóza, terapie. Šlapanice: ERA, 2004, 184 s.
- BLAŽEK, J. - UHLÍŘ, D.: Teorie regionálního rozvoje. Nástin, kritika, klasifikace. Praha: Karolinum, 2002, 211 s.
- BÖVENTER, E. VON - HAMPE, J.: Ökonomische Grundlagen der Stadtplanung. Eine Einführung in die Stadtökonomie. Verlag der ARL, Hannover, 1988.
- BRUGGER, E.A.: Regionalwirtschaftliche Entwicklung - Strukturen, Akteure und Prozesse. Haupt Verlag, Bern, 1985.
- BRUSCO, S.: Small firms and industrial districts: The experience of Italy. In: Keeble, D., Wever, E. (ed.): New Firms and Regional Development in Europe. Crom Helm, London, 1986.
- BUČEK, M. a kolektiv: Regionálny rozvoj. Novšie teoretické koncepcie. Bratislava: Ekonom, 2006, 270 s.
- BÚŠIK, J.: Regionálny manažment a marketing. Bratislava: Ekonomická univerzita, 2006, 104 s.
- BUTTLER, F., GERLACH, K., LIEPMANN, P. : Grundlagen der Regionalökonomie. Rowohlt, Reinbeck bei Hamburg, 1977.
- CAMAGNI, R.: Innovation Networks. Belhaven Press, London, 1991.
- COOKE, P. – MORGAN, K.: The Associational Economy. Firms, Regions and Innovation. Oxford: Oxford University Press, 1998, 247 s.
- COOKE, P. – MORGAN, K.: The network paradigm: new departure in corporate and regional development. Environment and Planning D: Society and Space, roč. 11, 1993, s. 543-564.

- COOKE, P. - PICCALUGA, A.: Regional development in the knowledge economy. London: Routledge, 2006, 279 s.
- COOKE, P.: Knowledge Economies. Clusters, learning and cooperative advantage. London: Routledge, 2002, 218 s.
- COOKE, P.N. (ed.): Regional innovation systems. The role of governance in a globalized world. 2. vydání. London: Routledge, 2004, 442 s.
- COULSON, A.: Governing Local and Regional Economies. Institutions, Politics and Economic Development. In: Local Government Studies, volume 31, number 4, 2005, s. 524-526.
- COULSON, A.: Managing Local Economic Development. Birmingham: Local Government Training Board, 1990.
- ČAPKOVÁ, S.: Rozvoj miestnej ekonomiky. Studia oeconomica 22. Banská Bystrica: UMB, 2004, 95 s.
- ČEPELKA, O.: Iniciativa Evropské unie LEADER pro rozvoj venkova. Strukturální fondy 14/2001. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2001, 116 s.
- DRUCKER, P.: Řízení v turbulentní době. Praha: Management Press, 1994.
- DRUCKER, P.F.: Pražské poselství Petera Ferdinanda Druckera, Moderní řízení, 12/1997, s. 345.
- DRUCKER, P.F.: Řízení v době velkých změn. Praha: Management Press, 1998. 285 s.
- DVOŘÁČEK, J.: Podpora podnikání (průmyslová politika). Praha: Oeconomia, 2003, 164 s., 80-245-0502-9.
- EURADA: Creation, Development and Management of RDAs. Brussels: EURADA, 1996. nestránkováno.
- FRIEDMANN, J.R.P.: A General Theory of Polarized Development. In: Hansen, N.M. (ed.): Growth Centers in Regional Economic Development. The Free Press, New York, 1972.
- FÜRST, D. - KLEMMER, P. - ZIMMERMANN, K.: Regionale Wirtschaftspolitik. J.C.B. Mohr, Tübingen, 1976.
- FÜRST, D.: Regional Governance – ein neues Paradigma der Regionalwissenschaft? Raumforschung und Raumordnung, sešit 5-6, 2001, s. 370-380.
- GIBBS, D.: Local Economic Development and Environment. London: Routledge, 2002, 173s.
- HAHNE, U.: Regionalentwicklung durch Aktivierung intraregionaler Potentiale. Verlag Florentz, München, 1985.
- HALKIER, H. - DANSON, M. - DAMBORG, CH. (ed.): Regional Development Agencies in Europe. Regional Policy and Development 21. London: Jessica Kingsley Publisher, 1998. 373 s.
- HALL, P. - MARKUSEN, A. (ed.): Silicon Landscapes. Longman, London, 1985.
- HALL, P.: Města budoucnosti. In: MAIER, K.: Urbanistická čítanka 2. Vybrané texty urbanistické literatury XX. století. Praha: Česká komora architektů, 2003, 112 s.
- HALL, P.: Urban and Regional Planning. 4. vydání. London and New York: Routledge, 2002. 237 s.
- HARVEY, D.: Growth Centres in Regional Planning. Mouton, The Hague, 1990.
- HAUGHTON, G.: Principles and practice of community economic development. Regional Studies, 32 (1998), s. 872-878.

- HEALEY, M.J. - ILBERY, B.W.: Location&Change: Perspectives of Economic Geography. Oxford University Press, New York, 1990.
- HEALEY, P.: Collaborative Planning. Shaping Places in Fragmented Societies. Hampshire: Palgrave Macmillan, 1997. 338 s.
- HELBRECHT, I.: Stadtmarketing – Konturen einer kommunikativen Stadtentwicklungspolitik. Stadtforschung aktuell 44. Basel, 1994, 249 s.
- HENDRYCH, D.: Správní věda. Teorie veřejné správy. Praha: ASPI, 2003.
- HIRSCHMAN, A.O.: The Strategy of Economic Development. Yale University Press, New Haven/ Conn., 1958.
- HRDÝ, M.: Hodnocení ekonomické efektivity investičních projektů EU. Praha: ASPI, 2006, 203 s.
- HUGHES, O.E.: Public Management and Administration. New York: St. Martin's Press, 1994, 294 s.
- KOLEKTIV AUTORŮ: Úvod do regionálních věd a veřejné správy. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2004, 447 s.
- KOOIMAN, J.: Governing as governance. London: Sage, 2003, 249 s.
- KOOIMAN, J.: Modern governance. New government – Society Interactions. London: Sage, 1994, 280 s.
- KUKLINSKI, A.R.: Growth Poles and Growth Centres in Regional Planning, UNRISD, Paris, 1972.
- MAIER, G. - TÖDTLING, F.: Regionálna a urbanistická ekonomika 2. Bratislava, Elita, 320s.
- MAIER, J. - OBERMAIER, F.: Regionalmanagement in der Praxis. München: Bayerisches Staatsministerium für Landesentwicklung und Umweltfragen, 2002. 154 s.
- MALINOVSKÝ, J. - JEŽEK, J. - SUCHÁČEK, J. - KULHAVÁ, P.: Regionální rozvojové agentury. Případové studie západoevropských agentur. Ostrava: VŠB-Technická univerzita, 2004, 77 s.
- MALINOVSKÝ, J. - SUCHÁČEK, J.: Velký anglicko-český slovník regionálního rozvoje a regionální politiky EU. Ostrava, OFTIS, 956 s.
- MARKUSEN, A.R.: Profit Cycles, Oligopoly and Regional Development. MIT Press, Cambridge, 1985.
- MASSEY, D.: Spatial Divisions of Labor: Social Structures and the Geography of Production. Macmillan, London, 1984.
- MOLLE, W.T.M. - CAPELLIN, R. (ed.): Regional Impact of Community Policies in Europe. Avebury, Aldershot, 1988.
- MYRDAL, G.: Ökonomische Theorie und unterentwickelte Regionen. Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt/ Main, 1974.
- NOHLEN, D. - NUSCHELER, F.: Was heißt Entwicklung? In: Nohlen, D., Nuscheler, F. (ed.): Handbuch der Dritten Welt: Grundprobleme, Theorien, Strategien. J.H.W. Dietz Nachf., Bonn, 1992, s. 55-75.
- NORTH, D.C.: Location Theory and Regional Economic Growth. Journal of Political Economy, 1955, roč. 63, s. 243-258.
- OECD: Building Competitive Regions: Strategie and Governance. Paris: OECD, 2005, 142s.
- OECD: Cities and regions in the new learning economy. Paris: OECD, 2001, 147 s.
- OECD: Culture and local development. Paris: OECD, 2005, 198 s.

- OECD: Evaluating local economic and employment development. How to assess what works among programmes and policies. Paris: OECD, 2004, 461 s.
- OECD: Local partnership for better governance. Paris: OECD, 2001, 390 s.
- OSBORNE, D. – GAEBLER, T.: Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit Is Transforming the Public Sector. Reading: Addison-Wesley, 1992, 405 s.
- PAULIČKOVÁ, R.: Teoretické otázky regionálního a městského marketingu. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni, 2005. 124 s.
- PERROUX, F.: Notes sur la notion de 'pôle de croissance'. *Économie appliquée*, 1955, roč. 7, s. 307-320.
- PERROUX, F.: *L'Économie du XXe siècle*. Presses universitaires de France, Paris, 1961.
- POLLITT, C. – BOUCKAERT, G.: Public Management Reform – A comparative analysis. Oxford: Oxford University Press, 2000, 314 s.
- POTUČEK, M. A KOL. : Veřejná politika. Praha: SLON, 2005. 399 s.
- POTUČEK, M. a kol.: Strategické vládnutí a Česká republika. Praha: Grada, 2007, 360 s.
- RICHARDSON, H.W. : Regional and Urban Economics, Penguin Books, New York, 1978.
- RUMPEL, P.: Lokální a regionální rozvoj v kontextu přistoupení České republiky k Evropské unii. Část 1. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003, 53 s.
- RUMPEL, P.: Teritoriální marketing jako koncept územního rozvoje. In: Spisy prací Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity 145/2002. Ostrava: Ostravská univerzita, 2004, 177 s.
- SCHÄTZEL, L.: Wirtschaftsgeographie 1. Schöningh, Paderborn, 1996.
- SCHEDLER, K. - PROELLER, I.: New Public Management. 2. přepracované vydání. UTB, Bd. 2132. Bern: Haupt, 2003. 321 s.
- SKOKAN, K.: Evropská regionální politika v kontextu vstupu České republiky do Evropské unie. Ostrava: Repronis, 2003. 114 s., ISBN 80-7329-023-5.
- SKOKAN, K.: Institucionální podpora regionálního rozvoje. In: Regionální revue 1/1997, Ostrava, 1997, s. 29-42.
- SKOKAN, K.: Konkurenceschopnost, Inovace a klastry v regionálním rozvoji. Ostrava: Repronis, 2004, 160 s.
- STIMSON, R.J. - STOUGH, R. -ROBERTS, B.H.: Regional economic development. Analysis and planning strategy. Berlin: Springer, 2006, 452 s.
- STIMSON, R.J. – STROUGH, R.R. – ROBERTS, B.H.: Capacity Building, Institutions and Leadership for Regional Economic Development. In: STIMSON, R.J. – STROUGH, R.R. – ROBERTS, B.H.: Regional Economic Development. Analysis and Planning Strategy. Berlin/ Heidelberg, Springer, 2006, s. 319-348.
- STÖHR, W.B.: Regionale Wirtschaftspolitik. In: Abele, H., Nowotny, E. et al. (ed.): Handbuch der österreichischen Wirtschaftspolitik. Manz, Wien, 1982.
- STÖHR, W.B. (ed.): Decentralization, governance and the new planning for local-level development. In: New regional development paradigms 3. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2001, 270 s.
- Storper, M., Walker, R. (1984): The Spatial Division of Labour: Labour and the Location of Industries. In: Tabb, W.K (ed.): Sunbelt/ Snowbelt: Urban Development and Regional Restructuring. Oxford University Press, Oxford.
- ŠVANTNEROVÁ, L. - KOŽIAK, R.: Ekonomika miestnej samosprávy. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2005, 98 s.

- TROEGER-WEISS, G.: Regionalmanagement. Ein neues Instrument der Landes- und Regionalplanung. Schriften zur Raumordnung und Landesplanung. Díl 2. Augsburg: Universität Augsburg, 1999. 297 s., ISBN 3-9806388-0-4.
- VANHOVE, N. - KLAASSEN, L.H.: Regional Policy: A European Approach. Avebury, Aldershot, 1987.
- WOKOUN, R. – MATES, P. (ed.): Management regionální politiky a reforma veřejné správy. Praha: Linde, 2006. 351 s.
- WOKOUN, R. - MALINOVSKÝ, J.: Regionální rozvoj. Východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování. Praha: Linde, 2008, 475 s.
- WOKOUN, R.: Česká regionální politika v období vstupu ČR do Evropské unie. Praha: Oeconomia, 2003. 326 s.
- WRIGHT, G. – NEMEC, J.: Management veřejné správy. Teorie a praxe. Zkušenosti z transformace veřejné správy ze zemí střední a východní Evropy. Praha: Ekopress, 2002.
- YUILL, D. – WISHLADE, F.: Regional policy developments in the members states: a comparative overview of change. Regional and Industrial Policy Research Paper, No 45, Glasgow, European Policie Research Centre, 2001, 49s.

KE KAPITOLÁM 6 A 7

- *Aktualizace programu rozvoje Plzeňského kraje*. Plzeň: Plzeňský kraj, 2008. 44 s. Dostupné z: <http://www.plzensky-kraj.cz/cs/article/aktualizace-programu-rozvoje-plzenskeho-kraje>.
- *Aktualizace Programu rozvoje Plzeňského kraje* [online]. Plzeň: Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje, o.p.s., 2008. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.plzensky-kraj.cz/cs/article/aktualizace-programu-rozvoje-plzenskeho-kraje>
- *Aktualizace č. 1 Zásad územního rozvoje* [online]. Plzeň: Krajský úřad Plzeňského kraje, 2013. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.plzensky-kraj.cz/cs/clanek/aktualizace-c1-zasad-uzemniho-rozvoje-plzenskeho-kraje>.
- Atlas Sčítání lidu, domů a bytů 2011, Plzeňský kraj. [online] ČSÚ, 2011. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: http://www.czso.cz/xp/redakce.nsf/i/atlas_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011_plzensky_kraj.
- BAŠTOVÁ, M. *Změna odvětvové struktury průmyslu města Plzně po roce 1989*. Miscellanea Geographica Universitatis Bohemiae Occidentalis, 2006, roč. 11, s. 133-140.
- CENIA *Národního geoportálu INSPIRE* [online]. Praha: Cenia, 2013 [cit. 2013-08-29]. Dostupné z: <http://geoportal.gov.cz>
- Cestovní ruch v Plzeňském kraji ve 4. čtvrtletí 2013 a v roce 2013 [online] ČSÚ, 2014. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: http://www.czso.cz/xp/redakce.nsf/i/cestovni_ruch_v_plzenskem_kraji_ve_4_civrtleti_2013_a_v_roce_2013.
- ČEKAL, R. (ed.). *Průvodce informacemi pro odbornou vodohospodářskou veřejnost*. Praha: ČHMÚ, 2012. ISBN 978-80-87577-13-4.

- *Český les – příroda, historie, život*. Praha: Baset, 2006. 880 s. ISBN: 80-7340-065-0.
- *Databáze regionálních účtů*. Praha: Český statistický úřad, 2012. [online] [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu_reg.
- DOKOUPIL, J. 2000. *Teoretické přístupy k problematice pohraničí s aplikací v česko-bavorském prostoru*. Geografie – Sborník ČGS, 105, č. 1, Praha : ČGS, s. 10–18.
- FONDY EVROPSKÉ UNIE. *Cíl 3 – Česká Republika-Svobodný stát Bavorsko 2007-2013* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2007. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Microsites/CR-Bavorsko/Uvodni-strana>.
- HAMPL, M. 2000. *Pohraniční regiony České republiky: současné tendence rozvojové diferenciace*. Geografie–Sborník ČGS, roč. 105, č. 3, s. 241–254.
- HAUPTMAN, I., KUKAL, Z., POŠMOURNÝ, K. et al. 2009. *Půda v České republice*. Praha: Pro Ministerstvo životního prostředí a Ministerstvo zemědělství vydal Consult, 2009. 255 s. ISBN 978-80-903482-4-0.
- *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005*. [online]. ČSÚ 2006. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://notes3.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/p/4128-04>.
- *Hlásná a předpovědní povodňová služba* [online, cit. 2013-01-07]. ČHMÚ. Dostupné z: <http://hydro.chmi.cz/hpps/index.php>.
- *Koncepce dopravy Plzeňského kraje - 2. Etapa – 2. Koncept návrhu řešení*. Plzeň: Plzeňský kraj, 2007. 162 s. Dostupné z: <http://www.plzensky-kraj.cz/cs/article/navrh-koncepce-dopravy-plzenskeho-kraje>.
- JERÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. a kol. 2004. *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Praha : Academia, 296 s.
- KOPP, J. Hydrologická hodnocení ve vztahu k regionálnímu rozvoji. *Rozvojový potenciál Plzeňského kraje*, Plzeň: Západočeská univerzita, 2005. s. 57-80. ISBN 80-7043-429-5.
- KOPP, J. Neživá příroda. *Život v česko-bavorském pohraničí: příroda, lidé, památky: vývoj po listopadu 1989*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2011, s. 8-17. ISBN 978-80-261-0079-9.
- KOPP, J. Hydrologie. *Plzeňsko*, Praha: Baset, 2008. s.73-79. ISBN 978-80-7340-100-9.
- KOPP, J. Kvalita životního prostředí. *Plzeňsko*, Praha: Baset, 2008. s.25-27. ISBN 978-80-7340-100-9.
- KOPP, J. Ohrožená území a ekologické zátěže. *Plzeňsko*, Praha: Baset, 2008. s.184-187. ISBN 978-80-7340-100-9.
- KOPP, J. Proměny krajiny. *Plzeňsko*, Praha: Baset, 2008. s.197-202. ISBN 978-80-7340-100-9.
- KOPP, J. Typy kulturních krajin. *Plzeňsko*, Praha: Baset, 2008. s. 22-24. ISBN 978-80-7340-100-9.
- KOPP, J. Vodní hospodářství. *Plzeňsko*, Praha: Baset, 2008. s. 742-744. ISBN 978-80-7340-100-9.
- KOPP, J., NOVOTNÁ, M. Krajinně-ekologické a environmentální změny na Plzeňsku v transformačním období. *Geografické informace*, 2008, roč.12. č.1, s.16-23, ISSN 1337-9453.

- KOPP, J., NOVOTNÁ, M. Evaluation of the landscape potential for amenity migration : theoretical analysis. *Geography in Czechia and Slovakia*, Brno: Masaryk University, 2008, s. 53-57. ISBN 978-80-210-4600-9.
- *Mapa správního rozdělení protektorátu 21. ZÁŘÍ 1939*. Výřez. [online]. Fronta.cz. [cit. 20. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.fronta.cz/mapy/protektorat-cechy-a-morava>.
- MATUŠKOVÁ, A., NOVOTNÁ, M., ROUSOVÁ, M. *Digitální atlas socioeconomic-kých aktivit Plzeňského kraje*. [online] Plzeň: KGE FEK ZČU, 2013. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://fek.zcu.cz/static/data/katedry/kge/atlas2014/index.php2013>
- MEMORANDUM. *Operační programu přeshraniční spolupráce Česká republika – Německo na období 2007-2013*. [online] Brusel. Evropský parlament a Rada EU, 10. 4. 2008. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/08/234&format=HTML&aged=1&language=CS&guiLanguage=en>
- MENTLÍK, P., KOPP, J. Kvalita přírodního prostředí jako předpoklad regionálního rozvoje. *Rozvojový potenciál Plzeňského kraje*, Plzeň: Západočeská univerzita, 2005. s. 106-111. ISBN 80-7043-429-5.
- MENTLÍK, P., KOPP, J. Kvalita přírodního prostředí jako předpoklad regionálního rozvoje. *Rozvojový potenciál Plzeňského kraje*, Plzeň Západočeská univerzita, 2005. s.106-111. ISBN 80-7043-429-5.
- *Měsíční monitorovací zpráva* [online]. Praha: ministerstvo pro místní rozvoj ČR [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: http://www.strukturalni-fondy.cz/getmedia/7ab733d8-2d65-4c5a-a1fb-04f4b06419ff/MMZ_2013_09.pdf
- MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR. *Politika územního rozvoje České republiky* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2013. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/cs/Stavebni-rad-a-bytova-politika/Uzemni-planovani-a-stavebni-rad/Koncepce-Strategie/Politika-uzemniho-rozvoje-Ceske-republiky>
- MIŠTERA, L. Průmysl – zdroj ekonomické aktivity. In MIRVALD, S., MATUŠKOVÁ, A. (eds.). *Geografie města Plzně*. Plzeň: KGE ZČU, 1994, s. 35-42.
- *Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1080/2006 o Evropském fondu pro regionální rozvoj* [online]. Brusel: Evropský parlament a Rada EU, 5. 7. 2006. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:210:0001:0001:CS:PDF>
- *Nařízení Rady (ES) č. 1083/2006 o obecních ustanoveních o Evropském fondu pro regionální rozvoj, Evropském sociálním fondu a Fondu soudržnosti*. [online] Brusel: Evropský parlament a Rada EU, 11. 7. 2006. [cit. 2014-01-05] dostupné na WWW: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:210:0025:0025:CS:PDF>.
- NAVRÁTILOVÁ, A., ROZMANOVÁ, N. A KOL. *Principy a pravidla územního plánování* [online]. Brno: Ústav územního rozvoje, 2006. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.uur.cz/default.asp?ID=2571>.
- NĚMEC, J., HLADNÝ, J. (eds.). *Voda v České republice*. Praha: Consult, 2006. ISBN 80-903482-1.
- NĚMEC, J., HRIB, M. (eds.) *Lesy v České republice*. Praha: Consult, 2009. ISBN 978-80-903482-5-7.

- NĚMEC, J., KOPP, J. (eds.). *Vodstvo a podnebí v České republice v souvislosti se změnou klimatu*. Praha: Consult, 2009. ISBN 80-903482-7-2.
- Obce Plzeňského kraje 2012. [online] ČSÚ, 2013. [cit. 2014-01-02]. Dostupné z: <http://www.plzen.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/krajp/321307-13-xp>.
- *Plán dopravní obslužnosti Plzeňského kraje 2012-2016*. Plzeň: Plzeňský organizátor veřejné dopravy. 2011, 86 s. Dostupné z: <http://www.plzensky-kraj.cz/cs/clanek/plan-dopravni-obslužnosti-plzenskeho-kraje-na-leta-2012-2016>.
- *Postavení venkova v Plzeňském kraji 2008*. [online]. 1. vyd. Plzeň: Český statistický úřad, 2009 [cit. 2013-09-19]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/krajp/321361-09-xp>
- *Povodňový plán České republiky* [online, cit. 1. 7. 2013]. MŽP. Dostupné z: <http://www.dppcr.cz/>>.
- *Plzeňsko – příroda, historie, život*. Praha: Baset, 2008. 880 s. ISBN: 978-80-7340-100-9.
- *Program rozvoje Plzeňského kraje 2014+*. Plzeň: Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje, 2013, 96 s.
- *Program rozvoje Plzeňského kraje 2014+*. PK. Krajský úřad Plzeňského kraje. Plzeňský kraj: nejlepší místo pro život [online]. Plzeň, 2013 [cit. 2013-11-11]. Dostupné z: <http://www.plzensky-kraj.cz/cs/clanek/program-rozvoje-plzenskeho-kraje-2014>
- *Program rozvoje Plzeňského kraje* [online]. Plzeň: Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje, o.p.s., 2002. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: http://www.regio.cz/dokumenty.lib/down.php?url=.%2F%3Feregs%3Dsu&id=12&id_slozka=&id_sekce=&id_podsekce=&nazev=PRK.pdf&dok_data=/data/home/regio/web/hosoz/data/su/.
- *Program rozvoje Plzeňského kraje 2014+* [online]. Plzeň: Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje, o.p.s., 2013. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.plzensky-kraj.cz/cs/clanek/1-navrh-dokumentu-program-rozvoje-plzenskeho-kraje-2014-zpracovan>.
- PROGRAMOVÝ DOKUMENT. *Cíl 3 Česká republika – Svobodný stát Bavorsko 2007-2013* [online]. Brusel: Evropská komise, 2007. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Microsites/CR-Bavorsko/Dokumenty/Dokumenty>.
- Projekce obyvatelstva v krajích ČR do roku 2050, část Plzeňský kraj. [online] ČSÚ, 2014. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/publ/130052-14-n_2014.
- Projekce obyvatelstva Plzeňského kraje do roku 2050. [online] ČSÚ, 2014. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: http://www.plzen.czso.cz/xp/redakce.nsf/i/projekce_obyvatelstva_v_plzenskem_kraji_do_roku_2050.
- *Provozovny ústředně řízeného průmyslu ČR za rok 1989*, ČSÚ (1990)
- *Příručka pro české žadatele* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2007 [cit. 2014-01-05] Dostupné z: [http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Microsites/CR-Bavorsko/Dokumenty/Dokumenty-\(2\)](http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Microsites/CR-Bavorsko/Dokumenty/Dokumenty-(2)).
- *Regionální operační program NUTS II Jihozápad na období 2007-2013* [online]. České Budějovice: Úřad regionální rady, 2007 [cit. 2014-01-05] Dostupné z: <http://www.rr-jihozapad.cz/dokumenty/rop-jihozapad/ROP146bez.pdf>.

- *Sčítání lidu, domů a bytů 2011 - Plzeňský kraj - analýza výsledků*. [online] ČSÚ, 2013. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/krajp/324135-13-xp>.
- *Statistická ročenka Plzeňského kraje 2006*. [online]. Praha: Český statistický úřad. [cit. 2014-01-05] Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/krajpubl/321011-12-r_2012-xp.
- *Statistická ročenka Plzeňského kraje 2012*. [online]. Praha: Český statistický úřad. [cit. 2014-01-05] Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/krajpubl/321011-12-r_2012-xp.
- *Statistická ročenka Plzeňského kraje 2013*. [online]. Praha: Český statistický úřad. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/aktual/ep-1#10a>.
- *Šumava – příroda, historie, život*. Praha: Baset, 2003. 880 s. ISBN: 80-7340-021-9.
- *Výroční zpráva o provádění Regionálního operačního programu NUTS II Jihozápad za rok 2012* [online]. České Budějovice: Úřad regionální rady, 2007 [cit. 2014-01-05] Dostupné z: <http://www.rr-jihozapad.cz/dokumenty/rop-jihozapad/vyrocni-zprava-rop-jz-2012.pdf>
- *Zásady územního rozvoje Plzeňského kraje* [online]. Plzeň: Krajský úřad Plzeňského kraje, 2008. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.plzensky-kraj.cz/cs/clanek/zasady-uzemniho-rozvoje-plzenskeho-kraje>.
- *Zpráva o uplatňování Zásad územního rozvoje Plzeňského kraje* [online]. Plzeň: Krajský úřad Plzeňského kraje, 2010. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://www.plzensky-kraj.cz/cs/clanek/zprava-o-uplatnovani-zasad-uzemniho-rozvoje-plzenskeho-kraje>.
- *Zpráva o realizaci ROP NUTS II Jihozápad* [online]. České Budějovice: Úřad regionální rady, 2013 [cit. 2014-01-05] Dostupné z: <http://www.rr-jihozapad.cz/dokumenty/rop-jihozapad/zprava-o-realizaci-rop-nuts-ii-jihozapad-ke-dni-15-4-2013.pdf>.

Další zdroje dat

- *Agrocenzus 2010. Regiony - Strukturální šetření v zemědělství a metody zemědělské výroby* [online]. Český statistický úřad. 1. vyd. Plzeň, 2010 [cit. 2013-10-10]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/publ/2128-11-r_2011.
- Bayerisches Landesamt für St. und Dat. 2014. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: https://www.statistik.bayern.de/medien/statistik/gebietbevoelkerung/n50_ehe_schlie_ungen_geborene_und_gestorbene_2003_nach_kreisen.pdf.
- Bayerisches Landesamt für St. und Dat. (2005): Gemeindedaten 2005.
- BAŠTOVÁ, M. *Transformace průmyslu města Plzně*. Disertační práce, Brno: Masarykova univerzita, 2011. 134 s.
- BAŠTOVÁ, M., TOUŠEK, V. Brněnský a plzeňský průmysl po roce 1989. In KLÍMOVÁ, V., VYSTOUPIL, J. (eds.): *Sborník z VIII. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách*, Brno: ESF MU, 2005, s. 15-22.
- BLÁHA, M. Plzeňský průmysl a obchod. In MACHÁČEK, F. *Plzeň a Plzeňsko v minulosti a přítomnosti*. Plzeň: Učitelstvo okresů a „luh“ v Plzni, 1925, s.150-172.
- *Časové řady*. Krajská správa ČSÚ v Plzni 2004. http://www.czso.cz/xp/redakce.nsf/i/casove_rady_regionalni

- *Časové řady*. Krajská správa ČSÚ v Plzni 2014.
http://www.czso.cz/xp/redakce.nsf/i/casove_rady_regionalni
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2007. *Strukturální šetření v zemědělství – ZEM 2007*. 1. vyd. Praha: ČSÚ, 2007.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2014. [cit. 2014-07-13] Dostupné z:
http://www.czso.cz/xp/redakce.nsf/i/casove_rady_regionalni.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2014. [cit. 2014-07-13] Dostupné z:
<http://www.czso.cz/x/krajedata.nsf/oblast2/mzdy-xp>.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2007. *Statistická ročenka Plzeňského kraje 2006*.
- *Geoportál veřejné správy* [online]. Cenia. 2013. Praha, 2010 - 2013 [cit. 2013-10-14]. Dostupné z: <http://geoportal.gov.cz/>.
- *Historie a současnost podnikání na Plzeňsku*. Žehušice: Městské knihy, s.r.o., 2002. 335 s.
- KOPAČKA, P. Convergence and Divergence Trends in Czech Economy Before and After the Geopolitical Break in 1989. *European Spatial Research And Policy*, 2004, roč. 33, č. 1, s. 41-56.
- KRAJSKÝ ÚŘAD PLZEŇSKÉHO KRAJE. *Koncepce ochrany přírody a krajiny*. 2005. PK. Plzeňský kraj: nejlepší místo pro život [online]. Plzeň, 2005 [cit. 2013-06-22]. Dostupné z: <http://www.plzensky-kraj.cz/cs/article/koncepce-ochrany-prirody-a-krajiny-pk>.
- KRAJSKÝ ÚŘAD PLZEŇSKÉHO KRAJE. *Program rozvoje Plzeňského kraje 2014+*. PK. Plzeňský kraj: nejlepší místo pro život [online]. Plzeň, 2013 [cit. 2013-11-11]. Dostupné z: <http://www.plzensky-kraj.cz/cs/clanek/program-rozvoje-plzenskeho-kraje-2014>.
- *Krajský úřad Plzeňského kraje* [online], 2010. [cit. 07-06-2010]. Dostupné z: www.kr-plzensky.cz.
- LASÁK, M. 1994. *Naučný slovník lesnický*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 1994.
- MAREŠ, J. *Geografický potenciál průmyslu ČSR*. *Studia Geographica*, 1980, roč. 69, 70 s.
- *Mzda, náklady, práce*. Krajská správa ČSÚ v Plzni, 2014. <http://www.czso.cz/x/krajedata.nsf/oblast2/mzdy-xp>.
- *Obchodní rejstřík* [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2013. Dostupné z: www.justice.cz.
- *GIS města Plzně* (Oficiální informační server města Plzně) [online], 2010. [cit. 05-08-2010]. Dostupné z: www.plzen.eu/.
- *Okresy České republiky 2005* [online]. Český statistický úřad 2005. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2006 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/publ/1303-06-za_rok_2005
- *Okresy České republiky*. 2009 [online]. Český statistický úřad 2010. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2010 [cit. 2012-10-18]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/publ/1303-10-v_roce_2009
- *Okresy České republiky 2011* [online]. Český statistický úřad 2012. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2012 [cit. 2013-11-06]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/1303-12-r_2012
- *Okresy České republiky 2012* [online]. Český statistický úřad 2013. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2013 [cit. 2013-12-12]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/publ/1303-13-r_2013

- PAICHL, P. *Řemesla, služby a zaměstnání – česko-latinský seznam se začátky řemesel v Plzni*. Plzeň, 1992.
- *Postavení venkova v Plzeňském kraji 2008*. [online]. Český statistický úřad. 1. vyd. Plzeň: 2009[cit. 2013-09-19]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/krajp/321361-09-xp>
- *Provozovny ústředně řízeného průmyslu v roce 1989* (počítačová databáze). Český statistický úřad. Praha 1990.
- *Registr ekonomických subjektů* [online]. Český statistický úřad. Praha 2011. Dostupné z: www.registry.czso.cz.
- *Ředitelství silnic a dálnic ČR* [online], 2013. [cit. 22-12-2013]. Dostupné z: <http://www.rsd.cz/mapy/soubor-map---kraje>.
- SPOLEK PRO OBNOVU VENKOVA. 2006. *SPOV - Spolek pro obnovu venkova* [online]. 1. vyd. 2006 [cit. 2013-01-24]. Dostupné z: <http://www.spov.org/>
- VENIG, K. *Zeměpis města Plzně*. Plzeň: KGE ZČU, 1978, 153 s.
- *Zpráva o stavu města 2007*. Plzeň: Útvar koncepce a rozvoje města Plzně.

KE KAPITOLE 8

1. EVANS, G., 2005. Measure for measure: evaluating the evidence of culture's contribution to regeneration. *Urban Studies*, 42(5/6): 959–984.
2. KUNZMANN, K. R., 2002. Kultur, Wirtschaft und Raumentwicklung. *Informationen zur Raumentwicklung*, 4(4/5): 185-197.
3. LANDRY C., 2000. *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. Earthscan, London.
4. PALMER, R., 2004, 2007. *European Cities and Capitals of Culture: Part I and II. Study Prepared for the European Commission*. Palmer-Rae Associates: Brussels.
5. LÓCZY, D., TÓTH, J., TRÓCSÁNYI, A. (ed.), 2011. *Progress in Geography in the European Capital of Culture*. Imedias Publisher, Pécs.
6. University Network of European Capitals of Culture, <http://www.uneecc.org/>
7. University of Liverpool, Liverpool John Moores University, IMPACTS 08 - European Capital of Culture Research Programme, <http://www.liv.ac.uk/impacts08/>
8. ECOC - European Capitals of Culture Policy Group, <http://ecocpolicygroup.wordpress.com/>

NÁZEV**Regionální rozvoj**

Autoři

doc. RNDr. Jiří Ježek, Ph.D. a kolektiv

Vydavatel:

Západočeská univerzita v Plzni, Univerzitní knihovna
Oddělení vydavatelství a tiskových služeb
Univerzitní 8, 306 14 Plzeň
tel.: 377 631 951
e-mail: vydavatel@vyd.zcu.cz

122

Vyšlo:

prosinec 2014

Vydání:

první

Nositelé

autorských práv:

doc. RNDr. Jiří Ježek, Ph.D.
Západočeská univerzita v Plzni

Tato publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou.